

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
КАФЕДРА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА
ІМЕНІ МИКОЛИ ЛУКАША

IN STATU NASCENDI

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ СТАТЕЙ
ВИПУСК 26

Харків – 2026

Редакційна колегія

Відповідальний редактор: О.В. Ребрій (д-р філол. наук)

Черноватий Л. М. (д-р пед. наук)

Мартинюк А. П. (д-р філол. наук)

Фролова І. Є. (д-р філол. наук)

Ольховська А. С. (д-р пед. наук)

Ковальчук Н. М. (канд. пед. наук)

Вороніна К. В. (канд. філол. наук)

Кальниченко О. А. (доц.)

Лук'янова Т. Г. (канд. філол. наук)

Івахненко А. О. (канд. філол. наук)

Статівка А. О. (канд. філол. наук)

Адреса редакційної колегії:

61022, м. Харків-22, майдан Свободи, 4,

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, факультет іноземних мов,
афедра перекладознавства імені Миколи Лукаша,

E-mail: transengl@karazin.ua

*Затверджено до друку рішенням Науково-методичної ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № ___ від «_» _____ 2026 р.)*

In Statu Nascendi. Актуальні проблеми перекладознавства : збірник студентських статей. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2026. Вип. 26. 216 с.

До збірника увійшли статті, підготовлені здобувачами вищої освіти спільно з керівниками їхніх магістерських досліджень. Публікації присвячено розгляду актуальних науково-методичних питань теорії, історії та методики навчання перекладу та міжкультурної комунікації. Різноманітна тематика публікацій охоплює такі питання, як переклад текстів різних стилів, жанрів та дискурсів (рекламних, маркетингових, наукових, політичних, художніх, мультимодальних тощо), відтворення авторського стилю в художньому перекладі (на матеріалі творів Дж. Гріна, С. Кінга, Дж. Стейнбека, С. Ларссона, Г. Веллза та ін.), подолання різних видів та форм перекладацьких труднощів (політичних, юридичних, психологічних, перекладознавчих термінів, власних назв, реалій, сленгу, чорного гумору, каламбурів, архаїзмів та історизмів, художніх образів, синтаксичних конструкцій, повторних перекладів тощо). Мультимодальна проблематика представлена в статтях, присвячених перекладу екранізації художніх творів (фільмів К. Нолана та В. Андерсона), відеоігор, мультимодальних каламбурів та промов з платформи TED. Методичний блок збірки охоплює публікації з питань порівняльного аналізу різних систем машинного перекладу, постредагування машинних перекладів та навчання усного послідовного перекладу.

Для здобувачів вищої освіти за спеціальністю «В 11 Філологія (за спеціалізаціями)», аспірантів, молодих науковців, науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти.

Тексти подано в авторській редакції

ЗМІСТ

| | |
|---|-----|
| <i>Волхонська А. Р., Пешкова О. Г.</i> Аналіз українського перекладу мультимодальних каламбурів на прикладі мемів як соціально-культурного явища | 6 |
| <i>Дегтярьова Н. А., Кальниченко О. А.</i> Передача правничої термінології в перекладах українською судових кінодрам: способи, стратегії, обмеження | 15 |
| <i>Дерновий В. А., Кальниченко О. А.</i> Особливості відтворення власних назв у відеоіграх (на матеріалі гри «Кіберпанк 2077») | 28 |
| <i>Донцова А. О., Лук'янова Т. Г.</i> Відтворення ідіостилю Стівена Кінга в українському перекладі | 33 |
| <i>Ель-Шбейр Н. В., Кальниченко О. А.</i> Повторні переклади американської літератури в Україні: радянський та пострадянський контексти | 40 |
| <i>Клименко Е. О., Пешкова О. Г.</i> Чорний гумор як характеристика ідіостилю Джона Гріна (на прикладі роману «Винні зірки») | 49 |
| <i>Кузьменко О. Р., Ольховська А. С.</i> Вивчення особливостей впливу нейронних систем машинного перекладу на переклад текстів у галузі корпоративної культури компанії | 56 |
| <i>Ламейко О. В., Ребрій О. В.</i> Каламбур як <i>tour de force</i> перекладача: стратегії та способи відтворення | 63 |
| <i>Михайлицька А. І., Ковальчук Н. М.</i> Аналіз труднощів усного послідовного перекладу з української мови на англійську мову | 69 |
| <i>Михайлова Т. В., Фролова І. Є.</i> Множинність українських перекладів повісті Дж. Стейнбека «Про мишей і людей» | 78 |
| <i>Муратов В. С., Черноватий Л. М.</i> Предметні знання, необхідні для розуміння змісту англомовних текстів у галузі експертних знань перекладача | 85 |
| <i>Обиход К. О., Статівка А. О.</i> Відтворення термінології у сфері штучного інтелекту в англо-українському перекладі (на матеріалі промов TED) | 91 |
| <i>Онищук А. В., Івахненко А. О.</i> Сленг як елемент ідіостилю Стіга Ларссона: проблеми та стратегії перекладу | 97 |
| <i>Покусай А. С., Мартинюк А. П.</i> Відтворення українських реалій в англійських художніх перекладах (на матеріалі романів О. Забужко та С. Жадана) | 103 |

Пономаренко Д. Е., Ольховська А. С.

Вплив використання систем машинного перекладу на якість перекладу термінології у галузі когнітивної психології..... 111

Рула Д. С., Лук'янова Т. Г.

Перекладацька адаптація в художніх фільмах Крістофера Нолана..... 119

Садова С. К., Ребрій О. В.

Відтворення образів чарівного світу в англо-українському перекладі роману Кадзуо Ішігуро “The Buried Giant”..... 125

Семісал О. О., Івахненко А. О.

Передача синтаксичних конструкцій як складова відтворення ідіостилю письменника (на матеріалі The Invisible Man Г. Веллза у перекладі М. Іванова) 135

Скордамальє С. Д., Черноватий Л. М.

Ефективність перекладу українською мовою спеціалізованих англомовних текстів програмою Microsoft Translate 142

Столяренко С. А., Черноватий Л. М.

Особливості перекладу українською мовою англомовних спеціалізованих текстів програмою машинного перекладу DeepL Translate 149

Страхова В. О., Ольховська А. С.

Вплив використання гібридних систем машинного перекладу на якість перекладу термінології когнітивної та еволюційної психології..... 156

Тепляков О. І., Фролова І. Є.

Ефективність використання штучного інтелекту у перекладі термінів фахових текстів..... 165

Хатамова А. Б., Кальниченко О. А.

Передача англійських реалій-мір у художньому перекладі на українську: жанрова залежність і часові трансформації 171

Чернушенко А. В., Ковальчук Н. М.

Особливості передачі англомовних запозичень в українській онлайн-журналістиці (на прикладі матеріалів VOGUE UA, HB, THE VILLAGE тощо) 181

Чернявська М. О., Мартинюк А. П.

Відтворення індивідуального стилю Веса Андерсона в англо-українському субтитруванні персонажного мовлення (на матеріалі фільму «Французький вісник»)..... 188

Чуприна А. Д., Ребрій О. В.

Креативізація та локалізація як стратегії рекламного перекладу..... 196

Шуляк Ю. А., Ольховська А. С.

Вплив використання нейронних систем машинного перекладу на якість перекладу суспільно-політичної термінології..... 201

Яценко К. А., Фролова І. Є.

Множинність стратегій українських перекладів роману Р. Л. Стівенсона «Острів Скарбів» 209

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ!

У представленому до вашої уваги двадцять шостому випуску збірника наукових статей студентів *In Statu Nascendi* оприлюднено результати досліджень здобувачів другого (магістерського) освітньо-кваліфікаційного рівня – випускників освітньої програми «Англійська мова та література і переклад та друга іноземна мова» факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, виконаних під керівництвом викладачів кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша. У цьому випуску ви зможете ознайомитися з цікавими та актуальними розвідками в галузі теорії, історії та методики навчання перекладу та міжкультурної комунікації. Різноманітна тематика публікацій охоплює такі питання, як переклад текстів різних стилів, жанрів та дискурсів (рекламних, маркетингових, наукових, політичних, художніх, мультимодальних тощо), відтворення авторського стилю в художньому перекладі (на матеріалі творів Дж. Гріна, С. Кінга, Дж. Стейнбека, С. Ларссона, Г. Веллза та ін.), подолання різних видів та форм перекладацьких труднощів (політичних, юридичних, психологічних, перекладознавчих термінів, власних назв, реалій, сленгу, чорного гумору, каламбурів, архаїзмів та історизмів, художніх образів, синтаксичних конструкцій, повторних перекладів тощо). Мультимодальна проблематика представлена в статтях, присвячених перекладу екранізації художніх творів (фільмів К. Нолана, В. Андерсона), відеоігор та промов з платформи TED. Методичний блок збірки охоплює публікації з питань порівняльного аналізу різних систем машинного перекладу, постредагування машинних перекладів та навчання усного послідовного перекладу.

Статті написано на високому фаховому рівні, з дотриманням усіх необхідних вимог та норм літературної української мови та наукового стилю викладу. Тематика статей є актуальною та новітною, що свідчить про високий рівень фахової та наукової підготовки випускників факультету іноземних мов.

Бажаємо всім авторам двадцять шостого випуску нашого збірника натхнення та подальших успіхів на тернистому науковому шляху, а читачам – цікавих та корисних наукових відкриттів. Запрошуємо колег та здобувачів вищої освіти з різних закладів вищої освіти України до плідної співпраці над наступними випусками нашого збірника!

*Відповідальний редактор, завідувач кафедри
перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
доктор філологічних наук, професор,
академік Академії наук вищої школи України*
Олександр РЕБРІЙ

УДК 811.111:811.161.2]’25

АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ МУЛЬТИМОДАЛЬНИХ КАЛАМБУРІВ НА ПРИКЛАДІ МЕМІВ ЯК СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ЯВИЩА

*Волхонська А. Р., Пешкова О. Г. (доктор філософії)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Статтю присвячено стратегіям перекладу каламбуру в інтернет-мемах. Визначено сутність понять «мем» та «каламбур» у їхньому лінгвістичному та соціальному вимірах. Висвітлено перекладацькі стратегії за Д. Делабастітою для перекладу мультимодальних каламбурів на українську мову. Проаналізовано переклади мультимодальних каламбурів. Сформульовано висновки щодо перекладацьких стратегій відтворення гумору.

Ключові слова: *гумор, каламбур, мем, мовна гра, перекладацька стратегія, популярна культура.*

Volkhonska A. R., Pieshkova O. H. Analysis of Ukrainian translation of puns on the example of memes as a social and cultural phenomenon. The article is dedicated to strategies of translating puns in Internet memes. The essence of the concepts of “meme” and “pun” is defined in their linguistic and social meanings. Translation strategies by D. Delabastita for the translation of multimodal puns into Ukrainian are considered. Translations of multimodal puns are analysed. Conclusions are formulated on the translation strategies for reproducing humour.

Key words: *humour, meme, popular culture, pun, translation strategy, wordplay.*

Актуальність дослідження зумовлена популярністю теми аналізу каламбурів у різних його проявах, феномену мемів як відображення суспільних настроїв та гумору, а також питання збереження комізму та адекватної інтерпретації стилістичних засобів в українській мові.

Об'єктом дослідження є мультимодальні каламбури, що виступають інструментом побудови низки мемів із мережі Інтернет.

Предметом дослідження виступають перекладацькі стратегії та трансформації, здійснювані під час перекладу каламбурів як мовної гри.

Метою дослідження є виявлення та аналіз стратегій перекладу каламбурів у складі мемів на українську мову учасниками ретроспективного експерименту та здійснення їхнього кількісного підрахунку.

Матеріалом дослідження слугує добірка мемів із мережі Інтернет, що містить в собі каламбур.

Серед основних **методів дослідження** переважають методи, як: 1) метод порівняння (зіставлення каламбурів вихідної мови з їхніми перекладами в цільовій мові); 2) стилістичний аналіз (виокремлення художніх засобів у мемах); 3) семантичний аналіз (виявлення багатозначності в каламбурах); 4) контекстуальний аналіз (аналіз впливу взаємодії зображення та тексту на переклад); 5) морфемний аналіз (вивчення структури слів для відтворення мовної гри в перекладі).

Мем як наукове поняття вперше з'явився в працях Р. Докінза (The Selfish Gene, 1990) як культурна одиниця інформації, що здатна передаватися від людини до людини подібно до генів у біологічному середовищі [3, с. 192]. В інтерпретації дослідників сутність мему визначається по-різному: від медіавірусу як засобу впливу на соціум [2, с. 10] до форми інтернет-контенту, здатного породжувати пародії, гумор тощо [8, с. 68]. Особливого значення меми набули в сучасному інформаційному контексті. Унаслідок боротьби України проти російської агресії меми відійшли від транслювання подій суто розважального характеру, перетворившись на складову меметичної війни як прояву психологічного тиску, пропаганди, формування колективної свідомості в суспільстві та інформаційної війни [7, с. 7].

Реалізуватися меми можуть через стилістичні засоби, зокрема каламбури. Концепт мовної гри, закладений Людвігом Вітгенштейном, дозволяє розглядати каламбур як омонімічну або полісемічну багатозначність, що має на меті викликати гумористичний ефект [9, с. 209]. Мультимодальні каламбури, в свою чергу, поєднують вербальні та невербальні елементи, що утворюють концепт гетероглосії як комунікаційну форму, де обидві знакові системи взаємодіють між

собою. Зображення істотно впливає на передачу словесного змісту при перекладі, а також на вибір перекладацької стратегії [10, с. 100].

При перекладі мультимодальних каламбурів головним завданням перекладача є адекватне відтворення мовної гри з урахуванням невербального модусу, культурних, контекстуальних, стилістичних, семантичних, комунікативних, структурних особливостей [1, с. 111]. Найбільшою перешкодою при перекладі є відсутність відповідників у цільовій мові, багатозначність, мовні розбіжності [4, с. 140].

У процесі перекладу важливо обрати вірну стратегію, яка дозволить відтворити прагматичний ефект каламбуру. Серед найуживаніших класифікацій стратегій перекладу виокремлюють класифікацію, запропоновану Д. Делабастіою: 1) переклад каламбуру каламбуром; 2) переклад каламбуру некаламбуром; 3) заміна каламбуру стилістичним засобом; 4) вилучення каламбуру; 5) буквальний переклад; 6) створення нового каламбуру як компенсації; 7) додавання нових текстових елементів до каламбуру; 8) перекладацькі пояснення [5, 134].

З метою дослідження та обґрунтування вибору вищезазначених стратегій перекладу мультимодальних каламбурів було проведено ретроспективний експеримент – опис когнітивних процесів учасників експерименту після завершення завдання [6, с. 149]. Такий метод забезпечує більш точні дані про прийняття рішень перекладачами, що робить експеримент засобом для аналізу когнітивних і перекладацьких рішень.

За основу дослідження були взяті переклади мультимодальних каламбурів як складова інтернет-мемів. Їх переклад вимагає креативного перекладацького підходу, оскільки у випадку відсутності еквіваленту в цільовій мові перекладач має створити новий каламбур, застосувати трансформації або взагалі відмовитися від відтворення каламбурної складової. Ретроспективний експеримент мав на меті аналіз перекладів мультимодальних каламбурів із збереженням саме комічного ефекту та гри слів. В експерименті взяли участь 18 здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського рівня) вищої освіти Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна факультету іноземних мов. Такий вибір учасників зумовлений фаховою підготовкою, достатньою наявністю знань та рівнем володіння англійською мовою, що дозволяють їм працювати з таким типом перекладу.

Для проведення аналізу перекладів та систематизації отриманих результатів, ми спиралися на класифікацію перекладацьких стратегій за Д. Делабастією.

Приклад першої стратегії перекладу каламбуру каламбуром:

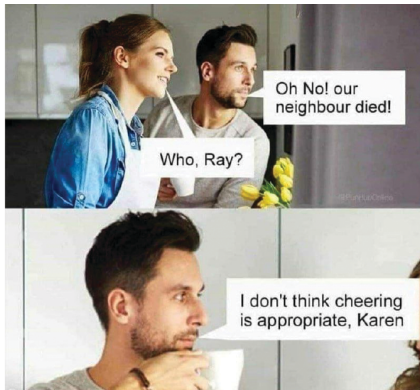


Рис. 1.1.



Рис. 1.2.

[переклад учасника експерименту]

Каламбур ґрунтується на омофонічній подібності між іменем *Ray* («Рей») та вигуком *Hoora* («Ура!»), що створює враження непорозуміння. В українському перекладі каламбур відтворено шляхом утворення нової мовної пари «Ю Ху – Юху!», що передає те саме смислове значення, що й оригінал. Для логічного обґрунтування появи імені «Ю Ху» додано уточнення «сусід-китаець», що підсилює дію прагматичного ефекту на реципієнта. У результаті збережено гру слів та гумор.

Приклад другої стратегії перекладу каламбуру некаламбуром:

– Ти можеш бути психічно **стійкою**?
– **Стойкою**? Це ж для одягу [переклад учасника експерименту]



Рис. 1.3.

У наведеному прикладі каламбур побудований на омонімії лексичної одиниці *stable* у двох її значеннях: 1) «стабільний»; 2) «стійло». У перекладі каламбур як стилістичний засіб втрачається: вибір лексеми «стійка» в якості лексичної заміни перекладачем призводить до втрати подвійного сенсу, передаючи лише один смисловий компонент лексеми. Водночас переклад виконує комунікативну функцію, але повністю втрачає каламбурну складову як ключовий елемент гумору вихідного тексту.

Приклад третьої стратегії перекладу каламбуру стилістичним засобом:



Рис. 1.4.

Рис. 1.5.

[переклад учасника експерименту]

Оригінальний каламбур побудований на паронімічній грі слів *Spain/pain*, в якому уточнення *the S is silent* – це метафоричне висловлювання про біль. При перекладі на цільову мову було збережено ідею топоніму, що зазнала трансформацій: топонім *Spain* було змінено на скорочену та доволі поширену в соціальних мережах назву міста Харкова («Ха»). Ономатопея або звуконаслідування «ха-ха» набуває іронічного контексту, контрастуючи із реаліями воєнного життя в місті. У такий спосіб перекладачеві вдалося передати гумористичний ефект, наповнивши мем новими асоціаціями та культурним підтекстом.

Четверта стратегія опущення є рідковживаною, оскільки вилучення каламбурної складової у складі мему призводить до повної втрати його гумористичного сенсу. Наприклад:

– Я ж бачив, що тут можна паркуватися!
 Надпис на знаку: Паркування дозволено, але не безкоштовно [переклад учасника експерименту]

Основу каламбуру складає лексема *fine*: 1) «добре»; 2) «штраф». Суть гумору в оригіналі полягає в помилковій інтерпретації напису як дозволу на паркування, тоді як насправді мова йдеться про сплату штрафу за паркування в непризначеному місці. При перекладі на цільову мову обігрування каламбуру з *fine* повністю вилучається, а запропонований

варіант перекладу учасником експерименту лише передає інформацію про сплату, позбавляючи при цьому текст гри слів та гумору. Як наслідок, прагматичний ефект повністю зникає.

Приклад п'ятої стратегії буквального перекладу каламбуру:

– *Ти дуже схудла!*
 – *Дякую, мені всього- на-всього видалили апендикс* [переклад учасника експерименту]

Гумор відтворюється внаслідок багатозначності слова *appendix*: 1) апендикс; 2) додаток. Візуальна складова у вигляді антропоморфізованих книжок підсилює гумористичний ефект, вказуючи на друге значення полісеми. В аналізованому перекладі *appendix* перекладається українським відповідником – «апендикс». Однак через відсутність другого значення «додаток» каламбур втрачається, а гумор сприймається лише завдяки невербальному модусу.



Рис. 1.6.

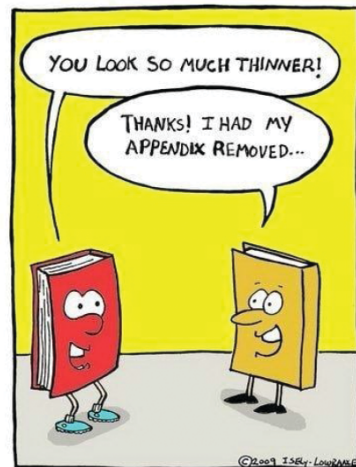


Рис. 1.7.

Приклад шостої стратегії компенсації:



Рис. 1.8.



Рис. 1.9.

Гумор ґрунтується на полісемії слова *duck*: 1) «качка»; 2) «страва». Комізм ситуації полягає у прямому зображенні качки як тварини та відвідувача, а не в якості замовлення страви. Невербальна семіотична система змінює, а також сприяє переосмисленню цієї зображеної комунікативної ситуації. Спроба перекладача зберегти каламбур поза зображенням шляхом компенсації та введення нового текстового елементу (КАЧКОЗНАВСТВО) не вважається вдалим перекладацьким рішенням, оскільки мовну гру втрачено, а компенсацію лише частково залучено у продукування гумору.

Приклад сьомої стратегії додавання (див. рис. 1.6.):

Fine for Parking

- Так я думав це комплімент за **ФАЙНЕ** паркування **ФАЙНОГО** хлопчика! [переклад учасника експерименту]

Додавання нових лексичних елементів «файне»/»файний» в переклад на цільову мову є спробою наближення до оригінального *fine*. У результаті першочергове значення «штраф за паркування» трансформується у жартівливе «файне» паркування. Водночас переклад частково стосується третьої перекладацької стратегії, пов'язаної з уживанням тавтології як стилістичного засобу.

Приклад восьмої стратегії перекладацьких пояснень (див. рис. 1.3):

Можеш тримати себе в шорах?

В шорах? То ж для коней.

*Шори – ремінна упряж для коня

* Тримати себе в шорах – контролювати себе

При перекладі на цільову мову було використано фразеологізм у його прямому та переносному значеннях. Оскільки певні фразеологізми та/або ідіоми можуть бути малознайомими для реципієнтів, перекладач скористався восьмою стратегією, додавши коментарі у вигляді пояснень. Такі авторські пояснення компенсують можливу втрату гумористичного ефекту та сприяють «комунікативному зв'язку» між автором та читачем.

Отже, за результатами дослідження, найпоширенішою стратегією перекладу англomовних мультимодальних каламбурів на українську мову є стратегія перекладу каламбуру каламбуром (33 %). Такий результат зумовлений першочерговим завданням перекладача максимально відтворити мовну гру, яка є ключовою для інтерпретації подвійного значення та відтворення комічного ефекту. Таким чином переклад зберігає дотепність та робить його зрозумілим для українського реципієнта. Серед інших стратегій, які також характеризуються доволі значною частотою використання, варто відзначити стратегію буквального перекладу, додавання, перекладацьких коментарів тощо.

Перспективою дослідження є подальші наукові розвідки в галузі перекладознавства, зокрема переклад каламбурів у складі гумористичного контенту на українську мову.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пешкова О. Г. Стратегії та чинники англо-українського перекладу мовної гри в науково-популярному дискурсі: дис. ... докт. філософії, Харків. 2024. 253 с.
2. Рязанов А. С. Мем як комунікативна одиниця: синхронія та диахронія поняття. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціальні комунікації»*. 2018. Вип. 14. С. 9–12

3. Dawkins R. *The Selfish Gene*. New York : Oxford University Press, 1976. 360 p.
4. Delabastita D. *Traductio: Essays on punning and translation*. Manchester : St Jerome Publishing, 1997. 296 p.
5. Delabastita D. *Wordplay and translation. The Translator*. 1996. Vol. 2. № 2. P. 127–144
6. Ericsson K. A., Simon H. A. *Protocol analysis. Verbal report as data*. Cambridge, MA: MIT Press, 1993. 443 p.
7. Giese J. *It's Time To Embrace Memetic Warfare*. Defence Strategic Communications. 2017. Vol. 1. № 5. 13 p.
8. Hartman P., Berg J., Fulton H., Schuler B. *Memes as Means: Using Popular Culture to Enhance the Study of Literature*. *JAEPL*. 2021. Vol. 26. P. 66–82
9. Leech G. N. *A Linguistic Guide to English Poetry*. Lodon : Longman, 1969. 237 p.
10. Oittinen R. *Translating For Children*. New York, London : Garland Publishing, 2000. 205 p.

УДК 81'25:34:791.43(477)

ПЕРЕДАЧА ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ПЕРЕКЛАДАХ УКРАЇНСЬКОЮ СУДОВИХ КІНОДРАМ: СПОСОБИ, СТРАТЕГІЇ, ОБМЕЖЕННЯ

*Дегтярьова Н. А., Кальниченко О. А. (доцент)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Стаття присвячена способам, стратегіям, обмеженням перекладу правничої термінології в перекладах українською судових кінодрам. У роботі розглядаються поняття аудіовізуального перекладу та його видів, судова драма як жанр американського кіно, передача правничої термінології в українських перекладах судових кінодрам на матеріалі серіалу «Ваша честь».

Ключові слова: аудіовізуальний переклад, правничі термінологія, стратегія перекладу, судова драма, юридична англійська мова, юридичний дискурс.

Dehtiareva N. A., Kalnychenko O. A. Translating legal terminology into Ukrainian for courtroom dramas: modes, strategies and constraints. This article focuses on the methods, strategies and limitations of reproducing legal terminology in Ukrainian translations of court dramas. The article examines the concepts of translation and its types, court drama as a genre of American cinema, and the transfer of legal terminology in Ukrainian translations of court dramas based on the TV series "Your Honor."

Key words: audiovisual translation, court drama, legal discourse, legal English, legal terminology, translation strategy.

Сфера перекладу в галузі права привертає значну увагу як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Цей інтерес зумовлений, перш за все, специфікою юридичної мови як мови професійного спілкування, що тісно пов'язана з конкретною правовою системою. Особливі складнощі виникають при передачі правничої термінології в українських перекладах англійських матеріалів, оскільки вони відображають правові реалії англо-американської правової сім'ї, що мають суттєві відмінності від романо-гер-

манської правової системи, до якої належить зокрема Україна, де основним джерелом права є нормативно-правовий акт.

Хоча юридична термінологія зазвичай досліджується в законах, угодах та інших нормативно-правових актах, вона також широко застосовується в медіапродукції, зокрема в судових кінодрамах. Протягом минулого століття кінопереклад сформувався як окремий напрям перекладознавства, і науковий інтерес до нього постійно зростає, що пояснюється розвитком кіноіндустрії, появою нових жанрів та підвищенням обізнаності глядачів.

Актуальність теми визначається потребою вивчення механізмів перекладу юридичного дискурсу в аудіовізуальних жанрах, зокрема судовій драмі, яка поєднує правову термінологію та художню виразність.

Наукова новизна роботи полягає у розширенні знань про специфіку кіноперекладу правничої термінології. Це включає поглиблення розуміння відтворення цієї термінології між українською та англійською мовами. Новизна реалізується шляхом аналізу використання конкретних перекладацьких стратегій та способів перекладу в аудіовізуальному контексті.

Об'єктом дослідження є правнича термінологія, вилучена з телесеріалу «Ваша честь» та його перекладу українською мовою.

Предметом дослідження є вивчення способів відтворення англійських термінологічних слів та словосполучень, вилучених з галузі юриспруденції, у кіноперекладі.

Метою магістерської роботи є виявлення особливостей передачі правничої термінології в перекладах українською судових кінодрам: способи, стратегії, обмеження.

Дана робота присвячена дослідженню відтворення правничої термінології в аспекті кіноперекладу, зокрема на матеріалі телесеріалу «Ваша честь». Актуальність теми визначається потребою вивчення механізмів перекладу юридичного дискурсу в аудіовізуальних жанрах, які поєднують правову термінологію та художню виразність.

Методи дослідження, які було використано при написанні роботи, включають:

- загальнонаукові: аналіз та синтез (при розчленуванні перекладеного тексту та термінів на складові для виявлення властивостей та взаємозв'язків); порівняння (при зіставленні

- ні оригіналу з його перекладом для виявлення подібностей/відмінностей та ефективності застосованих стратегій); метод класифікації та систематизації (при розподілі проаналізованих прикладів перекладу за частотою вживання);
- мовно-перекладознавчі: метод суцільної вибірки (при доборі одиниць для перекладацького аналізу з матеріалу дослідження); описовий метод (при якісному та кількісному описанні виявлених явищ, при визначенні семантики правничих термінів в англійській та українській мовах); метод контекстуального аналізу (при вивченні, як терміни функціонують у конкретному реченні та ситуації); метод перекладацького аналізу: для ідентифікації перекладацьких рішень (стратегій, прийомів, методів) та виявлення можливих помилок або обмежень.

Сфера аудіовізуального перекладу (АВП) набула статусу повноцінної академічної дисципліни у багатьох європейських навчальних закладах, хоча до 1990-х років вона здебільшого ігнорувалася науковцями. Популярність і перспективність цього напрямку зумовлені активним поширенням аудіовізуальних матеріалів, які виступають ефективним каналом отримання інформації, сприяють професійному розвитку та задовольняють потребу в розвагах. Зростання потреби у перекладі як засобі міжкультурного взаєморозуміння спостерігається на всіх етапах глобалізації.

Термін аудіовізуальний переклад (АВТ) став стандартним референтом для позначення різних перекладацьких практик, які використовуються в аудіовізуальних медіа (кіно, телебачення, відеопродукція, відеоігри). АВТ передбачає передачу змісту з мови оригіналу на мову перекладу з одночасною взаємодією зі звуком та зображенням [2, с. 12].

Початковою формою АВП можна вважати переклад інтертитрів – текстового супроводу або діалогу, що з'являлися на екрані між кадрами в німому кіно [15]. Це відбувалося ще у 1920-х роках, коли впливові американські кінокомпанії намагалися забезпечити фільми перекладом для розповсюдження у Європі [9, с. 12].

Й. Гамб'є зазначає, що АВП є полісеміотичною галуззю, яка, окрім зображення та звуку, поєднує також колір, жести, просторову організацію та оповідь [4, с. 1]. Спочатку найпоширенішими формами АВП були дубляж, субтитрування та закадровий переклад.

Сьогодні АВП розглядається в ширшому контексті доступності, оскільки його мета – забезпечити рівний доступ до аудіовізуального контенту для всіх категорій глядачів, незалежно від мовних чи сенсорних бар'єрів [2, с.12].

А. Ремаель, А. де Хауер та Р. Вандекеркхов виділяють такі форми АВП, що активно розвиваються: часткове дублювання, синхронний та послідовний переклади для телеаудиторії, закадрове оповідання, закадровий одноголосий або двоголосий дубляж (voiceover), сценічні субтитри для опери та театру (або електронне лібрето), внутрішньомовне та міжмовне субтитрування для глухих і слабочуючих (SDH) та аудіоопис для сліпих і осіб з вадами зору (AD) [5].

Найскладнішою формою АВП вважають дублювання, основним завданням якого є створення у глядачів ілюзії, що актори на екрані і вони є носіями однієї мови. Цей ефект досягається шляхом заміни оригінальної звукової доріжки на запис мовою перекладу синхронізований у часі та узгоджений із мімікою та рухами акторів.

Перевтілення забезпечується завдяки відповідності трьом типам синхронії, що визначив І. Фодор (1976) [3, с. 443]:

1. фонетичній синхронії/синхронії губ (lip sync(hrony));
2. синхронії персонажу (узгодження рухів, міміки, жестів);
3. ізохронії (укладання тексту перекладу у відрізок екранного часу) [3, с. 443].

Через вимоги синхронізації перекладач та автори діалогів ретельно редагують висловлювання, узгоджуючи їх тривалість з екранним часом. Дубляж є високовартісним та тривалим процесом, тому сфера його застосування обмежується художніми фільмами, дитячими телепередачами та рекламною продукцією [3, с. 443].

Закадровий переклад (Voice-over/Voiceover) широко застосовується у документальних фільмах, під час трансляції новин, інтерв'ю у прямому ефірі, при озвучуванні фільмів на кінофестивалях. Суть цієї форми АВП полягає в усному поданні перекладу цільовою мовою, який чути одночасно з оригінальною мовою. Голос актора/журналіста накладається поверх оригінальної звукової доріжки, яку залишають чутною у фоновому режимі [3, с. 443].

Для формування довіри до перекладу, оригінальну звукову доріжку зазвичай залишають на повній гучності протягом кіль-

кох секунд на початку, потім її гучність знижують і накладають переклад. Переклад завершується трохи раніше, щоб гучність оригіналу знову підвищилася до кінця висловлювання.

Спеціальні та інклюзивні форми АВП. SDH субтитри (subtitles for the d/Deaf or hard of hearing) Ці субтитри забезпечують інклюзивні потреби глядачів з вадами слуху. На відміну від звичайних субтитрів, SDH розроблені не лише для викладення діалогів у текстовому форматі, а також для [17]:

1. ідентифікації мовця або закадрового голосу;

2. позначення звукових ефектів (наприклад, звук сирени).

SDH набули широкого розповсюдження у 1970–1980-х роках, спочатку на телебаченні, а потім у форматах DVD, Blu-ray та на інтернет-платформах. Їх активація забезпечена налаштуванням меню субтитрів [17].

Сценічні субтитри (surtitling) / електронне лібрето – це форма АВП для театральних постановок та оперних вистав, що сприяє міжмовній комунікації. Вони відображаються на екрані над сценою та за призначенням наближаються до оперного лібрето. Термін лібрето походить від італійського libretto («книжечка, яку друкували для шанувальників опери у XVII ст.») та позначає стислий виклад змісту опери чи сам літературний текст [10].

Особливості сценічних субтитрів:

- вимагають від перекладача швидкого реагування, оскільки кожен виступ є унікальним і актори можуть вдаватися до імпровізації;
- мають на меті зробити мистецтво доступним та зрозумілим;
- створюючи «парадокс видимості», мають бути водночас непомітними для збереження художнього впливу вистави та залишатися наявними для покращення розуміння або інклюзивності [9, с. 107].

Субтитри від спільнот фанів (fansubbing та fandubbing). Розвиток технологій та децентралізація медіапростору призвели до активного долучення глядачів до мережеских волонтерських перекладацьких практик та появи субтитрів та дубляжу, що були створені спільнотою фанатів (fansubbing/fandubbing). Ці форми виникли як спосіб протидії політичній, ідеологічній та естетичній уніфікації, характерній для індустріального АВП.

Проте дослідники виокремлюють низку недоліків непрофесійного перекладу, серед яких:

- фонетична асинхронність та порушення кореляції між візуальним та звуковим рядами, що знижує їх естетичне сприйняття;
- когнітивний дисонанс, спричинений надмірною тривалістю реплік;
- неврахування темпоритму оригіналу, залишення без перекладу пісень та поетичних уривків, що призводить до застигlosti психологічних портретів героїв.

Серед кінематографічних жанрів, що відтворюють юридичну проблематику, судова драма (courtroom drama) посідає особливе місце. Вона демонструє складну взаємодію процесів правової системи, моральних принципів суспільства та переконань індивідумів. Більшість фільмів цього жанру – американського виробництва, що зображують англосаксонську правову систему.

Центральним елементом сюжетної побудови судових драм є наявність судового процесу. Серед характерних ознак судової драми виділяють змагальність між сторонами, провідну роль присяжних (jury trial), а також риторику адвокатів, насичену юридичною термінологією.

Період 1950 – 1960-х років вважається справжнім золотим віком цього жанру. До найуспішніших прикладів належать «12 розгніваних чоловіків» (1957), «Свідок обвинувачення» (1957) «Анатомія вбивства» (1957) та «Вбити пересмішника» (1962), які входять до списку найкращих американських фільмів усіх часів за версією AFI [13].

Хоча популярність повнометражних драм зменшувалася, жанр здобув новий розвиток у телевізійному форматі. Наприклад, серіал «Закон і порядок» (Law and Order) відомий глядачам каналу NBC понад 30 років у різних інтерпретаціях.

З часом судова драма почала охоплювати ширший спектр морально-правових питань, що призвело до її модифікації та синтезу з іншими кінематографічними формами, такими як соціальна, політична та корпоративна драма. Прикладами синтезу є: художні стрічки «Декілька хороших хлопців» (A Few Good Men, 1992), що порушує питання військового правосуддя та етичних дилем [11]; «Ерін Брокович» (Erin Brockovich, 2000), де акцент зміщен-

ний на розслідування та громадську активність, а судові сцени виконують кульмінаційну, але другорядну функцію; «Соціальна мережа» (The Social Network, 2010), де історія створення Facebook розповідається через серію юридичних слухань і допитів, що формують композиційний каркас.

Ця трансформація відображає еволюцію жанру у напрямку до юридичної драми (legal drama), де судовий аспект є лише однією зі складових. Прагнення «осмислити правові питання синтезується з адаптацією до мінливих соціальних, моральних та ідеологічних викликів сучасного суспільства» [18].

Важливо відзначити, що кінематограф часто спотворює юридичну реальність: у фільмах складається враження про домінування суду присяжних, тоді як насправді лише незначний відсоток справ доходить до нього.

Перебуваючи у синтезі з іншими жанрами судова драма залишила свої особливості:

- зосередження на системі та юристах: сюжет обертається навколо закону, судових процедур та правових інститутів, а центральними фігурами виступають адвокати, прокурори, судді, присяжні;
- зображення зали суду ареною, де розгортаються драматичні дії, підкреслюючи стратегію аргументації, перехресні допити та судові дебати. Напруга досягається шляхом акцентування уваги глядача за підготовкою, аргументацією, оголошенням вироку – етапами судових процесів [8, с. 117];
- прагнення до справедливості, що культивується дослідженням моральних та етичних дилем, коли на перший план виходить конфлікт між правовими нормами та особистою мораллю (наприклад, захист винного клієнта);
- акцент на переконливих діалогах у юридичному середовищі зі зростаючою напругою;
- теми справедливості, захисті невинних, проблеми судових помилок, корпоративної відповідальності та соціальної нерівності [8].

Судові драми виконують функціональний еквівалент реального юридичного досвіду. Американська модель зображення судочинства має транснаціональний вплив на сприйняття права у суспільствах поза межами континентальної Америки. До-

слідження в Іспанії, Німеччині та Великій Британії підтвердили, що європейська аудиторія, дивлячись американські драми, іноді має хибні уявлення про наявність присяжних у судах своїх країн, професійний одяг суддів чи використання молотків. Зображення адвокатів та процесів у кіно впливає на очікування свідків у реальних судах [8].

Змістові та структурні риси судової драми визначаються специфікою юридичної англійської – основного засобу моделювання професійного спілкування. Юридична англійська – це спеціалізована мова, що належить до категорії англійської мови для спеціальних цілей (English for specific purposes) [16, с. 250]. Серед її особливостей виділяють:

- консервативний характер внаслідок накопичення архаїчних лексем і зворотів [16, с. 251];
- складну структуру виражену довгими реченнями, ускладненими повторами, широким вживанням складнопідрядних речень та довгим переліком елементів [16, с. 251];
- співіснування латинських термінів (*ad hoc*, *habeas corpus*, *ratio decidendi*) та англосаксонських/французьких елементів обумовлює дуалізм юридичної англійської. Латинізми забезпечують точність та формальність, а загальнозживана лексика – зрозумілість для нефакхівців [7, с. 185].
- номіналізація/зіставлення іменників створює послідовності двох і більше іменників, де попередні виконують атрибутивну функцію, як то: *product liability claim* [16, с. 250].

Попри її інформаційну насиченість юридичною мовою, основною функцією судових драм залишається розважальна. З метою забезпечення доступності контенту та залучення аудиторії сценаристи поєднують спеціалізований дискурс із лінгвістичними прийомами.

Сценаристами судових драм застосовується низка ефективних стратегій, спрямованих на популяризацію юридичних понять. Найпоширенішою серед них є вживанням пояснення або дефініції, що сприяє зміщенню комунікативного фокуса [6, с. 18]. Складні юридичні терміни подаються та пояснюються через діалог із нефакхівцями – клієнтами, свідками. Це дозволяє глядачам, які не мають спеціальних фонових знань, отримати уявлення про значення терміну та сферу його застосування.

Показовим втіленням цієї стратегії може розглядатися сцена з серіалу «Ваша честь», де суддя Майкл Десіато пояснює своєму синові Адаму поняття *plea bargain* (угода про визнання вини), а у попередній сцені термін було вжито у розмові адвоката та сторони обвинувачення. Діалоги, у яких герої-юристи пояснюють героям не юристам суть поняття сприяють збагаченню аудиторії фоновими знаннями, зміщуючи фокус від наративного (оповідного) режиму, типового для спеціального дискурсу до пояснювального (дефініційного) режиму, сприятливого для перегляду.

Сценаристами також використовується техніки повтору – розкриття терміну у контексті: юридичні терміни повторюються в різних комунікативних ситуаціях, надаючи глядачеві кілька можливостей поступово осмислити їх значення без прямого спрощення чи дефініцій. Семантика терміна розкривається через прагматичні й сюжетні обставини. У серіалі «Ваша честь» термін *plea bargain* спершу фігурує у професійній розмові, а згодом – в побутовій сцені як елемент пояснення, що розкриває його сутність через емоційний контекст.

Таким чином, у судовій драмі правнича термінологія виконує подвійну функцію: забезпечує автентичність професійного мовлення та водночас сприяє популяризації правової культури, наближаючи спеціалізований дискурс до широкої аудиторії.

Переклад юридичної термінології в аудіовізуальних продуктах є складним викликом через особливості правничого дискурсу та відмінності між правовими системами – англосаксонською системою права та континентальним правом. Труднощі посилюються через необхідність дотримання суворих технічних і мовних обмежень, визначених форматом дублювання чи субтитрування.

Дубляж вимагає синхронізації з артикуляцією (фонетичної та ізохронії), що змушує перекладача та режисера дубляжу шукати коротші або більш ритмічні відповідники, зберігаючи при цьому юридичну точність.

Субтитрування вимагає стислості та зрозумілості, що часто призводить до концентрації складних юридичних конструкцій або узагальнення. Наприклад, детальна судова фраза може бути зведена до спрощеного варіанту в субтитрах, однак стилістична глибина зменшується.

Значні труднощі створюють культурні бар'єри, коли поняття не мають прямого відповідника в українській правовій системі, наприклад, *plea bargain* (угода про визнання вини), *Miranda rights* (обов'язок офіцера поліції повідомити заарештовану особу про її конституційні права, перш ніж проводити допит) або *contempt of court* (неповага до суду). Навіть за наявності еквівалента, обсяг понять, які ці терміни позначають може відрізнятись. Під час перекладу юридичних драм перекладач має тримати баланс між правовою точністю, культурною релевантністю та технічними обмеженнями.

Для аналізу відтворення правничої термінології використовувалася класифікація стратегій В. І. Карабана [1, с. 279-314].

Аналіз фрагментів діалогів (1 сезон, 3 серія) показав, що перекладачами використовується комплексний підхід, залежно від специфіки вживання терміну: чи термін є офіційним, чи він вживається у розмовному контексті, а також від наявності еквівалента в українській правовій системі.

1. стратегія вибору постійного відповідника та конкретизації значення застосовувалася для ключових юридичних термінів, які мають усталені українські еквіваленти для забезпечення точності та офіційності [1, 279-314], як у наступних прикладах:

- *to plead guilty* (офіційна заява про визнання вини) – визнати провину (постійний відповідник, нейтральний стиль);
- *the statute of limitations* (законодавчо встановлений строк давності) – термін позовної давності (усталений фаховий еквівалент, що зберігає юридичну точність);
- *forensics* (криміналістична наука) – для криміналістів (контекстуальна заміна, що конкретизує призначення дії).

2. контекстуальна заміна та описовий переклад гнучко використовувалися для адаптації розмовної лексики або передачі емоційного забарвлення, особливо коли прямий переклад мав би неприродне звучання: [1, 279-314]

- *caseload* (кількість справ у провадженні) – прірва справ (контекстуальна заміна з генералізацією значення, передає емоційне навантаження перевантаженості суддів);
- *on your behalf* (від твого імені/на твою користь) – докази на твою користь (контекстуальна заміна, що відображає прагматичну мету вислову та робить репліку нейтральною);

– *sentencing range* (діапазон покарання) – загрожує від 15 до 30, і тут дуже багато залежить від судді (описовий переклад, типовий прийом для швидкого сприйняття аудиторією).

3. Транскодування було вжито для збереження автентичності. Латинські терміни, типові для юридичної мови, часто зберігалися шляхом транслітерації, що підкреслює професіоналізм персонажів та автентичність контексту [1, 279-314]:

– *pro bono (publico)* (безоплатна юридична допомога) – про бона (транскодування; зміст розкривається наступною фразою: «Безкоштовних сніданків не буває»);

– *doli incarax* (дитина, яка занадто мала, щоб усвідомлювати злочинний намір) – Долі інкопакс (транскодування, супроводжується пояснювальною компенсацією в наступній репліці: «Чи не відрізняв добра від зла?»).

– *mea culpa* (моя провина) – меа кульпа (транскодування; значення пояснюється для глядача у діалозі між персонажами: «Латиною означає «моя провина»»).

4. генералізація та спрощення вживалися для забезпечення зрозумілості у розмовних сценах, для спрощення громіздких конструкцій використовувалися узагальнення [1, 279-314]:

– *witness statements* (заява свідка) – заява (генералізація, відмова від вузькоспеціалізованого терміну на користь більш загального, розмовного).

– *one-stop police work* (універсальна робота поліції) – стандартна робота поліції (генералізація, зміщення акценту з багатofункціональності на звичайність/рутинність).

Таким чином, у перекладі судових драм, як показано на прикладі обраних термінів із серіалу «Ваша честь», спостерігається постійний баланс між термінологічною точністю (через використання сталих відповідників) та комунікативною адекватністю (через контекстуальні заміни та описові методи), що відповідає розважальній та популяризаторській функції жанру.

У межах дослідження було проаналізовано особливості перекладу правничої термінології, що дозволило зробити низку важливих висновків. По-перше, для успішної роботи над перекладом судових драм перекладачу треба володіти низкою компетенцій як то лінгвістична, технічна, екстралінгвістична, фонова, міжкультурна, по можливості співпрацювати з юристом-практиком.

По-друге, такий переклад вимагає збереження сенсу, контексту, стилістичних, емоційних та культурних особливостей, які передають ідеї сценаристів.

Перспективу вбачаємо у проведенні подальших досліджень з перекладу правничої термінології на українську мову в АВП.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2004. 564 с.
2. Díaz Cintas J., Remael A. Audiovisual Translation: Subtitling. Manchester – Kinderhook: *St. Jerome Publishing*, 2007 P. 9-272.
3. Díaz Cintas J. Orero P. Voiceover and dubbing. *Handbook of Translation Studies*. Amsterdam; Philadelphia: *John Benjamins Publishing Company*, 2010. Vol. 1. P. 441–445.
4. Gambier Y. Challenges in research on audiovisual translation/ Ed. Pym A., Perekrestenko A. Tarragona: Intercultural Studies Group. *Translation Research Projects 2*, 2009. P. 17–25.
5. Gambier Y. The position of audiovisual translation studies. *The Routledge Handbook of Translation Studies*. Ed. Millán C., Bartrina F. London; New York: Routledge. 2013 P. 45–59.
6. Laudisio A. Narration in TV Courtroom Dramas: Analysis of Narrative Forms and Their Popularizing Function, *ILCEA*, 2018. Vol. 31. P. 2-19.
7. Laudisio A. Popularization of Medical and Legal Language in TV Series. *Variations in Specialized Genres: Standardization and Popularization: monograph* / Ed. Bhatia V. et al. Tübingen: Narr Francke Attempto, 2015. P. 183–201.
8. Machura S., & Ulbrich S. Law in film: Globalizing the Hollywood courtroom drama. *Journal of Law & Society*, 2001 28 (1), P. 113–137.
9. Remael A. Audiovisual translation. Ed. Gambier Y., van Doorslaer L. *Handbook of Translation Studies*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2010 Vol. 1. P. 12–17.
10. Zottola A. *Legal drama and audiovisual translation: The role of legal English in the construction of stereotyped representations. Studies in Logic, Grammar and Rhetoric*, 2017 49(1), P. 247–268.
11. Анатомія кіно: з чого складається судова драма. *vertigo.com.ua* URL: <https://vertigo.com.ua/z-choho-skladaetsia-sudova-drama/> (дата звернення: 14.08.2025).

12. Гаєвська. Н. М. Лібрето. *slovnuk.me*. URL: <https://slovnuk.me/dict/literary-encyclopedia/лібрето> (дата звернення: 15.08.2025).
13. AFI's 10 TOP 10. *afi.com* URL: <https://www.afi.com/afis-10-top-10/> (date of access: 23.10.2025).
14. Definition of mea culpa. *merriam-webster.com* URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/mea%20culpa> (date of access: 24.10.2025).
15. Intertitle. (n.d.) American Heritage® *Dictionary of the English Language*, Fifth Edition. (2011). Retrieved November 1 2025 from *thefreedictionary.com*. URL: <https://www.thefreedictionary.com> (date of access: 01.11.2025).
16. Intralingual open subtitling in Flanders: audio-visual translation, linguistic variation and audience needs. *jostrans.soap2.ch*. URL: https://jostrans.soap2.ch/issue10/art_houwer.php (date of access: 03.09.2025).
17. What are forced subtitles? Understanding the key to inclusive Media. <https://sonix.ai>. URL: <https://sonix.ai/resources/what-are-forced-subtitles-understanding-the-key-to-inclusive-media/> (date of access: 17.09.2025)
18. What is the legal drama film genre? URL: <https://www.europeanstudios.com/encyclopedia/legal-drama-film/> (date of access: 10.09.2025).

УДК 81'255.4:004.9

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ВЛАСНИХ НАЗВ У ВІДЕОІГРАХ (НА МАТЕРІАЛІ ГРИ «КІБЕРПАНК 2077»)

*Дерновий В. А., Кальниченко О. А. (доцент)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

У статті розглянуто особливості передачі та локалізації власних назв у відеоіграх на матеріалі української версії гри *Cyberpunk 2077*. Дослідження присвячене аналізу способів передачі антропонімів, топонімів та ергонімів у контексті локалізації інтерактивних медіа. Розкрито специфіку перекладацьких рішень, що зумовлені технічними, культурними та семантичними чинниками. Визначено основні труднощі перекладу онімів у відеоіграх і продемонстровано роль локалізації у формуванні україномовного ігрового простору. Робота акцентує увагу на впливі відеоігор на розвиток перекладознавства та національної термінології.

Ключові слова: *відеогра, власна назва, локалізація, ономастика, переклад, українська локалізація, Cyberpunk 2077.*

Dernovi V. A., Kalnychenko O. A. Specifics of reproducing proper names in video games (based on "Cyberpunk 2077"). The article discusses the features of translating and localising proper names in video games based on the Ukrainian version of *Cyberpunk 2077*. The study analyses the methods of translating anthroponyms, toponyms and ergonyms in the context of interactive media localisation. It reveals the specifics of translation decisions determined by technical, cultural, and semantic factors. The main difficulties of translating proper names in video games are identified, and the role of localisation in the formation of the Ukrainian-language gaming space is demonstrated. The work focuses on the influence of video games on the development of translation studies and national terminology.

Key words: *Cyberpunk 2077, localisation, onomastics, proper name, translation, Ukrainian localisation, video game.*

У сучасному світі, що дедалі більше цифровізується, відеоігри перетворилися на важливий сегмент глобальної культури. Вони не лише виконують розважальну функцію, а й стають потужним

засобом комунікації та культурного обміну. З огляду на це, переклад відеоігор набуває особливого значення, адже саме завдяки йому користувачі з усього світу отримують можливість зануритися в ігровий світ своєю рідною мовою. В Україні останніми роками спостерігається суттєве зростання попиту на україномовні локалізації. Відеоігри стали одним із найдинамічніших напрямів перекладацької діяльності, що потребує не лише мовної компетенції, а й розуміння технічних, соціальних та культурних аспектів. Українська локалізація гри “*Cyberpunk 2077*” є показовим прикладом якісного поєднання лінгвістичної точності та творчого підходу. Особливо важливою складовою локалізації є передача власних назв – імен персонажів, назв міст, корпорацій, організацій тощо. Ці елементи не лише ідентифікують об’єкти ігрового світу, а й формують його художню атмосферу, відображають культурні відсилання та слугують засобом занурення у сюжет. Тому аналіз особливостей відтворення власних назв у перекладі відеоігор є важливим завданням сучасного перекладознавства. Вищезазначені чинники обумовлюють актуальність цього дослідження.

Об’єктом дослідження є український переклад власних назв у відеоігри *Cyberpunk 2077*, а предметом – специфіка лінгвістичних і культурних трансформацій під час їх передачі українською мовою.

Метою даного дослідження є аналіз українського перекладу імен та власних назв у відеоігри *Cyberpunk 2077* з метою визначення його впливу на сприйняття гри українською аудиторією та виявлення можливостей використання відеоігор як інструменту вивчення мов.

Матеріалом дослідження слугували 129 онімів, відібраних з оригінального англomовного тексту та їх аналоги з української локалізації гри. До корпусу увійшли антропоніми (імена персонажів), топоніми (назви локацій, районів, географічних об’єктів) і ергоніми (назви компаній, організацій, брендів, закладів). Для аналізу використано описовий, порівняльно-зіставний, лексико-семантичний та класифікаційний методи.

Локалізація відеоігор істотно відрізняється від перекладу художніх текстів. Вона передбачає не лише відтворення змісту, але й адаптацію культурних реалій, гумору, соціальних відсилань і навіть технічних елементів інтерфейсу [3, с. 29]. Мультимедійна природа відеоігор зумовлює складність перекладу, адже текст

взаємодіє із зображенням, звуком, відео й гравцем. Тому перекладач повинен враховувати не лише лінгвістичні особливості, а й технічні обмеження – довжину тексту в рядках меню, синхронізацію з озвученням тощо.

Власні назви у грі *Cyberpunk 2077* є важливим елементом світобудови. Імена персонажів, такі як *Johnny Silverhand*, *Solomon Reed*, водночас виконують роль засобу характеристики та символічного маркера. Наприклад, прізвисько головного героя «Silverhand» має метафоричне значення і водночас пов'язане з його біонічною рукою, що підкреслює центральну тему злиття людини та технології. Український переклад «Сільвергенд» відтворює оригінальне звучання, зберігаючи алюзію на англійське «silver hand». Такий спосіб має назву транскодування, та він найчастіше використовується для антропонімів.

Загалом під час перекладу власних назв у відеоіграх застосовуються три основні методи: транскодування, калькування та комбінований спосіб [2, с. 282-287]. Транскрипція, тобто передача звучання іншомовного слова відповідно до фонетичних норм української мови, є найбільш уживаною. Саме вона забезпечує збереження впізнаваності імен і брендів. Наприклад, *Arasaka* → «Арасака», *Militech* → «Мілітех», *Night City* → «Найт-Сіті». Транслітерація, що полягає у побуквеній передачі тексту, застосовується переважно для назв із чіткою латинською графікою, наприклад, *Arroyo* → *Арройо*. Калькування, або дослівний переклад компонентів, дозволяє зберегти внутрішню семантику назви – як у випадку *Corpo Plaza* → *Майдан Корпорацій*, чи *Heavy Hearts* → *Важкі серця*. Комбінований спосіб використовується тоді, коли назва має як звучання, так і змістове навантаження. Так, персонаж *Song So Mi “Songbird”* у перекладі отримав ім'я «Сон Со Мі “Соловія”», де перша частина відтворена транскрипцією, а прізвисько – калькуванням.

Окремої уваги заслуговують проблеми, з якими стикаються перекладачі під час відтворення власних назв. Передусім це відсутність універсальних правил транскрипції між різними мовами. Англійські, японські чи німецькі імена мають різні системи передавання звуків українською, що спричиняє непослідовність. Крім того, зберігаються історично усталені традиції, наприклад, переклад імен монархів або топонімів у застарілих формах («Париж» замість «Парі», «Рим» замість «Рома»). Важливими є також

фонетичні обмеження української мови: деякі англійські звуки не мають прямих відповідників, тому переклад здійснюється шляхом заміни найближчим звуком. Щоб знайти такий звук перекладач має звернутися до практичної транскрипції.

Особливу роль у формуванні перекладацької стратегії відіграє контекст. У відеоіграх одна і та сама назва може набувати різних відтінків залежно від ситуації, тому перекладач має враховувати сюжетні умови, характер персонажа, соціальні конотації. Наприклад, прізвисько *Dodger* у грі передано як «Спритник», що точно передає зміст і водночас зберігає стилістичну адекватність. Важливим аспектом є технічна сторона локалізації. Інтерфейс гри, меню, діалоги чи субтитри мають суворі обмеження щодо кількості символів. Тому перекладачі часто шукають компроміси між довжиною слова й зрозумілістю. Так, слово *Upgrade* може бути перекладене як «Покращення» або коротше – «Оновлення». Подібні рішення потребують не лише мовної інтуїції, а й відчуття дизайну. Локалізація гри *Cyberpunk 2077* демонструє високий рівень узгодженості термінології. Завдяки створенню глосаріїв та використанню CAT-інструментів перекладачі забезпечили єдність у передачі назв, що особливо важливо для великих ігор із розгалуженими сюжетами. Послідовність у перекладі термінів та назв допомагає гравцю не втрачати занурення в ігрову реальність, а отже, підвищує якість користувацького досвіду [4, с. 122].

Не менш цікавою є роль фанатських локалізацій у розвитку україномовного ігрового середовища. Протягом останніх років в Україні сформувалися спільноти волонтерів, які займаються перекладом ігор, що не мають офіційної української підтримки. Такі проекти, як студія «Шлякбित्रаф», стали справжнім каталізатором українізації цифрового простору. Вони сприяють формуванню сучасної української ігрової термінології, популяризації мови серед молоді та демонструють світовим розробникам наявність попиту на український контент [1]. Після 2022 року українська локалізація відеоігор набула також символічного значення – вона стала частиною процесу культурної деколонізації. Мова перекладу перетворилася на інструмент самоідентифікації, а фанатські ініціативи – на прояв громадянської активності. У цьому контексті переклад відеоігор виходить за межі технічного завдання, набуваючи суспільно-політичного змісту.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує, що переклад власних назв у відеоіграх є складним і багатовимірним процесом, який вимагає поєднання лінгвістичних знань, культурної обізнаності та технічної компетентності. Найефективнішими стратегіями для української локалізації *Cyberpunk 2077* стали транскрипція та калькування, які забезпечують баланс між збереженням оригіналу та адаптацією до мовних норм цільової аудиторії. Українська версія гри свідчить про зростання рівня професійної локалізації в нашій країні та формування власної школи перекладу інтерактивних медіа. Така діяльність не лише покращує якість сприйняття іноземних продуктів, але й сприяє розвитку української мови в нових комунікативних сферах. Фанатські локалізації, які часто передують офіційним, виконують важливу просвітницьку місію, забезпечуючи доступ до світових культурних продуктів українською мовою. У перспективі подальші дослідження мають зосередитися на порівняльному аналізі локалізацій інших відеоігор і виробленні єдиних стандартів перекладу власних назв у сфері інтерактивних медіа. Таким чином, переклад відеоігор – це не лише засіб міжмовної комунікації, а й важливий чинник формування національного культурного простору у добу глобальної цифровізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. В одній з головних ігор 2023 року буде офіційна українська локалізація. URL: <https://www.unian.ua/games/baldur-s-gate-3-ochikuvana-rpg-otrimaye-ukrajinsku-lokalizaciyu-12347418.html> (дата звернення: 15.10.2025)
2. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2002. 576 с.
3. Mangiron С., O'Hagan M. Game Localization. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins, 2013. 374 p.
4. Рум А. The Moving Text: Localization, translation, and distribution. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2004. 226 p.

УДК 811.111:811.161.2]`255.4:821.111(73)-3Кінг.08

ВІДТВОРЕННЯ ІДІОСТИЛЮ СТВЕНА КІНГА В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

*Донцова А. О., Лук'янова Т. Г. (канд. філол. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

У статті досліджуються лексико-стилістичні особливості ідіостилю американського письменника Стівена Кінга та прийоми їх відтворення в українських перекладах. В ході аналізу виявлено основні закономірності та типові труднощі відтворення індивідуального авторського стилю в художньому перекладі. Дослідження виявляє проблему міжмовної інтерференції при відтворенні фразеологічних одиниць.

Ключові слова: ідіостиль, переклад, перекладацький прийом, Стівен Кінг, художня література.

Dontsova A. O., Lukianova T. H. Recreating Stephen King's individual writing style in Ukrainian translation. The article examines the lexical and stylistic features of the idiolect of American writer Stephen King and ways to reproduce them in Ukrainian translations. The analysis reveals the primary patterns and typical challenges of replicating an author's individual style in literary translation. The study demonstrates the problem of interlingual interference in the interpretation of phraseological units.

Key words: fiction literature, individual writing style, Stephen King, translation, translation technique.

Актуальність роботи. Твори Стівена Кінга здобули широке визнання серед української читацької аудиторії, тому твори, які ще не були перекладеними, актуалізують потребу у вивченні перекладацьких підходів до передачі лексико-стилістичної своєрідності його прози. Аналіз особливостей ідіостилю С. Кінга сприяє поглибленому розумінню оптимальних стратегій їхньої адаптації засобами цільової мови.

Об'єктом нашої роботи є індивідуальний авторський стиль Стівена Кінга, репрезентований лексико-стилістичними засобами, що визначають його письменницьку манеру. **Предметом** аналізу виступають перекладацькі стратегії та прийоми передачі

лексико-стилістичних характеристик ідіостилю С. Кінга в україномовних версіях його творів.

Мета роботи полягає у виявленні та систематизації провідних перекладацьких стратегій та прийомів відтворення лексико-стилістичних особливостей творчості С. Кінга в українських перекладах.

Матеріалом стали оригінальні тексти та україномовні версії п'яти творів С. Кінга: романи «Протистояння» (“The Stand”, 1978, переклад С. Крикуна і Г. Яновської), «Довга хода» (“The Long Walk”, 1979, переклад В. Куча), «Долорес Клейборн» (“Dolores Claiborne”, 1992, переклад В. Куча), «Біллі Саммерс» (“Billy Summers”, 2021, переклад В. Куча та О. Любенко) та збірка повістей «Якщо кров тече» (“If It Bleeds”, 2020, переклад В. Ракуленка).

Методи, що використовувалися у нашій роботі, включають: компаративний (для ідентифікації перекладацьких трансформацій шляхом зіставлення оригіналів і перекладів), компонентний аналіз (для встановлення семантичних характеристик лексем) і контекстуальний аналіз (для визначення функціонального призначення мовних одиниць).

Наукова новизна. Системний аналіз лексико-стилістичних параметрів ідіостилю Стівена Кінга та методів їх передачі українською мовою поглиблює розуміння специфіки відтворення як індивідуального авторського стилю в художньому перекладі загалом, так і конкретних особливостей прози С. Кінга зокрема.

Хоча Стівен Кінг пише різножанрові твори, вони все одно мають спільні тематики і впізнавану манеру письма. Колись автор намагався писати під псевдонімом Річард Бакмен, проте після восьми років такого «експерименту» письменника викрив звичайний читач, який помітив певну подібність стилів Р. Бакмена і Короля жахів [6]. Але що саме робить С. Кінга таким впізнаваним?

В ході аналізу тематичних та мовних складових його прози було виявлено, що теми творів часто пов'язані з особистим досвідом автора – батьківськими тривогами, боротьбою із залежностями, страхом творчої кризи тощо, – що додатково підсилює автентичність та емоційний вплив його прози. Також було розглянуто основні лексико-стилістичні засоби, які функціонують на всіх рівнях тексту, а саме:

- на лексичному рівні помічено поєднання мовних реєстрів, часте використання обсценної лексики, а також реалій, щоб створити максимально правдоподібне середовище і персонажів. Окрім того, С. Кінг часто вживає у роботах ідіоматичні вирази, які складно відтворити у цільовій мові не лише через відсутність аналогів, але і через потенційне нерозпізнавання їх у джерельному тексті;
- на синтаксичному рівні відзначено стилістичні повтори для створення напруженої атмосфери, а також відхилення від граматичних норм, щоб відтворити правдоподібне природне мовлення;
- на стилістичному рівні виявлено низку образних засобів, які найчастіше фігурують у творах С. Кінга: метафори, порівняння, персоніфікація, повтори, алюзії і графеми.

Проте відтворення цих особливостей у перекладі становить низку складних завдань для перекладачів.

Для аналізу прийомів відтворення лексико-стилістичних особливостей прози С. Кінга було використано наукові праці П. Ньюмарка, в яких запропоновано класифікацію загальних перекладацьких прийомів та основні стратегії відтворення метафор, що є ефективними для детального аналізу перекладацьких трансформацій [10, с. 81-90; 11, с. 304-311]. Розгляньмо прийоми передачі ідіостилю українською мовою та типові труднощі у роботі перекладачів.

Найбільш результативним підходом для передачі колоквиалізмів та соціолектів є застосування культурних або функціональних еквівалентів, оскільки тоді в уяві представників цільової мови створюються знайомі образи, які водночас відповідають змісту оригіналу.

Передача нецензурної лексики вимагає від перекладачів особливої гнучкості: залежно від контексту застосовуються евфемізація, пряме відтворення або нейтралізація з подальшою компенсацією в інших фрагментах тексту для збереження загального експресивного балансу твору. Приклад відтворення колоквиалізму з вульгаризмом можемо побачити на такій цитаті з роману «Долорес Клейборн» (1992) [8]: *“I feel a draft in here, Andy. Might go away if you **shutch** a **goddam** trap.”* – «Якийсь тут протяг, Енді. Може би, так не тягнуло, якби ти **піддувало** своє **троха прикрив**» [2, с. 13].

Перекладач В. Куч відтворив сленговий вираз «*shutch trap*» через розмовне «*прикриту піддувало*», а вульгарне «*goddam*» нейтралізував через графон «*своє троха*». Хоча існують більш грубі варіанти передачі «*shutcha goddam trap*», акцент зроблено не стільки на експресивності виразу, скільки на відтворенні усного мовлення персонажки загалом, про що ще згадуватимемо далі.

На відміну від колоквіалізмів, соціолектів і обценної лексики, професіоналізми переважно мають усталені відповідники, однак вузькоспеціалізовані терміни потребують описових конструкцій для забезпечення зрозумілості: “*For the first time since running that quick **paradiddle** He begins to whack it on the **offbeat**...*” [9]. – «Уперше від миті, коли він **пробігся барабанами**... Він починає стукати в неї на **слабкі долі**...» [5, с. 152]. На прикладі таких музичних термінів з повісті «Життя Чака» зі збірки «Якщо кров тече» (2020) бачимо, що «*offbeat*» передається прямим відповідником «*слабка доля*», але для дієслова «*to paradiddle*» обрано описовий еквівалент «*пробігтися барабанами*», хоча в українській музичній термінології існує запозичення «*парадідл*». Таке рішення зумовлене орієнтацією на широку читачську аудиторію, для якої вузькоспеціалізований термін залишився б незрозумілим.

Оскільки реалії частіше за все не можна передати аналогами через велику кількість культурних відмінностей, а описовий еквівалент може зіпсувати структуру чи стилістику твору, то в таких випадках найефективніше використовувати кальку і додавати виноски, щоб поєднати автентичність першоджерела із доступністю для цільової аудиторії: “*I figured that particular Thursday she was plannin on givin me her goddam **Christmas Club** as well as her savins account*” [8]. – «Я вже подумала, що конкретно того четверга вона мені насипе не лиш зі звичного рахунку, а ще й із «**Різдвяного клубу**» [2, с. 35]. Без додаткової інформації пересічні читачі не зрозуміють суті наявної тут гіперболи, адже, як пояснює перекладач В. Куч у виносці: «Різдвяний клуб» – це спеціальний депозитний рахунок, гроші з якого можна зняти в різдвяний період. В українських реаліях немає нічого подібного, тому є закономірним, що перекладач лишив такий коментар.

У відтворенні ідіом виявляється значна варіативність перекладацьких рішень – розгляньмо прийоми відтворення сталого

виразу «*beggars can't be choosers*», який зустрічається у різних творах С. Кінга:

1. «*На безриб'ї і рак риба*» [3, с. 207].
2. «*Жебраки харчами не перебирають...*» [4, с. 566].
3. «*... не до жиру, аби живу*» [1, с. 238].

У випадку № 1 спостерігається використання культурного еквіваленту, а у випадку № 2 – описового. Водночас випадок № 3 демонструє калькування з іншої східнослов'янської мови, що підкреслює наявність проблеми міжмовної інтерференції в українській перекладацькій практиці. Також в українських перекладах С. Кінга були зафіксовані неодноразові випадки нерозпізнавання фразеологізмів у тексті оригіналу, наприклад у романі «Біллі Саммерс»: «*Але Нікові пальці занурені в багацько пирогів, причому не всі на заході*» [1, с. 24]. Очевидно, що вираз про «пальці в пирогах» може викликати у читачів непорозуміння. Насправді в оригіналі використана ідіома «*a finger in every pie*», що позначає залученість людини у різні види діяльності. Тобто буквальний переклад (причому не лише при відтворенні ідіом) псує не тільки стилістичну маркованість, але і логіку наративу.

Переважає більшість стилістичних засобів С. Кінга успішно адаптується завдяки поєднанню різних перекладацьких прийомів. Проте метафори, персоніфікація та інші тропи нерідко потребують культурної адаптації, оскільки образи, природні для англословного читача, можуть звучати незграбно чи незрозуміло в українському контексті, як, наприклад, тут: «*Alice points ahead, at the blue teeth of the Rockies*» [7]. – «*Еліс показує вперед, на сині зуби Скелястих*» [1, с. 397]. Метафора «*the blue teeth of the Rockies*» втрачає свою стилістичну маркованість, оскільки в українському світосприйнятті образ гірських «зубів» є нетиповим, а отже, і незрозумілим.

Іншою проблемою відтворення у перекладі є алюзії, адже, як ми вже згадували в аспекті реалій, – певні елементи американської культури є невідомими для української аудиторії. Саме тому перекладачі часто вдаються до додавання виносок, які забезпечують розуміння контексту без порушення цілісності тексту. Але основна складність полягає у тому, що алюзію можна просто не розпізнати, як це сталося із наступною цитатою: «*What need that might be he can't imagine, but there are many twists and turns as one*

hops down the bunny trail of life" [7]. – «Яка це може бути потреба, він поки не уявляє, але в кролика, що стрибає своєю дорогою життя, є багато поворотів і розворотів» [1, с. 286]. У цьому прикладі наявна алюзія на великодню дитячу пісеньку «Here Comes Peter Cottontail», проте перекладачі не супроводили текст жодними виносками, очевидно вважаючи, що алюзія не потребує пояснення, оскільки не відіграє суттєвої ролі у розумінні сюжету. Однак для українських читачів образ «кролика» може вважатися неумотивованим, адже у цитаті присутній контекст підготовки кілера до виконання завдання.

Аналіз відтворення каламбурів демонструє їхню часткову або повну неперекладність, що зумовлено опорою на формальні характеристики конкретної мови. Розгляньмо наступний приклад: *"Run like the dickens, because Dickens awaits us"* [9]. – «Біжи, наче тебе жене привид Дікенса, бо саме його книжка на нас і чекає» [5, с. 28]. Каламбур базується на омонімії ідіоми *"run like the dickens"* (тобто «бігти що є сили») та імені Чарльза Дікенса. В українському перекладі пряме відтворення неможливе, тому перекладач вдається до компенсації через образ «привида Дікенса», що зберігає зв'язок між двома частинами речення, однак комічний ефект неминуче втрачається.

Передача графонів на позначення просторічного мовлення вимагає комплексної культурної адаптації на фонетичному, лексичному та синтаксичному рівнях, щоб відтворити автентичний ідіолект персонажів: *"...I think Joe Junior had more'n half an idear of what was up..."* [8]. – «... я собі думаю, Джо-молодший і сам троха догадувався, що коїться...» [2, с. 95]. В оригіналі просторічне мовлення маркується графонами-скороченнями (*"more'n"* замість *"more than"*) та позначенням акценту (*"idear"* замість *"idea"*). Перекладач В. Куч не калькує ці форми, оскільки такі графічні позначення нехарактерні для української мовної традиції, а значить, були б незрозумілими читачам. Натомість він замінює графеми на культурні еквіваленти через фонетичний діалектизм «шо» (замість літературного «що») та розмовну лексику «троха» (замість нейтрального «трохи»). Тобто стилістичний прийом графонів не лише зберіг свою експресивність, але і був доповнений просторіччям, щоб така культурна адаптація повною мірою відтворила соціолінгвістичну характеристику персонажки.

Отже, проведене дослідження дозволяє стверджувати, що відтворення ідіостилю Стівена Кінга в українських перекладах є складним багаторівневим процесом і щоразу вимагає специфічного перекладацького підходу. Також у дослідженні було виявлено певні недоліки, що підкреслює необхідність посиленої уваги до контекстуального аналізу та розпізнавання міжмовної інтерференції, щоб повною мірою забезпечувати баланс між точністю відтворення змісту першоджерела та природністю звучання цільового тексту.

Перспективою нашої роботи є дослідження ідіостилю у творчості інших сучасних англомовних письменників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кінг С. Біллі Саммерс : роман. / Пер. з англ. В. Куча, О. Любенко. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2023. 608 с.
2. Кінг С. Долорес Клейборн : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2024. 272 с.
3. Кінг С. Протистояння. Том 1. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2023. 576 с.
4. Кінг С. Протистояння. Том 2. Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2023. 624 с.
5. Кінг С. Якщо кров тече : збірка. / Пер. з англ. В. Ракуленка. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2025. 512 с.
6. Семків Р. Уроки короля жажів: як писати горор. URL : https://chtyvo.org.ua/authors/Semkiv_Rostyslav/Uroky_korolia_zhakhiv_Yak_pysaty_horor/ (дата звернення: 26.10.2025).
7. King S. Billy Summers : A Novel. London : Hoddler & Stoughton, 2021. 528 p.
8. King S. Dolores Claiborne : A Novel. New York: Scribner, 2016. 216 p.
9. King S. If It Bleeds : Novellas. New York : Scribner, 2020. 448
10. Newmark P. A textbook of translation. New York : Prentice hall, 1988. Vol. 66. 312 p.
11. Newmark P. The translation of metaphor. *The Ubiquity of Metaphor*. Amsterdam, 1985. С. 295–326.

УДК 821.111(73).09:81'255.4(477)

ПОВТОРНІ ПЕРЕКЛАДИ АМЕРИКАНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В УКРАЇНІ: РАДЯНСЬКИЙ ТА ПОСТРАДЯНСЬКИЙ КОНТЕКСТИ

*Ель-Шбейр Н. В., Кальниченко О. А. (доцент)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Стаття присвячена аналізу повторних перекладів американської літератури в Україні в радянський і пострадянський періоди. У центрі уваги – зіставлення перекладацьких стратегій і культурно-ідеологічних чинників, що вплинули на формування української перекладацької традиції. На матеріалі романів Ернеста Гемінгвея, Трумена Капота та Гарпер Лі простежено перехід від ідеологічно зумовленої адаптації тексту до прагнення автентичності й точності. Висновки дослідження засвідчують, що повторний переклад став важливим елементом процесу деколонізації української культури та утвердження її професійної самостійності.

Ключові слова: *автентичність, ідеологія, перекладацька стратегія, повторний переклад, пострадянський контекст, радянська цензура*

El-Shbeir N. V., Kalnychenko O. A. Retranslations of American literature in Ukraine: Soviet and post-Soviet contexts. The article examines the phenomenon of retranslation of American literature in Ukraine during the Soviet and post-Soviet periods. It focuses on the comparison of translation strategies and cultural-ideological factors that influenced the evolution of Ukrainian translation practices. Based on the novels by Ernest Hemingway, Truman Capote, and Harper Lee, the study traces the shift from ideologically driven domestication to the pursuit of authenticity and cultural precision. The results highlight retranslation as a significant indicator of Ukraine's cultural emancipation and the growing autonomy of its translation school.

Key words: *authenticity, ideology, post-Soviet context, retranslation, Soviet censorship, translation strategy.*

Зростання зацікавлення перекладознавців питанням повторних перекладів як наукового феномену впродовж останніх десятиліть, дозволяє простежити зміну перекладацьких стратегій, літературних смаків та культурних орієнтирів у різні історичні епохи. Американська література, яка протягом ХХ – початку ХХІ століття посідає вагоме місце в українському культурному просторі, є показовим прикладом таких змін. Її переклади не лише відкривали українському читачеві нові художні світи, а й відображали суспільно-політичні реалії, ідеологічні впливи та літературні тенденції відповідного історичного періоду. **Актуальність дослідження** зумовлена необхідністю критичного осмислення повторних перекладів американської літератури в радянському та пострадянському контекстах як важливого свідчення еволюції української перекладацької культури – від підпорядкованості ідеологічним настановам до прагнення зберегти автентичність та творчу свободу.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні ролі повторних перекладів американської літератури в українському культурному контексті радянської та пострадянської доби, простеженні впливу цензурних і соціокультурних чинників на перекладацькі стратегії та визначенні етапів формування сучасних перекладацьких норм.

Об'єкт дослідження становлять повторні переклади американських літературних творів, здійснені українськими перекладачами у двох історичних контекстах – радянському та пострадянському.

Предметом дослідження є особливості перекладацьких стратегій і вплив ідеологічних та культурних факторів, що спричинили зміни у способах інтерпретації текстів і засвідчили розвиток українського художнього перекладу. **Матеріалом дослідження** слугують повторні переклади визначних творів американської літератури, здійснені українською мовою в радянському і пострадянському контексті: «**Прощавай, зброє!**» (*A Farewell to Arms*) Ернеста Гемінгвея у перекладах Володимира Митрофанова (1974) та Віктора Морозова (2018), «Сніданок у "Тіффані"» (*Breakfast at Tiffany's*) Трумена Капоте у перекладах Володимира Митрофанова (1977) і Тараса Бойка (2018), а також «**Убити пересмішника**» (*To Kill a Mockingbird*) Гарпер Лі у перекладах Михайла Харенка (1975) та Тетяни Некряч (2015).

Ці шість перекладів відображають ключові тенденції розвитку української перекладацької культури від доби цензури до періоду творчої свободи.

Для досягнення поставленої мети застосовано **методи дослідження**, серед яких: **порівняльно-аналітичний** (для аналізу відмінностей між радянськими й пострадянськими перекладами), **контекстуально-історичний** (для вивчення впливу суспільно-ідеологічних чинників на формування перекладацьких норм), **описовий** (для систематизації спостережень і узагальнення результатів), **інтертекстуальний** (для дослідження взаємозв'язку перекладів із культурним середовищем) та **рецептивний** (для з'ясування особливостей сприйняття повторних перекладів у сучасному українському контексті). Сукупне використання зазначених методів дозволило комплексно осмислити феномен повторного перекладу як складову культурної еволюції.

Термін «**повторний переклад**» (**retranslation**) у перекладознавстві вживається для позначення ситуації, коли один і той самий текст перекладається тією самою мовою кілька разів у різні періоди. Теоретики, зокрема **Антуан Берман**, **Ендрю Честерман**, **Ів Гамб'є**, Ван Пауке, **Уті Палопоскі** та **Кайса Коскінен**, розглядають цей феномен як природний процес оновлення тексту та водночас як культурне явище, що відображає зміни суспільства, мови та перекладацьких норм. Кожен новий переклад не лише наближає читача до оригіналу, а й фіксує історичний момент, у якому формується перекладацька свідомість, роблячи повторний переклад важливим чинником розвитку літературної традиції.

Повторні переклади художніх творів виникають під впливом мовних, культурних, ідеологічних та особистісних чинників. Вони зумовлені розвитком мови, зміною суспільних цінностей і перекладацьких стратегій, а також прагненням перекладачів запропонувати нове осмислення оригіналу. Як підкреслюють Лада Коломієць та Олександр Кальниченко, ідеологічні зміни значною мірою впливають на перекладацькі практики, адже способи інтерпретації текстів визначаються трансформаціями політичних режимів [3].

Питання періодизації перекладу в Україні, яке розробляли Григорій Кочур і Тарас Шмігер, дає можливість системно про-

стежити вплив історичних і соціокультурних умов на еволюцію перекладацької думки. Вагомим чинником цієї еволюції була цензура, що у радянський період виконувала функцію політичного та культурно-ідеологічного контролю. Як зазначають Наталія Рудницька, Лада Коломієць та Олександр Кальниченко, такі техніки, як евфемізація та ідеологічна адаптація [2], елімінація та «переклад з перекладу» [4] призводили до спотворення змісту оригіналів. З іншого боку, саме досвід подолання цих обмежень став підґрунтям для повторних перекладів, які відновлювали автентичність та очищували тексти від ідеологічних нашарувань.

Переклад американської літератури українською мовою був у радянський період не стільки літературним, скільки ідеологічно керованим процесом. Лада Коломієць підкреслює, що добір творів, спосіб їх подачі та навіть мовно-стилістичні рішення визначалися потребою радянської культурної політики продемонструвати «дозовану відкритість» до Заходу, але без загрози ідеологічній стабільності [1]. Саме тому перекладалися передусім «безпечні» автори – Джек Лондон, Марк Твен, Едгар Алан По, згодом Ернест Гемінгвей, – чиї тексти можна було інтерпретувати в соціально виховному ключі. Уже в пострадянський час, поява повторних перекладів стала спробою повернутися до автентичної природи оригіналів і звільнитися від радянської цензури.

Література ХХ століття відображає глибокі соціокультурні трансформації, спричинені війнами, боротьбою за громадянські права та переосмисленням гуманістичних цінностей. Твори Ернеста Гемінгвея **«Прощавай, зброє»** (1929), Трумена Капота **«Сніданок у “Тіффані”»** (1958) та Гарпер Лі **«Убити пересмішника»** (1960) репрезентують три різні етапи американського суспільного досвіду – від втрати ідеалів «втраченого покоління» до пошуку моральної рівноваги й громадянської відповідальності. Вибір саме цих творів для дослідження обумовлений їхньою репрезентативністю для американської культури ХХ століття та наявністю кількох українських перекладів, які відображають зміну перекладацької парадигми – від ідеологічно обмежених радянських практик до сучасних підходів, з орієнтацією на автентичність і точність.

У романі «Прощай, зброє» одним із показових епізодів для розуміння перекладацьких стратегій є опис зовнішності головного героя. У сцені, де Кетрін говорить про бороду Фредеріка, у тексті Гемінгвея читаємо: **«I love your beard,» Catherine said. «It's a great success. It looks so stiff and fierce and it's very soft and a great pleasure.»** У перекладі Володимира Митрофанова цей уривок звучить так: **«Мені так подобається твоя борода, – сказала Кетрін. – Чудова борода. З вигляду шорстка й кусюча, а насправді м'яка і страшенно приємна.»** Тут відчутна стриманість і зниження інтимності: замість легкого гумору й чуттєвості з'являється раціональна описовість (**«шорстка й кусюча»**), що нівелює еротичний підтекст оригіналу. Такий підхід відображає радянську установку на стриманість і нейтралізацію тілесного. У радянському культурному коді, борода асоціювалася не з привабливістю чи мужністю, а радше з інтелектуальною **«непрактичністю»**, або навіть буржуазним виглядом, що контрастувало з образом **«зразкового радянського чоловіка»** – чисто виголеного, трудового та дисциплінованого. У Віктора Морозова, навпаки, відтворено чуттєвість і гумор оригіналу: У сучасному перекладі Віктора Морозова: **«Мені так подобається твоя борода, – сказала Кетрін. – Вона така розкішна. Здається такою шорсткою і грізною, а насправді м'якесенька й приємнесенька.»** використання пестливих форм **«м'якесенька»**, **«приємнесенька»** передає ніжність і близькість між героями, відповідаючи модерністській стилістиці Гемінгвея, де інтимна деталь виявляє психологічну глибину персонажів.

Інтимна сцена між героями також демонструє різницю в інтерпретації емоційності. У Митрофанова фраза **«I pulled her down and kissed her and felt her heart beating»** набуває стриманого звучання – **«Я притягнув її до себе, поцілував і відчув, як б'ється її серце»**, що позбавляє сцену тілесної напруги. Морозов, натомість, підкреслює експресію та фізичність моменту: **«притулив її до себе, поцілував, і відчув, як шалено калатає серце.»** Вибір дієслова **«притулив»** замість **«притягнув»** надає відтінку ніжності, тоді як **«шалено калатає»** передає безпосередність почуття, зберігаючи психологічну правдивість оригіналу. Такий переклад свідчить про зсув перекладацької парадигми від евфемізації до емоційної автентичності.

Політичні маркери у перекладах також зазнали трансформацій. У сцені, де герой описує святкову атмосферу: «**Hang out the Allied flags**», радянський переклад подає узагальнено: «**вивісили державні прапори**», нівелюючи конкретику військово-політичного контексту. Така редукція пояснюється прагненням уникнути будь-яких натяків на міжнародні союзи, що не узгоджувалися з радянською інтерпретацією історії. Натомість у сучасному перекладі Віктора Морозова відновлено історичну точність – «**вивісили прапори Антанти**», що повертає читачеві реальну політичну атмосферу епохи Першої світової війни.

Не менш показовим є переклад релігійних елементів. Вишлів «**Christ knows**» у радянському варіанті звучить як «**Біс її знає**», що повністю змінює семантичний реєстр, перетворюючи сакральне на лайливе. У Морозова відтворено автентичний зміст – «**Бог його знає**», зберігаючи природність мови персонажів і культурний контекст. Подібно, «**Holy Mary**» у Митрофанова стає звичайним вигуком «**Милий боже!**», тоді як у Морозова повертається до священної форми – «**Пресвята Маріє**». Ці розбіжності чітко демонструють антирелігійну політику радянського часу, коли духовенство та сакральна лексика сприймалися як «**небажані**» ідеологічні маркери.

Другим твором у нашому дослідженні є повість Трумена Капота «Сніданок у "Тіффані"», яка репрезентує післявоєнну урбаністичну дійсність США, позначену пошуком ідентичності, духовною самотністю та прагненням стабільності у світі споживацтва. Анотація до першого українського перекладу повісті Капота, здійсненого Володимиром Митрофановим у 1977 році, є типовим зразком радянського літературного дискурсу. У ній твір подано як «**викриття бездушності американського способу життя**» та «**моральної деградації буржуазного світу**». Такий вступ задавав читачеві ідеологічну рамку сприйняття, у якій будь-які прояви індивідуалізму або чуттєвості тлумачилися як ознаки «**західного занепаду**».

У самому перекладі чітко простежується лексико-семантична нейтралізація американських реалій. Так, опис будинку «**brownstone**» передано як «**похмурий особняк**», тоді як у перекладі Тараса Бойка – «**бутовий будинок**», що точно відтворює матеріальність і колорит нью-йоркської архітектури. Важливим за-

собом ідеологічної адаптації виступає доместикація – заміна американських культурних алюзій на універсальні або «безпечні» радянські аналоги. Наприклад, згадка про журналіста **Winchell** у Митрофанова перетворюється на «світську хроніку», тоді як Бойко відновлює конкретику: «**прочитав про це в колонці Вінчелла**». Особливо помітним є застосування евфемізації – пом'якшення сексуально забарвленої лексики. У фразі «**I wish I'd been a virgin for him**» Митрофанов використовує «невинна дівчина», що згладжує емоційну інтонацію та зменшує щирість зізнання. Найновіший переклад відтворює це точніше: «**мені дуже б хотілося бути незайманою для нього**», зберігаючи психологічну відвертість і жіночу чуттєвість Голлі Голайтлі. Ще одним свідченням цензурних обмежень є тема нетрадиційних стосунків. Вислів «**I like dykes themselves**» у радянському перекладі набуває нейтрального звучання «**жінки такого типу мені не здаються страшними**», що усуває як емоційність, так і соціальний маркер. Бойко ж передає безпосередність оригіналу: «**Мені подобаються лесбійки, вони мене нітрохи не лякають**». Таке відновлення лексем «**lesbian**» та «**dyke**» повертає авторський гумор і показує зміну суспільного дискурсу – від замовчування до прийняття відвертої модерністської тональності.

Третім об'єктом нашого дослідження є роман Харпер Лі «Вбити пересмішника» (1960) – знаковий твір американської літератури ХХ століття, що розкриває соціально-політичний контекст (расова нерівність, соціальна несправедливість і моральні конфлікти) південних штатів США у 1930-х роках. Перший український переклад роману, виконаний Михайлом Харенком у 1975 році, відображає риси радянського перекладацького дискурсу – ідеологічну адаптацію, нейтралізацію культурних та релігійних маркерів і згладжування соціальних контрастів. Уже в перекладі псевдоніма головної героїні **Scout** він замінює англійське слово на «Всевидько», усуваючи згадку про скаутський рух, який у радянському контексті асоціювався з «буржуазним вихованням» і протиставлявся піонерії. У сучасному перекладі, Тетяни Некряч відновлює прізвисько «Скаут», що зберігає культурну ідентичність персонажа й точніше передає авторський задум.

Ідеологічна редукація у Харенка простежується також у релігійних висловах: «**Sweet Jesus help him**» перекладено як «Господи

милостивий, допоможи йому», де пом'якшено емоційність і вилучено протестантську інтонацію. Натомість у Некряч збережено автентичну стилістику та пряму апеляцію до сакрального – «Солодкий Ісусе, допоможи йому». Подібні зрушення спостерігаються у сфері побутових і соціальних реалій: «**Here's a quarter... Go and eat downtown today**» стає у радянській версії «Ось тобі двадцять п'ять центів... купи собі поїсти», що згладжує соціально-економічну нерівність; у новому перекладі повертається відтінок реалістичності – «Ось тобі чвертка... сходи пообідати в місті».

Характерною рисою радянського перекладу є евфемізація расових маркерів: фразу «**Then why did Cecil say you defended niggers?**» перекладено як «Чому ж тоді Сесіл сказав, що ти захищаєш чорномазих?», що замінює гострий расовий епітет на пом'якшений. У Некряч збережено оригінальну емоційну насиченість і соціальний підтекст – «Чому Сесіл сказав, що ти захищаєш нігера?». Подібна стратегія точного, нехай і дискомфортного, відтворення мови персонажів свідчить про переорієнтацію сучасного перекладу на культурну автентичність і соціолінгвістичну правдивість.

Висновки. Феномен повторного перекладу засвідчує складний процес еволюції українського перекладацького мислення – від ідеологічно контрольованої адаптації до творчої свободи. Аналіз перекладів романів Ернеста Гемінґвея, Трумена Капоте та Гарпер Лі показує, що радянські версії тяжіли до спрощення змісту й морального «очищення» текстів, тоді як новітні інтерпретації прагнуть передати автентичну поетику, стиль і культурну специфіку оригіналу. Зміна перекладацьких стратегій відображає не лише професійне зростання українських перекладачів, а й ширші культурні процеси – відновлення історичної пам'яті, переосмислення колоніального спадку та інтеграцію української перекладацької школи у світовий контекст.

Перспективи подальших досліджень можуть охоплювати сучасні повторні переклади американської літератури, створені в умовах цифровізації та глобалізації. Перспективним є також вивчення впливу нових технологій і медійного середовища на формування постколоніальної української перекладацької моделі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коломієць Л. В. Український художній переклад та перекладачі 1920–30-х років : матеріали до курсу «Історія перекладу» : навч. посіб. ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Вінниця : Нова Книга, 2015. 360 с.
2. Рудницька Н. «Секса у нас нет»: пуританська цензура в радянському художньому перекладі». *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія*. 2014. Т. 1125(79). С 63–69.
3. Kolomyiets L., Kalnychenko O. *Translation and Censorship in Soviet and Independent Ukraine*. The Routledge Handbook of Translation and Censorship / ed. B. J. Baer, D. Merkle. London ; New York : Routledge, 2024. P. 243–260.
4. Kolomyiets L., Kalnychenko O. *Translating Russian Literature in Soviet and Post-Soviet Ukraine*. Translating Russian Literature in the Global Context / ed. M. Maguire, C. McAteer. Cambridge (UK) : Open Book Publishers, 2024. P. 295–320.

УДК 811.161.2'4

ЧОРНИЙ ГУМОР ЯК ХАРАКТЕРИСТИКА ІДІОСТИЛЮ ДЖОНА ГРІНА (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ «ВИННІ ЗІРКИ»)

Клименко Е.О., Пешкова О. Г. (доктор філософії)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено аналізу перекладу чорного гумору як однієї з характерних рис ідіостилю автора в романі Джона Гріна «Винні зірки». Визначено поняття чорного гумору та проаналізовано необхідні стратегії для успішного перекладу чорного гумору в художній літературі. Досліджено особливості чорного гумору в романі «Винні зірки», які вплинули на вдалість перекладу.

Ключові слова: гумор, ідіостиль автора, комічне, перекладацька стратегія, трагічне, чорний гумор.

Klymenko E.O., Pieshkova O.H. Black humor in John Green's idiolect (a case study of "The Fault in Our Stars"). The article focuses on the analysis of black humor as one of the distinctive features of the author's idiolect in John Green's novel "The Fault in Our Stars". The concept of black humor is defined, and the essential strategies for the successful translation of black humor in literary texts are analyzed. The study explores the specific manifestations of black humor in "The Fault in Our Stars" that have influenced the effectiveness of its translation.

Key words: author's idiolect, black humor, comic, humor, tragic, translation strategy.

Актуальність дослідження. Чорний гумор як художній прийом посідає важливе місце у сучасному літературному дискурсі, оскільки дає змогу авторові поєднувати трагічне й комічне, руйнуючи традиційні уявлення про межі сприйняття страждання, смерті та абсурду. У періоди воєнних, соціальних і психологічних потрясінь цей різновид гумору стає своєрідним способом емоційної саморегуляції, інтелектуального осмислення болісних досвідів і збереження внутрішньої рівноваги. Для перекладача відтворення чорного гумору є складним творчим завданням, адже

потрібно передати не лише змістові й емоційні нюанси, а й культурно-когнітивний підтекст, що забезпечує глибину сприйняття комічного в іншомовному контексті.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні специфіки перекладацького відтворення елементів чорного гумору в художньому тексті, а також у дослідженні того, яким чином перекладацькі рішення впливають на сприйняття й інтерпретацію образів у цільовій культурі.

Об'єкт дослідження – феномен чорного гумору як специфічного різновиду комічного, що функціонує в сучасній англomовній художній літературі та виконує важливу естетичну й психологічну роль у відображенні трагічних аспектів людського буття.

Предмет дослідження – мовно-стилістичні засоби та перекладацькі прийоми, за допомогою яких реалізується і відтворюється чорний гумор в українських перекладах роману Джона Гріна *“The Fault in Our Stars”* («Провина зірок»), а також способи збереження його емоційно-естетичного ефекту у перекладеному тексті.

Матеріали дослідження. Матеріальною основою роботи є англomовний оригінал роману Джона Гріна *“The Fault in Our Stars”* (2012) та його український переклад, виконаний Вірою Назаренко. Для аналізу відібрано текстові фрагменти, що містять елементи чорного гумору, іронії та самоіронії, з метою виявлення особливостей їхнього перекладацького відтворення та впливу на сприйняття читачем.

Методи дослідження. У дослідженні використано контекстуально-інтерпретаційний метод, зіставний перекладознавчий аналіз, а також елементи когнітивної інтерпретації. Такий комплексний підхід дозволяє простежити динаміку відтворення комічного ефекту під час перекладу з англійської мови українською, виявити зміни у семантичній та емоційній структурі висловів і визначити основні способи компенсації, адаптації або трансформації гумористичного змісту в процесі перекладу.

Основний виклад матеріалу.

Чорний гумор є особливою формою комічного, у якій поєднуються два полярні начала – трагічне та комічне. Його сутність полягає у парадоксальному сприйнятті дійсності, коли найболючіші або табуйовані теми – смерть, хвороба, страждання, війна, каліцтво – стають об'єктом іронічного чи сатиричного осмислення. Такий художній прийом дозволяє не лише висвітлити супе-

речності людського буття, а й створити ефект емоційного дистанціювання, який допомагає героєві або читачеві впоратися з трагізмом ситуації через сміх і розуміння абсурдності життя [1].

Розглянемо приклади.

“Gus has taken to calling Caroline HULK SMASH, which resonates with the doctors. There’s nothing easy about this for any of us, but you take your humor where you can get it” [3, с. 69].

«Гас тепер кличе Кароліну “Нищитель Халк”, і це знайшло відгук у лікарів. Нікому з нас не легко, але стараємося жартувати в будь-якій ситуації» [4, с. 68].

Ми можемо спостерігати, що в цьому епізоді **гумор виконує терапевтичну функцію**, виступаючи своєрідним способом подолання страху, болю й безпорадності перед хворобою. Прізвисько дівчини **«Нищитель Халк» є прецедентним ім'ям**, що походить від персонажа всесвіту **Marvel** і має широкий культурний резонанс, тому в перекладі воно **збережене без змін і додаткових коментарів**. Такий вибір перекладача є виправданим, адже ім'я впізнаване більшістю читачів і не потребує адаптації.

Кароліна, пацієнтка, яка страждає від онкологічного захворювання, стає об'єктом жартівливого звертання Огастуса, який, називаючи її «Нищителем Халком», **створює іронічний контраст** між її фізичною слабкістю та образом могутнього героя. Цей жарт виконує подвійну функцію: з одного боку, він **знімає емоційну напругу** й полегшує атмосферу, з іншого – **підкреслює здатність персонажів зберігати людяність та почуття гумору навіть у межових ситуаціях**. Таким чином, чорний гумор тут не руйнує трагізм сцени, а навпаки – **допомагає його осмислити через призму самоіронії та співчуття**.

Ми можемо виокремити такі **елементи чорного гумору**, присутні у наведеному епізоді:

1. Контраст між слабкістю та силою.

Огастус іронічно наділяє тяжкохвору Кароліну іменем вигаданого супергероя – Халка, символу фізичної могутності та некерованої сили. Саме ця протилежність між беззахисністю героїні й образом всемогутнього персонажа створює **парадоксальний трагікомічний ефект**, який увиразнює абсурдність ситуації та водночас викликає співчутливу усмішку.

2. Сміх як психологічний захист.

Для персонажів гумору стає способом **емоційного виживання**. У ситуаціях, де панують біль, страх і безсилля, сміх виступає **захисною реакцією** – формою внутрішнього опору трагедії. Він дозволяє дистанціюватися від болю, прийняти реальність без відчаю та зберегти почуття власної гідності.

3. «Знеболення» через де-гуманізацію.

У цьому жарті простежується типова для чорного гумору **естетика відсторонення**: хвороба й смерть перетворюються на предмет іронічної гри, де трагічне осмислюється через комічне. Така стратегія **пом'якшує гостроту трагедії**, роблячи її менш руйнівною для свідомості. Водночас вона не принижує людину – навпаки, утверджує її здатність залишатися сильною навіть перед обличчям неминучого.

Розглянемо ще один приклад:

“We bought a plot in Crown Hill, and I walked around with my dad one day and picked out a spot. And I had my whole funeral planned out and everything, and then right before the surgery, I asked my parents if I could buy a suit, like a really nice suit, just in case I bit it” [3, с. 109]

«Ми купили місце на цвинтарі Краун-Гілл, і якось я цілий день ходив з батьком і вибирав конкретну ділянку. Я розпланував свій похорон до дрібниць, а перед самою операцією попросив у батьків дозволу купити дорогий костюм – раптом мені все-таки гаплик» [4, с. 109]

Огастус, молодий хлопець, який бореться з онкологічною хворобою, демонструє **парадоксальне поєднання раціональності та іронії** у сприйнятті власної смертності. Він спокійно говорить про речі, що зазвичай викликають жах і відчай: обирає місце на цвинтарі, планує деталі похорону, просить придбати костюм «на випадок, якщо не виживе». Подібна **емоційна стриманість і навіть жартівливість у тоні** оповіді створює ефект **чорного гумору**, який базується на контрасті між темою смерті та способом її подання.

У цьому епізоді сміх набуває **екзистенційного виміру** – він стає способом прийняття неминучого, формою інтелектуальної відваги перед лицем небуття. Герой перетворює трагічне на предмет іронічного осмислення, ніби підкреслюючи: якщо вже неможливо уникнути смерті, то принаймні можна зустріти її

з гідністю й посмішкою. Таким чином, чорний гумор виступає **механізмом самозахисту** й водночас **засобом філософського примирення** з реальністю.

У наведеному фрагменті можна виокремити такі **елементи чорного гумору**:

1. Ставлення до смерті.

Фраза «**раптом мені все-таки гаплик**» (англ. “just in case I bit it”) має розмовне, майже буденне звучання, що створює **саркастичний ефект**. Замість очікуваної скорботи чи страху герой уживає легкий, іронічний вислів, демонструючи **емоційну відстороненість і внутрішню рівновагу**.

Таким чином, смерть у його сприйнятті втрачає свою абсолютну трагічність і постає як частина звичного життєвого процесу.

2. Раціоналізація смерті через буденні подробиці.

Опис вибору місця на цвинтарі, підготовки до похорону чи купівлі костюма подається **спокійно, без патетики**, наче йдеться про звичайні справи. Така **побутова конкретика** зменшує емоційний тиск і створює **іронічний контраст між рутинною та екзистенційним страхом**, що є характерною ознакою чорного гумору.

3. Сміх як спосіб психологічного захисту.

Огастус не знецінює і не висміює саму смерть, а намагається **примиритися з нею через іронію**. Його жарти не є проявом цинізму, а навпаки – свідченням **інтелектуальної сили та гідності**, які дозволяють йому приймати неминуче без втрати людяності. Таким чином, сміх постає як **засіб духовного опору** й водночас як спосіб зберегти сенс і спокій у межовій ситуації.

Розглянемо ще один приклад:

“It was perfect, I guess, but it felt like someone had tried to stage the Amsterdam of my imagination, which made it hard to forget that this dinner, like the trip itself, was a cancer perk” [3, с. 106]

«Все і було ідеально, але мені здавалося, що цей Амстердам – це постановка на основі моїх мрій, і тому я не могла позбутися думки, що вечеря, як і вся поїздка, не більш ніж збавка на рак» [4, с. 105]

У цьому епізоді простежується **іронічне сприйняття дійсності**, яке є характерним для чорного гумору. Гейзел усвідомлює,

що її поїздка до Амстердама, хоч і здається здійсненням мрії, насправді є **частиною трагічного сценарію**, де доброта оточення продиктована не вірою в життя, а співчуттям до приреченості. Вислів дівчини про те, що «все відбувається надто бездоганно, немов хтось поставив виставу за її мріями», підкреслює **подвійність ситуації** – між зовнішнім щастям і внутрішнім відчуттям фатальної неминучості.

Таке сприйняття створює **ефект трагікомічного контрасту**: те, що мало б бути символом надії й радості, постає як елемент «постановки», своєрідного театру жалю. Саме це іронічне усвідомлення власної ролі у «чужій виставі добра» перетворює момент радості на гіркий парадокс – **усвідомлення щастя через призму смерті**.

Таким чином, гумор у цьому епізоді набуває **екзистенційного відтінку**: він допомагає Гейзел дистанціюватися від надмірної сентиментальності, зберегти самоповагу й не дозволити жалю перетворити її життя на мелодраму.

У цьому епізоді виразно проявляються такі **елементи чорного гумору**:

1. Гумор над власним стражданням.

Використовуючи вираз **«cancer perk»** («пільга для онкохворого»), Гейзел демонструє **саркастичне осмислення власної трагедії**. Її вислів ніби переводить смертельно серйозну ситуацію у площину побутової іронії: замість скарги на хворобу – жарт про «привілеї» смертельно хворих. Така цинічна форма самоіронії водночас є **актом інтелектуальної чесності** – героїня визнає абсурдність світу, у якому навіть смерть стає підставою для особливого ставлення чи «бонусів».

2. Контраст між красою і жахом.

Амстердам, описаний як місто світла, води та романтики, стає **естетичним фоном трагедії**. Ідеальна вечірня на фоні вечірнього міста виглядає чарівно, проте саме ця краса підкреслює **іронічну дисгармонію** між зовнішньою досконалістю моменту і внутрішньою свідомістю його скороминущості. Розкіш і витоначеність, що зазвичай символізують щастя, тут стають **іронічним дзеркалом болю** – ідеальність куплена ціною страждання.

3. Самоіронія як спосіб зберегти рівновагу.

Гейзел використовує самоіронію як **психологічний щит**, щоб не дозволити хворобі визначати її ідентичність. Її жарти не применшують трагедію, а навпаки – **надають їй людського виміру**, дозволяючи знайти силу в усвідомленні власної вразливості. У цьому сміхові поєднуються біль, гіркота й мужність – саме тому чорний гумор стає для неї способом духовного виживання, а не заперечення страждання.

Висновки. Чорний гумор у художньому перекладі є складним багаторівневим явищем, що вимагає від перекладача не лише **мовної майстерності**, а й **глибокого емпатійного розуміння** психологічних і культурних контекстів. Він виконує роль **інструмента подолання екзистенційного страху, болю та абсурду буття**, допомагаючи зберегти внутрішню рівновагу персонажів і читача.

Відтворення чорного гумору в українському перекладі передбачає **тонке відчуття межі між трагічним і комічним**, адже надмірна буквральність чи спрощення можуть зруйнувати глибину емоційного впливу. Успішність перекладу залежить від здатності перекладача **зберегти іронічний підтекст, інтонаційну гру та семантичні зсуви**, які формують унікальну естетику чорного гумору. Таким чином, перекладач виступає не лише посередником між мовами, а й **інтерпретатором людського досвіду**, що поєднує сміх і трагізм у єдину художню цілісність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гречуха Л. О., Кузєбна В. В. Чорний гумор як особливий вид комічного. *Збірник наукових праць «Нова філологія»*. 2022. № 85. С. 157-166.
2. Кузєбна В. В. Стилїстичні особливості чорного гумору (на матеріалі мультиплікаційного фільму «Родина Адамсів»). *Збірник наукових праць «Нова філологія»*. 2021. № 81 (1). С. 180-190.
3. Green J. *The Fault in Our Stars*. New York : Dutton Books, 2012. 318 p.
4. Green J. *The Fault in Our Stars* / переклад з англійської Віри Назаренко. Київ : КМ-БУКС, 2013. 304 с.

УДК 81'322.4'25-051:378.147.091.33

ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВПЛИВУ НЕЙРОННИХ СИСТЕМ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ НА ПЕРЕКЛАД ТЕКСТІВ У ГАЛУЗІ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ КОМПАНІЇ

*Кузьменко О. Р., Ольховська А. С. (д-р пед. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

У статті розглядається питання впливу нейронних систем машинного перекладу на переклад текстів у галузі корпоративної культури компанії в аспектах передачі змісту та ключової фахової термінології. Здійснено порівняльний аналіз перекладів, запропонованих двома системами машинного перекладу – SYSTRAN Pure Neural Server (Cloud Version) та Widn.AI, а також подано результати перекладацької роботи з виявленням помилок різних типів. Проаналізовано рівень точності передачі ключової термінології галузі досліджуваного тексту, рівень продуктивності комунікації загалом й доцільність подальшого практичного застосування цих систем.

Ключові слова: *корпоративна культура, переклад, система машинного перекладу, термінологія, штучна нейронна мережа.*

Kuzmenko O. R., Olkhovska A. S. Study of the impact of neural machine translation systems on the translation of texts in the field of a company's corporate culture. The article examines the impact of neural machine translation systems on the translation of texts in the field of corporate culture of a company in terms of content conveyance and industry-specific terminology translation. A comparative analysis of translations offered by two machine translation systems, SYSTRAN Pure Neural Server (Cloud Version) and Widn.AI, was carried out, and the results of translation work with the detection of mistakes of various types were presented. The level of translation accuracy of key terminology in the field of the studied text, the level of communication productivity in general and the feasibility of further practical application of these systems were analyzed.

Key words: *artificial neural network, corporate culture, machine translation system, terminology, translation.*

Актуальність дослідження пояснюється тим, що перекладацька діяльність зазнала сучасних змін в умовах появи все нових і нових перекладацьких технологій. Це, у свою чергу, призводить до того, що сучасні перекладачі мають змогу виконувати постредагування машинного перекладу. У контексті корпоративної культури, швидкий і якісний переклад сприяє покращеним внутрішнім процесам компанії й її ефективній комунікації з світовими партнерами та аудиторією. Відповідні проекти потребують переклад значних текстових масивів – від внутрішніх політик, місій та візій до зовнішніх маркетингових медіа-кампаній. Із дедалі більшою появою сучасних компаній та із збільшенням обсягів текстів, необхідним стає дослідити вплив систем машинного перекладу на переклад матеріалу досліджуваної галузі.

Предметом дослідження є вивчення впливу нейронних систем машинного перекладу на якість перекладу текстів у галузі корпоративної культури компанії.

Мета дослідження – здійснити порівняльний аналіз ефективності передачі змісту та ключової термінології джерельного тексту мовою перекладу двома системами машинного перекладу.

Наукова новизна роботи полягає у глибинному аналізі якості перекладу корпоративних текстів із застосуванням штучних нейронних мереж, а також новизна досліджуваного матеріалу.

Матеріалом дослідження виступає інтерв'ю з Тоні Блером, колишнім прем'єр-міністром Великої Британії, від McKinsey&Company *Author Talks: Tony Blair on leadership essentials*, його книга *On Leadership: Lessons for the 21st Century*, власний переклад і двомовний словник (300 термінів), а також переклади двох систем машинного перекладу.

У дослідженні застосовувалися як теоретичні, так і експериментальні **методи** для досягнення поставленої мети. До теоретичних методів відносимо аналіз та збір наукових джерел, зокрема моделей фахової компетентності сучасного перекладача, наукових праць щодо опанування та успішного використання сучасних перекладацьких інформаційно-комунікаційних технологій, класифікацій систем машинного перекладу, визначення поняття та ролі корпоративної культури компанії.

До експериментальних методів відносимо порівняльний і кількісний аналіз перекладів систем машинного перекладу із використанням системи штрафних балів та відсоткової пропорції.

Фахова компетентність сучасного перекладача характеризується багатовимірністю. Це зумовлено тим, що знання і навички сучасного фахівця з перекладу виходять за межі простого володіння певною парою мов. Лінгвістично-культурні компетентності наразі інтегруються із технологічною складовою постійно змінного корпоративного середовища. Сучасний глобалізований світ очікує від сучасного перекладача критичного аналізу щодо застосування новітніх перекладацьких інструментів, підтримуючи високу якість комунікативних процесів та зберігаючи можливість для перекладацької творчості.

Технологічна складова формує нову концепцію фахової компетентності сучасного перекладача. Успішне опанування комп'ютерних програм, онлайн-платформ, баз даних, корпусів текстів, систем машинного перекладу, платформ для управління проектами стає ключовим елементом сучасної перекладацької практики й міжмовної комунікації загалом.

Машинні системи обробки текстів здатні самостійно впливати на перекладацький результат. Ці системи приймають перекладацькі рішення, від розвитку та ефективності яких залежить рівень передачі культурної чутливості, якості та етичності комунікації.

З розвитком технологій машинний переклад перестав бути просто набором словникових відповідностей (Rule-based Machine Translation), а почав включати статистичні методи (Statistical Machine Translation), нейронні мережі (Artificial Neural Networks) й глибинне навчання (Deep Learning). Так відбувся перехід від перекладу окремих слів до загального контексту й стилістичних особливостей тексту.

Штучні нейронні мережі як ключовий інструмент у сфері автоматизованого перекладу (Automated Machine Translation) показують значні досягнення щодо здатності обробляти великі обсяги даних, використовуючи складні алгоритми. У контексті сучасного перекладу, відповідні системи можуть адаптуватися під потреби конкретної компанії, дозволяють швидко перекласти внутрішні корпоративні документи чи зовнішні комунікаційні матеріали, зберігаючи корпоративність тону та стилю. Проте питання точності такого перекладу все ще потребувало подальшої практичної перевірки.

Експериментальне дослідження проведено на основі перекладу тексту обсягом 30 000 друкованих знаків. Для аналізу було обрано дві системи машинного перекладу: SYSTRAN Pure Neural (Cloud Version) та Widn.AI.

Аспект передачі змісту передбачав використання наступної системи штрафних балів:

1. Помилки першого типу (1,0 б.), тобто ті, що повністю змінюють зміст речень тексту.
2. Помилки другого типу (0,5 б.), тобто ті, що частково змінюють зміст, проте все ще зберігають основну ідею.
3. Помилки третього типу (0,1 б.), тобто проблема збереження форматування джерельного тексту, орфографічні помилки, невідповідність родового закінчення тощо.

Основні результати подано у таблицях 1 і 2, діаграмі 1.

Таблиця 1

Результати виконання перекладу у галузі корпоративної культури компанії системою машинного перекладу SYSTRAN Pure Neural Server (Cloud Version)

| Типи помилок | Кількість штрафних балів |
|---------------------|---------------------------------|
| 1й тип | 14 |
| 2й тип | 20 |
| 3й тип | 10,2 |

Таблиця 2

Результати виконання перекладу у галузі корпоративної культури компанії системою машинного перекладу Widn.AI

| Типи помилок | Кількість штрафних балів |
|---------------------|---------------------------------|
| 1й тип (1,0) | 5 |
| 2й тип (0,5) | 12 |
| 3й тип (0,1) | 6,4 |

Аналіз показав, що загальна кількість штрафних балів за SYSTRAN Pure Neural становить 44,2. За помилки першого типу система отримала 14 штрафних балів, за помилки другого типу – 20, за помилки третього типу – 10,2. Загальна кількість штрафних балів за Widn.AI становить 23,4. За помилки першого типу система отримала 5 штрафних балів, за помилки другого типу – 12, за помилки третього типу – 6,4.

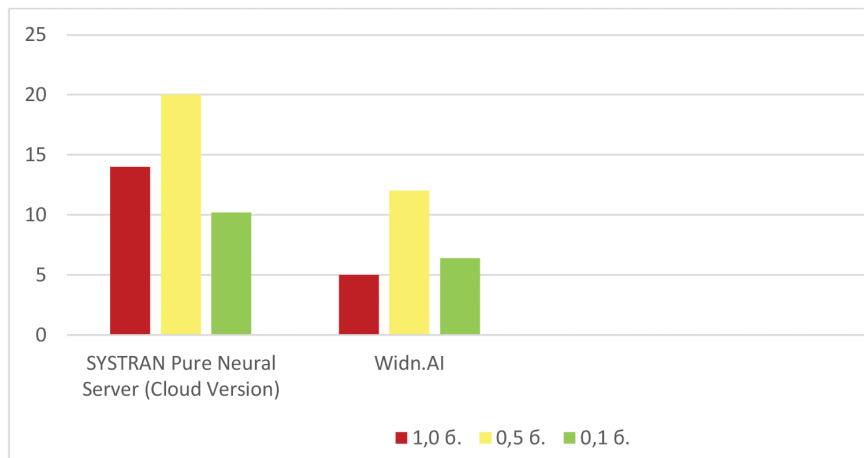


Рис. 1. Результати виконання перекладу у галузі корпоративної культури компанії системами машинного перекладу SYSTRAN Pure Neural Server (Cloud Version) та Widn.AI

Загалом помилки були спричинені наступним:

1. Схильність систем до буквального перекладу, що спричинило невдалий порядок слів.
2. Неврахування метафоричності висловлювань.
3. Поодинокі вилучення елементів чи навпаки додавання речень у вигляді повтору.
4. Орфографічні помилки.
5. Невірне вживання дефісу чи тире.

Було також проведено аналіз термінологічної точності на основі попередньо укладеного двомовного (англо-українського, українсько-англійського) словника, який налічує 300 термінів.

Аспект передачі ключової корпоративної термінології передбачав застосування відсоткової пропорції, де 300 термінів становили 100%. Перша система машинного перекладу правильно переклала 71% термінологічних одиниць, неправильно – 29%. Друга ж система правильно переклала 84%, а неправильно – 16%.

Основні результати подано у таблиці 3, діаграмі 2.

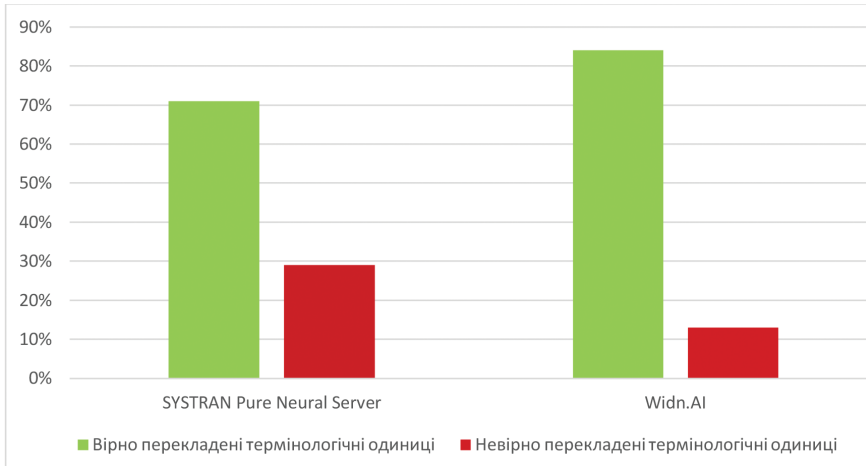


Рис. 2. Порівняльні результати вірної та невірної передачі термінології у галузі корпоративної культури компанії системами машинного перекладу

Таблиця 3

Порівняльні результати вірної та невірної передачі термінології у галузі корпоративної культури компанії системами машинного перекладу SYSTRAN Pure Neural Server (Cloud Version) та Widn.AI

| | SYSTRAN Pure Neural Server (Cloud Version) | Widn.AI | Різниця у кількості відсотків |
|--|--|---------|-------------------------------|
| Відсоток термінологічних одиниць, які було перекладено вірно | 71% | 84% | 13% |
| Відсоток термінологічних одиниць, які було перекладено невірно | 29% | 16% | 13% |

SYSTRAN Pure Neural Server (Cloud Version) та Widn.AI

Отримані результати свідчать про те, що обидві системи машинного перекладу є цінним здобутком у сучасній перекладацькій практиці, проте друга система показала кращі результати, а завдяки залученню людини до постредагування можна неодмінно досягти удосконаленого перекладацько-корпоративного результату.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні інструментального компонента фахової компетентності перекладачів в умовах майбутнього технологічного розвитку; у аналізі роботи обраних систем із іншими текстами тієї ж галузі; у аналізі роботи систем машинного перекладу й штучних нейронних мереж загалом; у застосуванні отриманих результатів на перекладацьких й корпоративних навчально-професійних курсах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бородкіна І. Л., Бородкін Г. О. Машинний переклад як складова підготовки майбутніх документознавців. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. Вип. №4. С. 77–83.
2. Гелетка М. Л. Цифрові технології в перекладацькій діяльності. Харків : Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут», 2023. 67 с.
3. Гречуха Л. О., Кузєбна В. В. Системи машинного перекладу: оглядовий аналіз. *Молодий вчений*. 2017. Вип. №2. С. 372–375.
4. Ребрій О. В. Вступ до перекладознавства: конспект лекцій для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» факультету іноземних мов. Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2016. 116 с.
5. Черноватий Л. М., Ольховська А. С. Компонентна модель технологічної компетентності майбутнього фахівця з усного перекладу. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2022. Вип. №1. С. 320–335.

УДК 81'255.4

КАЛАМБУР ЯК TOUR DE FORCE ПЕРЕКЛАДАЧА: СТРАТЕГІЇ ТА СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ

*Ламейко О. В., Ребрій О. В. (д-р філол. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Статтю присвячено аналізу використання стратегій відтворення каламбурів в художньому перекладі з англійської на українську мову. Було запропоновано власну класифікацію з чотирьох стратегій, а саме прямий переклад, смислова компенсація, стилістична заміна та вилучення. У перекладацькому експерименті, проведеному з 13 напівпрофесійними перекладачами, аналізуються два приклади каламбурів, що демонструють ефективність прямого перекладу для структурно схожих каламбурів і необхідність компенсації для культурно-специфічних елементів. Дослідження підкреслює важливість лінгвістичної та культурної компетентності перекладача для збереження гумористичного ефекту. Результати відкривають перспективи для подальших досліджень у сфері перекладу каламбурів у різних жанрах і мовних парах.

Ключові слова: вилучення, каламбур, компенсація, перекладацький експеримент, прямий переклад, Спайк Мілліган, стратегія, художній переклад.

Lamieiko O. V., Rebrii O. V. Puns as the translator's tour de force: strategies and methods of reproduction. The article is dedicated to analyzing the use of strategies for rendering puns in literary translation from English into Ukrainian. A proposed classification of translation strategies includes four types such as direct translation, stylistic substitution, compensation, and omission. In a translation experiment involving 13 semi-professional translators, two examples of puns are analyzed, demonstrating the effectiveness of direct translation for structurally similar puns and the necessity of compensation for culturally specific elements. The study highlights the importance of the translator's linguistic and cultural competence in preserving the humorous effect. The results open prospects for further research on pun translation across various genres and language pairs.

Key words: compensation, direct translation, literary translation, omission, pun, Spike Milligan, strategy, substitution, translation experiment.

Дотепність і почуття гумору – це ті барви, які надають мові живості, глибини та привабливості. Серед численних засобів мовної гри каламбур посідає особливе місце, адже він не лише розважає, а й кидає виклик як автору, так і перекладачу. Каламбур – це справжній *tour de force*, що вимагає від перекладача значної майстерності, адже відтворити його в іншій мові означає не просто передати зміст, а й зберегти дотепність, багатозначність і культурний контекст. Ці змінні утворюють певні перекладацькі труднощі, подолання яких з кожним роком лише набуває все більшої **актуальності**.

Метою роботи є визначення стратегій відтворення каламбуру у художньому перекладі та емпіричне підтвердження використання цих стратегій на матеріалі перекладацького експерименту. **Об'єктом** дослідження виступають каламбури як різновид перекладацьких труднощів, а **предметом** аналізу – стратегії їхнього відтворення в англо-українському художньому перекладі. В якості **матеріалу** виступили 13 перекладів напівпрофесійних перекладачів оповідання ірландського письменника Спайка Міллігана *"The Bald Twit Lion"*. У роботі були використані загальнонаукові **методи** (аналіз, синтез, класифікація) та спеціальнонаукові (стилістичний, семантичний, контекстний, порівняльний аналіз).

Каламбур – це стилістичний прийом, який базується на гумористичному використанні багатозначності або звукової подібності слова [5, с. 244]. Відтворення каламбурів є складним завданням через розбіжності між мовами, відсутність прямих еквівалентів і необхідність збереження гумористичного ефекту. Тому для їхнього відтворення потрібно вдаватися до використання певних стратегій перекладу. У перекладознавстві стратегії перекладу визначаються як свідомі програми дій, що враховують специфіку тексту, жанр, цільову аудиторію та контекст [4, с. 215]. Вони реалізуються через локальні способи перекладу, такі як калькування, трансформація чи описовий переклад, що дозволяє досягти функціональної адекватності [3, с. 67].

На основі праць Д. Делабастіти, С. Влахова, С. Флоріна, П. Боквої [6; 2; 1] ми пропонуємо власну класифікацію стратегій відтворення каламбурів:

1. **Прямий переклад** – збереження структури та семантики каламбуру шляхом використання мовних одиниць із подібною двозначністю в цільовій мові.

2. **Смислова компенсація** – заміна оригінального каламбуру іншим стилістичним засобом, що відтворює гумористичний ефект.

3. **Стилістична заміна** – використання іншого стилістичного прийому для передачі прагматичного ефекту.

4. **Вилучення** – опущення каламбуру через відсутність еквівалентів чи недостатню компетентність перекладача, що може призвести до втрати стилістичного ефекту.

Ці стратегії формують основу для аналізу перекладацьких рішень, зокрема в експерименті, описаному далі.

Для верифікації стратегій відтворення каламбурів було проведено експеримент, у якому 13 напівпрофесійних перекладачів (студентів магістратури) переклали казку Спайка Міллігана "The Bald Twit Lion" [7]. Твір обрано через насиченість каламбурами, але аналіз зосереджено на двох прикладах.

Перший приклад:

*Trees never spoke, not even to each other, so they never said **much** (1) (actually one tree did once say "much" but nobody believed him), they never said "fish" either, not even on Fridays* [7, с. 9].

Каламбур зі словом *much* базується на граматичній полісемії: у фразі *never said much* воно виступає прислівником («багато»), а в *one tree did once say "much"* – додатком («слово «багато»»). Більшість перекладачів застосували стратегію прямого перекладу: «тому вони ніколи не говорили багато (насправді одне дерево колись сказало «багато», але йому ніхто не повірив)». Українське слово «багато» зберігає двозначність, а комічний ефект досягається через абсурдність ідеї, що дерево промовляє абстрактне поняття.

В доповнення до попереднього каламбуру, гра слів *they never said "fish" either, not even on Fridays* пов'язана із релігійною традицією англомовного світу, де п'ятниця асоціюється з утриманням від м'яса. Більшість перекладачів використали прямий переклад: «також вони ніколи не говорили «риба», навіть по п'ятницях», зберігаючи релігійний контекст. Один перекладач застосував компенсацію, переклавши як «Богу теж не молилися, навіть у неділю», замінивши релігійну реалію іншою, що зберегло гумор і культурний підтекст.

Другий приклад:

He was twenty-one that day and had been given the key to the Jungle, so he put on a fierce look and then, leaping in the air, he gave the

biggest, loudest roar in the world. "ROAR - ROAR - ROAR!! ROAR!!!" he went; in fact he roared so loud that it loosened all the roots of his hair... "Oh dearie me, I'll be the laughing stock of the hyenas," he said. So he unroared, "RAOR! RAOR! RAOR!" [7, с. 15].

Каламбур поєднує словотвір (*un-roared*) та фонетичну гру (*ROAR/RAOR*), де зворотний порядок літер імітує спробу «відмінити» рев. Перекладачі використовували різні стратегії, тож розглянемо приклади.

«РЕВ - РЕВ - РЕВ!!! РЕВ!!!» ... І він заревів знову в надії повернути гриву: **«РАОР! РАОР! РАОР!»**. Перекладач використав компенсацію для звуконаслідування, але втратив фонетичний каламбур через невідповідність «РЕВ» і «РАОР». Словотвірний каламбур замінено антонімічною конструкцією «заревів знову», доповненою фразою для гумору та мотивації.

«Рев-Рев-Рев!! Рев!!!» він пішов; ... Тому він не заревів: **«Рев! Рев! Рев!»**. Фонетичний каламбур вилучено через прямий порядок літер. Словотвірний каламбур передано компенсацією з запереченням «не», що спричинило логічну суперечність і втрату комічного ефекту.

«Рrrrr - rrrrr - rrrrr!!! Рrrrr!» і він пішов; ... Тож він вигукнув: **«Рrrrr! Рrrrr! Рrrrr!»**. Обидва каламбури втрачено через стратегію вилучення: фонетичний повторено, а *un-roared* замінено нейтральним «вигукнув».

«Рrrrr-Рrrrr-Рrrrr!!!Рrrr!». Він ричав так гучно ... Тому він зробив зворотний рик: **«rrrrP-rrrrP-rrrrP!»**. Фонетичний каламбур передано прямим перекладом із графічним ефектом великих літер. Словотвірний каламбур компенсовано фразою «зворотний рик», зберігаючи семантику.

«ГАРР - ГАРР - ГАРР!! ГАРР!!!» – так звучав він; Тож лев вирішив забрати свій рев назад: **«РРАГ! РРАГ! РРАГ!»**. Фонетичний каламбур відтворено прямим перекладом, а словотвірний – компенсацією через описову фразу, що підсилює комізм.

«Г-Р-Р - Г-Р-Р - Г-Р-Р-Р-Р! Г-Р-Р-Р-Р!!!» ... Тож він проревів у зворотньому порядку, **«Р-Г-Г! Р-Р-Г-Г-Г-Г! Р-Г-Г-Г!»**. Обидва каламбури передані прямим перекладом і компенсацією, підкреслюючи абсурдність дії.

«Р-Р-Р-Р!!!» - ревів він; ... І він заревів: **«!Р-Р-Р-Р»**. Фонетичний каламбур відтворено прямим перекладом із орфографічними

знаками, а словотвірний – вилучено через нейтральне дієслово.

«ГАААААР! ГАААААР! ГАААААР!», - гарчав він; ... Тож, він спробував знову прооричати: «ГАААААР! ГАААААР! ГААААР!». Фонетичний каламбур вилучено, а словотвірний компенсовано приблизним значенням.

«РЕВ – РЕВ – РЕВ!! РЕВ!!!» – ревів він; ... Тож він почав відкликати ревіння, «РАОР! РАОР! РАОР!». Фонетичний каламбур частково втрачено через невідповідність, а словотвірний чудово передано прямим перекладом із дієсловом «відкликати».

«АРРР-ГАРР-АРРР!!! ГАРР!!!» – заревів він; ... Тож заричав задом наперед: «РРРА! РААГ! РРРА!». Фонетичний каламбур передано прямим перекладом, а словотвірний – компенсацією з розмовним виразом, що зберігає комізм.

Порівняльний аналіз показав, що успішність перекладу залежить від розуміння семантичної та стилістичної функції каламбуру. Використання графічних засобів (дефіси, великі літери) та дієслів із звуковою образністю («гарчав», «заревів») допомагало зберегти комічний ефект. Проте брак досвіду в напівпрофесійних перекладачів призводив до логічних невідповідностей або втрати каламбуру через вилучення.

Висновки. Дослідження каламбурів як об'єкта перекладу підтвердило їхню складність через лінгвістичні та культурні бар'єри. Теоретичний аналіз визначив каламбур як багатограний стилістичний прийом, що спирається на омонімію, омофонію, паронімію та полісемію. Стратегії перекладу – прямий переклад, смислова компенсація, стилістична заміна та вилучення – дозволяють адаптувати каламбури до цільової мови, зберігаючи їхній гумористичний ефект. Перекладацький експеримент на матеріалі твору *“The Bald Twit Lion”* показав, що прямий переклад ефективний для структурно схожих каламбурів, тоді як компенсація необхідна для культурно-специфічних елементів. Вилучення, хоча й застосовувалося через обмежену компетентність, знижувало стилістичну цінність перекладу. Результати підкреслюють важливість лінгвістичної та культурної компетентності перекладача для успішного відтворення каламбурів, що відкриває перспективи для подальших досліджень у різних жанрах і мовних парах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бокова П. М. Каламбур або гра слів. Проблеми та особливості перекладу. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. Київський національний лінгвістичний університет*, 2015. Вип. 27. С. 45–50.
2. Влахов С., Флорин С. Непереводимото в преводе. София : Наука и изкуство, 1990. 356 с.
3. Матузкова О.П., Гринько О.С., Горбатюк Н.О. Стратегії та аналіз в усному та письмовому перекладі : метод. посіб. .../; Одес. нац. ун-т імені І. І. Мечникова. – Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2020. 67 с.
4. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.
5. Словник іншомовних слів / уклад. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ: Наукова думка, 2000. – XV, [1], 662 с. 6. Delabastita, D. Introduction. *The Translator*. Volume 2. №2. 1996. P. 127-139. 7. Milligan, S. Bald Twit Lion. Durham : *Dobson Books Ltd*, 1968. 34 p

УДК 811.161.2:811.111]’253

АНАЛІЗ ТРУДНОЩІВ УСНОГО ПОСЛІДОВНОГО ПЕРЕКЛАДУ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА АНГЛІЙСЬКУ МОВУ

*Михайлицька А. І., Ковальчук Н. М. (канд. пед. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Дослідження присвячене аналізу труднощів усного послідовного перекладу з української мови на англійську при підготовці майбутніх перекладачів. Метою роботи є виявлення типових помилок лексико-граматичного, просодичного та комунікативного рівнів, а також розроблення методичних рекомендацій для їх подолання. У процесі дослідження проведено порівняльний аналіз студентських перекладів з еталонними і машинними варіантами, що дозволило визначити основні причини помилок. У роботі узагальнено підходи провідних теоретиків та обґрунтовано ефективність комплексного тренування лексичних, когнітивних і просодичних навичок.

Ключові слова: автономність перекладача, когнітивне навантаження, лексико-граматична помилка, методична рекомендація, перекладацькі труднощі, просодія, усний послідовний переклад.

Mykhailytska A. I., Kovalchuk N. M. Analysis of difficulties of consecutive interpreting from Ukrainian into English. The study focuses on the analysis of difficulties in consecutive interpreting from Ukrainian into English in the training of future interpreters. The aim of the research is to identify typical lexical, grammatical, prosodic, and communicative errors and to develop methodological recommendations for overcoming them. A comparative analysis of students' interpretations with reference and machine translations was carried out, revealing common issues such as lexical calques, grammatical inaccuracies, and speech disfluency.

Key words: cognitive load, consecutive interpreting, interpreter autonomy, lexical and grammatical errors, methodological recommendation, prosody, translation difficulties.

Актуальність дослідження. Усний послідовний переклад є ключовим складником професійної підготовки перекладачів, оскільки поєднує мовну, когнітивну, комунікативну й культур-

ну компетентності. В умовах зростання міжнародних контактів України актуальним стає вдосконалення методики навчання усному перекладу з української на англійську мову. Необхідність виявлення типових труднощів і помилок майбутніх перекладачів зумовлює потребу у створенні ефективних рекомендацій, що сприятимуть розвитку навичок точного, спонтанного й адекватного мовлення.

Об'єкт дослідження – процес усного послідовного перекладу з української мови на англійську.

Предмет дослідження – труднощі та типові помилки, що виникають під час виконання усного послідовного перекладу, а також методичні шляхи їх подолання.

Мета дослідження – визначити основні труднощі усного послідовного перекладу з української мови на англійську та розробити практичні рекомендації для підвищення якості підготовки майбутніх перекладачів.

Матеріал дослідження становлять оригінальний український текст, еталонний переклад англійською, варіанти машинного перекладу, а також аудіозаписи студентських усних перекладів студентів-бакалаврів кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша, ХНУ імені В.Н. Каразіна, представлені у вигляді аудіозаписів та їхні транскрипції. Такий комплексний матеріал дозволив порівняти результати людського та машинного перекладу, виявити характерні помилки й оцінити рівень сформованості перекладацьких умінь.

Усний переклад посідає ключове місце у сучасному перекладознавстві, адже поєднує лінгвістичну, когнітивну та комунікативну складові професійної компетентності перекладача. Теоретичні засади цього процесу ґрунтуються на працях провідних науковців, які суттєво вплинули на розвиток моделі усного послідовного перекладу.

Д. Ґайл розробив **модель зусиль (Effort Model)**, яка пояснює когнітивні механізми усного перекладу. Вона складається з чотирьох компонентів: слухання й аналіз, короткочасна пам'ять, продукція мовлення та координація між ними. Учений наголошує, що перекладач одночасно здійснює кілька процесів, і головне завдання навчання – навчити ефективно розподіляти когнітивні ресурси під час тиску часу [6]. Саме тому Д. Ґайл розглядає пере-

клад як **когнітивно-психологічний процес**, у якому успіх залежить від балансу між навантаженням і концентрацією.

Ф. Пьюгакер систематизував основи **усного перекладу** як окремої наукової галузі у праці **Introducing Interpreting Studies**. Він розглядає переклад не лише як мовну діяльність, а як **комунікативну подію з соціальною динамікою**, що включає взаємодію учасників, контекст і мету комунікації [8]. Учений наголошує на багатовимірності інтерпретаційної компетентності, яка охоплює лінгвістичну, когнітивну, соціальну та етичну складові. Його підхід утвердив концепцію перекладача як **активного посередника**, а не пасивного передавача інформації.

Ж-Ф. Розан є засновником **швейцарської школи нотування** і розробником принципів скоропису в послідовному перекладі. У праці **La prise de notes en interprétation consécutive** він сформулював сім основних правил, серед яких – запис лише ключових ідей, логічних зв'язків та структур тексту [11]. Його теорія підкреслює, що успіх перекладача залежить від уміння **компресувати зміст** і відновлювати його за допомогою умовних символів. Розан заклав підвалини сучасної дидактики нотування, яке стало базовим елементом підготовки інтерпретаторів.

Р. Сеттон у співавторстві з А. Дорантом у курсі **Conference Interpreting: A Complete Course** розвинули **практикоорієнтований підхід** до підготовки перекладачів, зокрема [13]. Вони поєднали теорію когнітивного навантаження з тренувальними методами, показуючи, як мовна обробка поєднується з аналітичним мисленням і соціальними навичками. Науковці доводять, що усний переклад – це **інтеграція технічних, комунікативних і міжособистісних умінь**, а тому навчання має включати рольові моделювання, контроль просодії та розвиток гнучкості мислення.

Український дослідник Л. Черноватий розробив **модель професійної перекладацької компетентності**, де усний переклад виступає центральним показником фахової підготовки. Він виділяє психофізіологічні чинники (пам'ять, увага, стійкість до стресу), що визначають якість інтерпретації [5, с. 1-14]. Учений підкреслює, що успішний переклад залежить від гармонійного поєднання **мовних, когнітивних і особистісних компетенцій**, а також від здатності перекладача адаптуватися до ситуації в реальному часі.

Усні перекладацькі труднощі мають комплексну, багаторівневу природу, що поєднує лінгвістичні, когнітивні, соціокультурні та організаційно-психологічні чинники. Функціоналістські підходи К. Рейса [9], Х. Вермієра [10] та П. Ньюмарка [7] підкреслюють, що будь-яку перекладацьку проблему слід розглядати з позиції функції повідомлення, його мети та очікувань реципієнта. Таким чином, труднощі усного перекладу постають не лише як мовні бар'єри, а як завдання адаптації тексту до конкретної комунікативної ситуації. У вітчизняних студіях О. Герасименко та А. Гончаренко [2] запропонували чітку класифікацію труднощів за трьома групами: лінгвістичними (лексичними, граматичними, стилістичними), екстралінгвальними (культурно-реалієвими, прагматичними) та когнітивними (пов'язаними з навантаженням пам'яті). Цей підхід дозволяє системно аналізувати механізми впливу мовних і позамовних факторів у процесі інтерпретації. К. Зібер [12] виокремлює об'єктивні труднощі, зумовлені темпом мовлення, структурою тексту чи термінологічною насиченістю, і суб'єктивні, пов'язані з індивідуальними особливостями перекладача – рівнем уваги, пам'яті чи емоційним станом. С. Ваденсьйо [14] та Ф. Пьохгакер [8] звертають увагу на інтеракційні труднощі, що виникають у реальному комунікативному середовищі, коли перекладач стикається з перебиваннями, накладанням реплік і зміною темпу спілкування, що вимагає гнучкого реагування й уміння контролювати динаміку діалогу. Я. Бойко [1] розглядає усний переклад як комунікативне посередництво, де складність зумовлюється взаємодією лінгвістичних, когнітивних і соціокультурних чинників. На етапі навчання це проявляється особливо яскраво, адже майбутні перекладачі ще не володіють автоматизованими стратегіями й потребують систематичного тренування та підтримки викладача. Н. Зінукова [3] акцентує на психологічному аспекті перекладу, зазначаючи, що когнітивне навантаження, стрес і потреба у швидкому реагуванні вимагають спеціальної підготовки й розвитку пам'яті. На її думку, лексичні труднощі, пов'язані з полісемією чи культурно маркованими одиницями, долаються через системне тренування, тоді як граматичні – за допомогою трансформаційних вправ, а комунікативно-ситуативні аспекти потребують розвитку мовленнєвої гнучкості у рольових іграх. Водночас М. Смирнова та В. Хоровець

[4] підкреслюють, що типи усних перекладацьких труднощів не існують ізольовано: лінгвістичні проблеми посилюють когнітивне навантаження, соціокультурні чинники впливають на вибір мовних засобів, а організаційні умови визначають ефективність сприйняття та передачі інформації. Саме взаємодія цих чинників створює складну систему перешкод, що формує професійний виклик для перекладача і потребує високої мовної, когнітивної та психологічної готовності до роботи в реальному часі.

В ході дослідження було проведено порівняльний аналіз студентських усних перекладів із еталонним варіантом, що дозволило виявити найтипівіші труднощі майбутніх перекладачів. Аналіз охоплював лексико-граматичну точність, просодичні характеристики, логічність та автономність мовлення.

1. Лексико-термінологічна адекватність.

Часто спостерігалось змішування юридичних термінів або їх калькування. Наприклад, «**the plaintiff is perceived as a public charge**» замість правильного «**the prosecution**» свідчить про вплив українського шаблону «державне обвинувачення». Подібні приклади демонструють брак термінологічної гнучкості та перенесення значення з рідної мови. Інший приклад – уживання «*court of the first instance*» замість природного для англійської мови *trial court*, що свідчить про буквальний переклад без урахування фахового контексту. Такі помилки підтверджують, що лексичні труднощі пов'язані з полісемією та недостатнім активним словником.

2. Граматична точність.

Типовою була втрата заперечення або зміна смислу через невірну побудову. Наприклад, «**the accused should be forced to testify against himself**» замість «**cannot be forced**» повністю змінює юридичний зміст вислову. Такі помилки свідчать про складність одночасного контролю граматики та змісту під час усного перекладу. Інший приклад – «*proved beyond any depth*» замість сталого юридичного виразу «*beyond reasonable doubt*». Такі помилки є наслідком низького рівня граматичного володіння та порушення механізмів синтаксичної узгодженості в реальному часі.

3. Просодичні й фонетичні характеристики.

У мовленні студентів траплялися численні паузи-заповнювачі («e-e-e», «m-m-m», «ou»), подовження звуків («**proceedings**»),

або прицмокування. Це вказує на інтенсивний пошук еквівалентів у процесі мислення, характерний для спонтанного перекладу. Були студенти які говорили майже без інтонаційних піків, монотонно, через що знижувалася виразність перекладу. Такі прояви, вказують на когнітивне навантаження та пошук мовних еквівалентів у процесі говоріння, а заповнені паузи (*filled pauses*) є типовими компенсаторними стратегіями. Такі прояви є природними для початкового етапу формування перекладацької автоматизації.

4. Комунікативна природність.

Студенти прагнули зберегти структуру оригіналу, через що вислови звучали буквально. Наприклад, «**the trial by first instance**» замість «**trial court**» порушує природність англійського синтаксису. Це свідчить про надмірну орієнтацію на форму вихідного тексту. Комунікативні труднощі виражаються у буквальності висловлювань і втраті природності. Інший приклад – вставлення надлишкових слів (*both sides* замість «з обох сторін»), що спотворює логічну побудову. Такі труднощі виникають, коли перекладач орієнтується не на функцію повідомлення, а лише на форму тексту, що знижує комунікативну природність.

5. Автономність перекладача.

Під час перекладу студенти активно перебудовували висловлювання на ходу: «**the accused... maybe it's not themselves?**» або повторювали частини речень («**cannot be... cannot be forced**»), що свідчить про імпровізаційність і спробу самокорекції. Наприклад, студентка після паузи починала речення заново: «*If the jury has made a decision, it cannot be appealed – the trial without a jury...*». Також були студенти що демонстрували переформулювання на ходу, наприклад: «*Secondly, no way, may the accused in a criminal case be forced...*». Такі випадки, свідчать про пошук адекватної стратегії в реальному часі та формування мовлення без попереднього сценарію. Такі приклади демонструють розвиток перекладацького мислення, навіть за умови лексико-граматичних труднощів.

Отже, результати дослідження показали, що студентські усні переклади характеризуються типовими помилками, пов'язаними з калькуванням, граматичними неточностями та високим когнітивним навантаженням. Це підкреслює потребу у систематичному тренуванні термінологічної гнуч-

кості, швидкості прийняття рішень та формуванні автономності мовлення в майбутніх перекладачів.

В ході дослідження було встановлено, що головні труднощі майбутніх перекладачів пов'язані з лексико-термінологічними помилками, граматичною неточністю, дизфлюентністю та нестачею спонтанності. Для їх подолання запропоновано низку практичних методичних рекомендацій.

Рекомендується систематично поповнювати словниковий запас, особливо юридичною термінологією, та виконувати вправи на автоматизацію вживання еквівалентів (**prosecution – not plaintiff, trial court – not court of the first instance**). Доцільні завдання – вправи на пошук синонімів, трансформацію лексем і створення словосполучень із частотними термінами.

Для запобігання помилок типу **“should be forced”** замість **“cannot be forced”** варто практикувати перебудову речень, роботу з негативними конструкціями та узгодженням підмета й присудка. Ефективними є вправи на перетворення тверджень у заперечення, тренування часових форм і узгодження іменників із дієсловами.

Рекомендується працювати над контролем пауз-заповнювачів (**“е-е-е”, “м-м-м”**), використовуючи вправи на ритмічне мовлення, читання вголос і дихальні техніки. Доцільно заохочувати жестикуляцію під час перекладу, що, за дослідженням Чжан К., знижує рівень дизфлюентності та покращує плавність мовлення.

Для розвитку оперативної пам'яті й упевненості доцільно навчати студентів скоропису й створювати власну систему умовних символів (**TJ – trial with jury, liab. – liability**). Вправи типу «короткий запис + усний переклад» сприяють швидшому відтворенню змісту без втрати логіки. Варто застосовувати рольові ігри (імітація судових засідань, інтерв'ю), усні перекази та вправи на перефразування, що формують уміння «кодувати зміст» англійською. Рекомендується тренувати зв'язки між реченнями через фрази-містки: **however, therefore, on the other hand, for instance**.

Отже, комплексний підхід, який поєднує лексичні, граматичні, просодичні, когнітивні та комунікативні тренування, забезпечує поступове подолання труднощів усного послідовного перекладу та формування професійної автономності майбутнього перекладача.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення комплексної моделі формування усного перекладацького автоматизму на основі інтеграції когнітивних, психолінгвістичних і методичних підходів. Особливо актуальним є вивчення впливу цифрових інструментів – тренажерів, програм для синхронного перекладу та систем штучного інтелекту – на розвиток швидкості, точності й спонтанності усного мовлення. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на порівняльний аналіз динаміки помилок у студентів різних рівнів підготовки, експериментальне вивчення ролі жестів, нотування та просодії у зниженні когнітивного навантаження, а також розроблення адаптивних методичних матеріалів для тренування в умовах реального часу. Крім того, доцільно дослідити вплив багатомовного середовища та міжкультурної компетентності на якість усного послідовного перекладу, що дозволить створити більш цілісну методику підготовки майбутніх перекладачів до професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко Я. В. Усний переклад як особливий вид комунікації. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Журналістика. Перекладознавство». 2024. Том 35 (74). № 4. С.52-57. URL: https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/4_2024/part_1/12.pdf (дата звернення: 06.09.2025).
2. Герасименко О., Гончаренко А. Труднощі під час усного перекладу та стратегії їхнього подолання. 2023. URL: https://www.researchgate.net/publication/374100369_TRUDNOSI_PID_CAS_USNOGO_PEREKLADU_TA_STRATEGII_IHNOGO_PODOLANNA (дата звернення: 18.08.2025).
3. Зінукова Н. В. Типологія помилок в усному професійному перекладі. Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки». 2021. № 2 (22) с.238-248. <https://phil.duan.edu.ua/images/PDF/2021/2/23.pdf> (дата звернення: 21.08.2025).
4. Смирнова М. С., Хоровець В. Є. Основи усного перекладу : навч. посіб. Маріуполь : МДУ, 2020. 121 с.
5. Chernovaty L. Rendering English pharmacological terms into Ukrainian: Translation and didactic dimensions // *SHS Web of Conferences*. 2021. Vol. 105. 03001. С.1-14. URL: <https://doi.org/10.1051/shsconf/202110503001> (дата звернення:

6. Gile D. Personal Socio-academic Contributions in Translation and Interpreting Studies (2023). URL: <https://akjournals.com/view/journals/084/24/2/article-p295.xml> (дата звернення: 18.08.2025).
7. Newmark P. A textbook of translation. 1988. URL: <https://archive.org/details/ATextbookOfTranslationByPeterNewmark/page/n111/mode/2up> (дата звернення: 29.08.2025).
8. Pöchhacker F. Introducing Interpreting Studies. 3rd ed. London: Routledge. 2023. URL: <https://doi.org/10.1556/084.2023.00607> (дата звернення: 20.08.2025).
9. Reiss K. Translation Criticism - The Potentials & Limitations. 2000. URL: <https://parhamti.com/wp-content/uploads/2023/07/Translation-Criticism-%E2%80%93-The-Potentials-and-Limitations.pdf> (дата звернення: 29.08.2025).
10. Reiss K., Vermeer H. J. Towards a General Theory of Translational Action. 2014. URL: http://traduttologiageneralenz.pbworks.com/w/file/attach/139448655/Katharina%20Reiss,%20Hans%20J%20Vermeer%20-%20Towards%20a%20General%20Theory%20of%20Translational%20Action_%20Skopos%20Theor.pdf (дата звернення: 30.08.2025).
11. Rozan J.-F. Note-taking in Consecutive Interpreting (7 principles). Geneva, 1956. URL: <https://interpretertrainingresources.eu/wp-content/uploads/2020/07/rozan7principles.pdf> (дата звернення: 19.08.2025).
12. Seeber K. Simultaneous Interpreting. 2015. URL: https://www.researchgate.net/publication/312611562_Simultaneous_Interpreting (дата звернення: 18.08.2025).
13. Setton R., Dawrant, A. Conference Interpreting: A Complete Course. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins. 2016. URL: https://www.researchgate.net/publication/305392005_Setton_Robin_and_Andrew_Dawrant_2016_Conference_Interpreting_A_Complete_Course (дата звернення: 17.08.2025).
14. Wadensjö C. Dialogue Interpreting and the Distribution of Responsibility. 2017. URL: https://www.researchgate.net/publication/309032282_Dialogue_Interpreting_and_the_Distribution_of_Responsibility (дата звернення: 28.08.2025).

УДК 811.111:811.161.2]`255.4:821.111(73)-31Сте7Про.09

МНОЖИННІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ ПОВІСТІ ДЖ. СТЕЙНБЕКА «ПРО МИШЕЙ І ЛЮДЕЙ»

*Михайлова Т. В., Фролова І. Є. (д-р філол. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

У статті проведено аналіз відтворення власних назв, фразеологізмів та реалій у двох сучасних українських перекладах повісті Дж. Стейнбека «Про мишей і людей». Аналіз множинних перекладів засвідчив наявність подібних та відмінних перекладацьких рішень, співвідношення яких виявилось різним у кожній групі досліджених мовних одиниць. Результати дослідження також засвідчили орієнтацію С. Снігура більшою мірою на доместикацію, а Н. Михаловської більшою мірою на фороїнізацію.

Ключові слова: *власна назва, множинні переклади, подібне/відмінне перекладацьке рішення, реалія, фразеологізм.*

Mykhailova T. V., Frolova I. Ye. Ukrainian retranlations of J. Steinbeck's novel "Of Mice and Men". The article provides a study of rendering proper names, phraseological units and realias in two modern Ukrainian translations of J. Steinbeck's novel "Of Mice and Men". The analysis of retranlations has demonstrated similar and different translation decisions, the ratio of which has proved to be different in each group of the language means under study. The research results have also demonstrated the orientation of S. Snihur mainly towards domestication, and the orientation of N. Myhalovska mainly towards foreignization.

Key words: *phraseological unit, proper name, realia, retranlations, similar/different translation decision.*

У сучасному перекладознавстві дедалі активніше досліджують питання множинності перекладів. Один і той самий твір отримує кілька рівноправних версій, у яких проявляються різні творчі підходи перекладачів: вирішуються проблема відтворення культурних чинників, враховуються редакційні вимоги, вплив історичної епохи та ідеології. Усі ці чинники сприяють продуктивному

аналізу та зіставленню декількох перекладів шляхом відстеження варіювання способів перекладу та перекладацьких стратегій, дослідження передачі соціально-політичних реалій, переосмислення стилю, змісту, прагматичних настанов автора першотвору в межах українського культурного простору. Сукупність наведених міркувань визначила тематичну спрямованість нашої роботи.

Актуальність дослідження обумовлена можливістю виявити динаміку перекладацьких підходів, відслідкувати як варіюється передача власних назв, фразеологізмів та реалій під впливом сучасних норм та очікувань українського читача при зіставленні паралельних українських версій перекладу художнього твору.

Об'єктом нашої роботи виступає сукупність подібних і відмінних перекладацьких рішень у двох українських перекладах повісті «Про мишей і людей» Дж. Стейнбека, що стосуються передусім власних назв, фразеологізмів та соціальних реалій. **Предметом** аналізу є застосовані перекладачами способи та стратегії перекладу, мовні засоби відтворення одиниць тексту оригіналу і їхній функціональний ефект у текстах перекладів.

Метою роботи є виявлення та аналіз якісних характеристик і кількісних показників перекладацьких трансформацій та способів перекладу у процесі відтворення власних назв, фразеологізмів, реалій у двох сучасних українських версіях повісті Дж.Стейнбека «Про мишей і людей».

Матеріалом слугували англomовний текст повісті Дж. Стейнбека «Про мишей і людей» і дві українські інтерпретації С. Снігура та Н. Михаловської. Для аналізу сформовано вибірку з 100 репрезентативних фрагментів із високим вмістом власних назв, фразеологізмів та реалій.

Методами дослідження були: методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції, дефінітивний метод, суцільний добір одиниць, метод довільного добору англійськомовного твору, метод класифікаційного, контекстуального аналізу та кількісного аналізу.

Переклад дедалі частіше осмислюють не як «механічне» відтворення, а як творчий акт інтерпретації, де перетинаються мовні, культурні, ідеологічні й соціальні чинники. На цьому тлі множинні переклади одного твору слугують матеріалом для низки досліджень: завдяки їм можна фіксувати зміну норм рецепції, коливання між точністю та інтерпретацією, а також виявляти

підходи в роботі, зокрема з власними назвами, фразеологією та реаліями в різні періоди. Коротко позначимо й нинішні виклики художнього перекладу, які сприяють також появі його множинних версій: це, зокрема, питання «вірності», «видимості» перекладача, міжкодових переходів і культурної адаптації; водночас чутливими залишаються теми гендерно маркованої лексики, ідеологічних обмежень та редакційних правок [8], що історично впливали на українські видання.

Ключове поняття цього дослідження – множинність перекладів (ретрансляція): співіснування кількох рівноправних версій одного й того самого твору тією самою мовою, що впливає з частковості будь-якого перекладу та інтерпретаційної природи перекладацького акту [1, с. 271]. У працях Л. Венуті, П. Рікера, Дж. Стайнера, а також у дослідженнях про ретрансляцію наголошено, що нові переклади віддзеркалюють зміну культурних норм і естетичних очікувань, еволюцію видавничих практик і зрушення у професійних стратегіях перекладачів; нерідко на них впливають і ринкові мотивації, і «змагання» інтерпретацій у межах однієї традиції [8; 5; 7]. Саме тому порівняння паралельних версій дозволяє простежити, як ті самі смисли по-різному моделюються для цільового читача.

Для нашого дослідження було обрано оригінальний текст повісті Джона Стейнбека *Of Mice and Men* та дві її українські інтерпретації ХХІ століття: переклад Сергія Снігура (2016, видавництво «КМ-БУКС») і переклад Наталії Михаловської (2022, видавництво ВООКСНЕФ) [6; 3; 4]. Повість Джона Стейнбека «Про мишей і людей» постала 1937 року як стисла, драматично напружена історія про дружбу й крихкість мрій на тлі Великої депресії; її впізнаваність формують діалоги героїв твору, соціальний контекст тієї доби та інтертекстуальна алюзія на вірш Роберта Бернса «До миші, вивернутої плугом з нори в листопаді 1785 р.», яка задає траєкторію осмислення сюжету [6; 3; 4; 2].

Інтертекст назви «Про мишей і людей» безпосередньо відсилає до рядка з вірша Р. Бернса («The best laid schemes of mice and men...»), що в українському перекладі С. Снігура подано як епіграф (англійський фрагмент та переклад В. Мисика), підкреслюючи мотив крихкості людських планів – один із головних смислів повісті доби Великої депресії [6; 4]. Обидва переклади зберігають дослівну назву, але паратекстові рішення (наявність/відсутність

епіграфа, редакторські примітки) по-своєму акцентують інтерпретаційне поле [3; 4].

У нашій роботі зіставляються саме дві сучасні українські версії одного твору, створені в однакових соціально-політичних обставинах; такі часові межі мінімізують вплив віддалених історичних контекстів і дозволяють зафіксувати діапазон перекладацьких способів і стратегій однієї історичної доби [3; 4].

Ми проаналізували текст оригіналу та тексти перекладів і виділили головні фрагменти твору з літературознавчої точки зору. У цих фрагментах ми дослідили відтворення власних назв, фразеологізмів та реалій, тобто одиниць, що потребують творчого підходу перекладача [6; 3; 4].

У відтворенні власних назв у 35% зафіксовано застосування однакових перекладацьких рішень, значну частку цих одиниць становили саме топоніми твору. Розглянемо приклад передачі топонімів. У поданому далі фрагменті маємо три власні назви: 1) **Soledad** передано однаково шляхом транслітерації; 2) **Salinas River** - обидва переклади також ідентичні у відтворенні назви річки за допомогою транскодування, проте маємо стилістичні варіації у словах *ріка* та *річка*; 3) спостерігаємо різницю у передачі **Габілянських** (переклад С. Снігура) та **Габіланських гір** (переклад Н. Михаловської), де у першому випадку перекладач вирішує використати разом з транскрипцією і фонетичну адаптацію «ля» задля милозвучності для українського читача, а от в другому варіанті ми відстежуємо оригінальне англійське звучання:

*A few miles south of **Soledad**, the **Salinas River** drops ... and rocky **Gabilan mountains**, but on the valley side the water is lined with trees.*

*Декілька миль на південь від **Соледада** річка **Салінас** підходить ... до стрімких скелястих **Габілянських гір**, але на другому, рівнинному березі вздовж води вишикувалися дерева. (С. Снігур)*

*За кілька миль на південь від **Соледада** **ріка Салінас** тупить ся... суворі скелясті **Габіланські гори**, але з іншого, низинного боку до води підступає стрій дерев. (Н. Михаловська)*

Натомість у 65% власних назв ми зафіксували відмінні перекладацькі рішення. Наприклад, у наведеному далі фрагменті С. Снігур використовує доместикацію, послуговуючись контекстуальною заміною, тоді як Н.Михаловська обирає форенізацію, використовуючи транскодування:

Crooks said darkly, "A guy goes nuts if he ain't got nobody."

Кручений похмуро сказав: «Людина з глузду з'їде, коли нікого не матиме біля себе.» (С. Снігур)

Крукс похмуро сказав: «Людина з глузду з'їде, якщо нікого не має поруч.» (Н. Михаловська)

У перекладі фразеологізмів ідентичні та подібні перекладацькі рішення складають 60%. Наприклад, біблійно-алюзивний фразеологізм було перекладено схожим шляхом за допомогою мовних засобів, що повною мірою передають його зміст:

*Live off the **fatta** the lan'.*

Ми житимемо з того, що дасть земля. (С. Снігур)

І споживатимемо ситість землі! (Н. Михаловська)

У той самий час у 40% фразеологізмів зафіксовано відмінні перекладацькі рішення. У наступному прикладі С. Снігур вдається до нейтралізації та вилучення експресивно-емоційного фразеологізма, що призводить до втрати емоційної конотації у цьому фрагменті. Н. Михаловська використовує український еквівалент, щоб зберегти фразеологізм:

*Lennie, **for God'sakes** don't drink so much.*

Ленні! Не пий стільки. (С. Снігур)

Ленні, заради Бога, не пий так багато. (Н. Михаловська)

У перекладі реалій ми спостерігаємо рівний поділ між подібними і різними перекладацькими рішеннями: 50% реалій було відтворено ідентично або подібно, наприклад:

*I got fifty **bucks**.*

У мене є п'ятдесят баксів. (С. Снігур)

Маю півсотні баксів. (Н. Михаловська)

*They were playing **blackjack**.*

Вони грали в блекджек. (С. Снігур)

Грали в блекджек. (Н. Михаловська)

Відмінні рішення полягають у доборі різних мовних засобів та теж становлять 50% від відтворення усіх реалій. Наприклад:

*He had a little **time book** in his hand.*

У руці в нього була табельна книжка. (С. Снігур)

Тримав у руці облікову книжку. (Н. Михаловська)

Обидва перекладача вдаються до доместикації, використовуючи контекстуальну заміну, щоб відтворити реалію у спосіб, що зробить її зміст зрозумілим для українського читача.

Отримані кількісні дані ілюструє поданий далі рисунок:

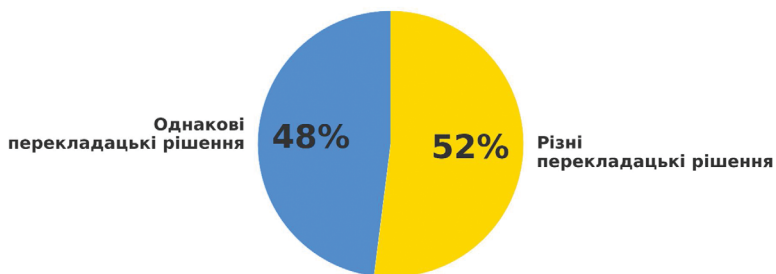


Рис. 1. Кількісні параметри подібних і відмінних перекладацьких рішень у відтворенні власних назв, фразеологізмів, реалій в українських перекладах повісті Дж. Стейнбека «Про мишей і людей» С. Снігуром та Н. Михаловською

Рис. 1. Кількісні параметри подібних і відмінних перекладацьких рішень у відтворенні власних назв, фразеологізмів, реалій в українських перекладах повісті Дж. Стейнбека «Про мишей і людей» С. Снігуром та Н. Михаловською

Загалом, можна стверджувати, що переклад Н. Михаловської зфокусований більшою мірою на збереженні форми оригіналу та застосування стратегії форенізації, тоді як переклад С. Снігура частіше демонструє відхід від першоджерела та вживання стратегії доместикації для підвищення природності цільового тексту.

Отже, множинність перекладів постає як загальна практика та природне явище для художніх перекладів. Кожен новий варіант тексту неминуче постає частковим, інтерпретаційно зумовленим «прочитанням» оригіналу і тому доповнює попередні, а не скасовує їх. На прикладі повісті Дж. Стейнбека множинність постає не лише як наявність двох текстів, а як варіативність стратегій, способів та засобів перекладу, що відображає індивідуально-творчу суб'єктність перекладачів.

Перспективою нашої роботи є подальше використання матеріалів роботи для аналогічного аналізу множинності українських художніх перекладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко Я. В. Діахронна множинність перекладів у ракурсі творчого потенціалу цільової культури (на матеріалі українських ретрансляцій трагедій У. Шекспіра). *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Філологічні науки*. Дніпро, 2021. № 1. С. 270–278.
2. Мисик В. Переклад вірша Р. Бернса «До миші, вивернутої плугом з нори в листопаді 1785 р.». URL: <https://osvita.ua/news/lifelonglearn/85046/> (Last accessed: 25.10.2025)
3. Стейнбек Дж. Про мишей і людей : пер. з англ. Наталії Михаловської. Київ : Bookchef, 2022. 112 с.
4. Стейнбек Дж. Про мишей і людей : пер. з англ. Сергія Снігура. Київ : Вид. група КМ-БУКС, 2016. 128 с.
5. Ricoeur P. On Translation. London : Routledge, 2006. 78 p.
6. Steinbeck J. Of Mice and Men. Penguin Books, 1937. URL: https://archive.org/details/ofmiceandmenpdf/page/n1/mode/2up?utm_source=chatgpt.com (Last accessed: 25.10.2025).
7. Steiner G. After Babel: Aspects of Language and Translation. Oxford : Oxford University Press, 1975. 516 p.
8. Venuti L. The Translator's Invisibility: A History of Translation. London : Routledge, 1995. 336 p.

УДК 81'322.4

ПРЕДМЕТНІ ЗНАННЯ, НЕОБХІДНІ ДЛЯ РОЗУМІННЯ ЗМІСТУ АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТІВ У ГАЛУЗІ ЕКСПЕРТНИХ ЗНАНЬ ПЕРЕКЛАДАЧА

*Муратов В. С., Черноватий Л. М. (докт. пед. наук)
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Стаття описує дослідження змісту предметних знань, необхідних перекладачеві для роботи з текстами у галузі когнітивного перекладознавства, зокрема тих, що відносяться до сфери експертних знань перекладача. Аналіз оригінального англomовного тексту у згаданій галузі, а також його перекладу українською мовою дозволив скласти перелік предметних знань, а також стисло розглянути зміст кожного з них. Стаття окреслює перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: експертні знання; когнітивне перекладознавство; переклад; предметні знання.

Muratov V. S., Chernovaty L. M. Subject knowledge necessary for understanding the content of English-language texts in the field of translator's expertise. The article describes research into the subject knowledge necessary for translators to work with texts in the field of cognitive translation studies, particularly those relating to the translator's expertise. Analysis of the original English-language text in the aforementioned field, as well as its translation into Ukrainian, made it possible to compile a list of the subject knowledge concepts and briefly examine the content of each of them. The article outlines prospects for further research.

Key words: cognitive translation studies, expert knowledge, subject knowledge, translation.

Фахова компетентність перекладача [3] включає кілька компонентів, одним із найважливіших з яких є екстралінгвістична компетентність, яка включає фонові та предметні знання, перші з яких містять сукупність соціолінгвістичної інформації, що акумулюється у свідомості індивіда протягом усього життя, а друга – дані, що стосуються окремих сфер людської діяльності

(економіка, фізика, юриспруденція, література тощо), які формуються переважно внаслідок (само)навчання. Предметні знання є особливо важливими для перекладачів галузевих текстів, оскільки їх відсутність може спричинити часткове або повне нерозуміння тексту оригіналу, що унеможлиблює вірну передачу його змісту в тексті перекладу. Відповідно вивчення поняттєвого складу різних сфер людської діяльності є важливим для підготовки майбутніх перекладачів, що й зумовило **актуальність** нашого дослідження.

Таким чином, **об'єктом** нашого дослідження є поняттєвий склад спеціалізованих сфер людської діяльності, а **предметом** – аналіз предметних знань, необхідних для розуміння текстів у галузі когнітивного перекладознавства, зокрема, його сфери, що відноситься до експертних знань перекладача.

Таким чином, **мета дослідження** полягала у визначенні головних понять, на яких ґрунтуються тексти згаданого типу, а також смислових зв'язків між ними.

Для досягнення цієї мети слід було вирішити такі **завдання**:

1. Підібрати текст для аналізу.
2. Проаналізувати цей текст перекладу з точки зору виділення головних понять, на яких він ґрунтується, та їх співвідношення.
3. Скласти поняттєву схему згаданих понять.
4. Сформулювати висновки щодо переліку головних понять, які необхідні перекладачам для перекладу текстів згаданого типу.

Матеріалом дослідження слугувала оригінальна англomовна стаття [5] у галузі когнітивного перекладознавства загальним обсягом близько 40.000 друкованих знаків.

Ця стаття стосується досліджень експертності або експертного рівня перекладача, а сама ця сфера відноситься до когнітивної психології, галузі, що досліджує отримання, зберігання, трансформацію, використання та передачі інформації індивідами [4]. Сфера експертності є міждисциплінарною, а отже спирається не тільки на психологічні поняття (наприклад, мотивація, засвоєння) але й на педагогічні (наприклад, фахова компетентність, оцінювання), перекладознавчі, оскільки в цьому тексті йдеться про експертний рівень в перекладі. Аналіз згаданого тексту дозволив виділити головні поняття цієї сфери, які аналізуються далі.

Одним з них є, як уже згадувалося, когнітивна психологія, яка досліджує що відбувається у свідомості людини, коли вона щось активно сприймає, слухає, запам'ятовує, думає, категоризує чи вирішує. Когніція – простими словами це мислення і вона охоплює у собі всі процеси, пов'язані із сприйманням, знаннями, судженням, вирішенням проблем, мовою, та пам'яттю. Дослідники когніції шукають шляхи розуміння того, як ми інтегруємо, організовуємо та використовуємо наш свідомий когнітивний досвід, не усвідомлюючи при цьому роботу, яку виконує мозок [4].

Інші поняття, які лежать в основі нашого тексту, це «дослідження експертних знань», «дослідження експертності» та «перекладознавство» і «перекладознавчі дослідження». Дослідження експертності припускають, що експертний рівень у різних сферах когнітивних умінь, наприклад, у програмуванні чи шахах, забезпечується різними когнітивними ресурсами. Ці ресурси накопичуються під час цілеспрямованої практики [5].

Перекладознавство – це академічна дисципліна яка вивчає теорію та практику перекладу. З цих двох термінів також впливає поняття експертні знання перекладачів або професіоналізм перекладачів.

Одне з головних понять, на яких ґрунтується цей текст, це «експертні знання» чи «експертний рівень». Експертний (професійний) рівень – це високий рівень виконання завдання в певній галузі [5]. Фахівці володіють фактичними знаннями, уміннями, та досвідом, що відносяться до певної діяльності, але вони також повинні бути гнучкими та уміти діяти в різних ситуаціях. Щоб стати фахівцем, треба бути серед найкращих десяти відсотків у певній професійній галузі [5]. Уміння, що відносяться до певної галузі» та предметно-специфічні методи (сильні методи)», також належать до головних понять цього тексту.

Інше ключове поняття це «цілеспрямована практика, тобто практика, яка доведено поліпшує рівень та якість виконання певної діяльності в певній сфері [4]. Одна з вимог до цілеспрямованої практики – це мотивація людини, яка практикується у виконанні завдань та прикладанні зусиль, щоб покращити рівень такого виконання. Крім того, для успішного виконання завдання, людина повинна мати предметні знання цієї сфери, щоб правильно розуміти завдання. Той хто практикує, повинен отримувати

зворотній зв'язок щодо результатів виконання завдання, а також виконувати ті ж самі чи схожі завдання регулярно [5]. Отже, разом з цілеспрямованою практикою до основних понять належать також такі терміни як: «типові завдання», «підтримання найвищої форми виконання», «підвищення якості виконання», та «цілеспрямований переклад».

Інше поняття це «перша та друга мова». Ці дві мови зазвичай відрізняються між собою порядком засвоєння, а шляхи якими вони засвоюються, можуть бути як схожими, так і відмінними.

Інше основне поняття – це «труднощі перекладу», які можуть бути: термінологічними, семантичними, лексичними, семантичними та стилістичними. Також є культурні проблеми, наприклад, коли термін для позначення якогось феномену в одній мові не має еквіваленту в другій мові [2]. Крім них також існують: прагматичні, лінгвістичні та проблеми що відносяться до тексту [2]. Прагматичні проблеми з'являються в конкретних ситуаціях перекладу з різницею між текстом оригіналу та сприйманням тексту перекладу реципієнтом. Культурологічні проблеми – це результат різниці норм та культур. Лінгвістичні проблеми – результат структурної різниці між двома мовами. Також є проблеми конкретні для конкретного тексту. Ці складнощі зазвичай залежать від мовної пари.

Інше основне поняття це «процедуралізація», тобто процес перетворення декларативних правил на процедурні, під час якого декларативні знання перетворюються на практичні навички та уміння. Декларативні знання – це експліцитні знання, які людина може сформулювати, а процедурні знання – це здатність виконувати певні процедури, що є частиною діяльності. Декларативні знання можна перетворити на процедурні шляхом цілеспрямованої практики, внаслідок чого такі процедуралізовані знання стають автоматизмами [1]. І це ще одне ключове поняття сфери, що розглядається.

Термін «стратегії перекладу» може визначатися як набір правил, цілей та засобів, який використовується при перекладі [2]. Стратегія перекладу включає в себе багато речей, включаючи навіть вибір тексту для перекладу. Існує дві основні стратегії перекладу: одомашнення та очуження. Очуження більш зосереджене на культурі тексту оригіналу та його іноземній природі. Також

стратегії перекладу поділяються на «глобальні» та «локальні». Ціль глобальної стратегії – це відтворення концептуальної, смислової картини тексту, але ця мета досягається за допомогою локальних стратегій. Локальні стратегії націлені на відтворення сенсу конкретного фрагмента тексту, а реалізуються вони за допомогою набору підходів, щоб визначити методи чи процедури перекладу конкретної лінгвістичної одиниці. Щоб зробити адекватний переклад треба вибрати адекватну його стратегію [2].

Інші терміни які відносяться до стратегій перекладу – це «модуляція», або «транспозиція». Модуляція – це зміна сенсу при перекладі, а транспозиція – заміна одного типу слова, іншим типом слова без зміни сенсу.

Подальші поняття – це «основні когнітивні процеси». До них відносяться процеси «сприймання», «пам'ять», «увага», «мовлення» та «вирішення проблем». В когнітивній психології сприймання – це послідовний процес обробки інформації, можливості якого залежать від минулого досвіду та знань людини [1]. Сприймання може бути поділене на візуальне, слухове, нюхове, тактильне та смакове сприймання.

Візуальне сприймання є найбільш дослідженим в когнітивній психології. Більшість процесів сприймання включають в себе процеси розпізнання закономірностей, оскільки більшість з них включають в себе процеси класифікації та розпізнавання [1].

Вирішення проблем включає в себе використання загальних чи спеціальних методів для розв'язання якоїсь проблеми. Деякі способи вирішення проблем в інших сферах пов'язано з ментальними способами вирішення проблем, які досліджуються в психології [1]. Існує багато стратегій вирішення проблем, серед яких є й неповно визначені проблеми – це проблеми креативного характеру, які не мають усіх повністю зазначених умов [1]. До таких відносяться і перекладацькі проблеми.

Інше поняття яке відноситься до когнітивної психології та до тематики тексту – це «розпізнавання закономірностей», один з основних когнітивних процесів, який відноситься до когнітивного процесу «сприймання». Загалом розпізнавання закономірностей можна охарактеризувати як сприймання інформації та її порівняння з іншою в довгочасній пам'яті, а також розпізнавання категорії, до якої належить ця інформація [1].

Інше поняття на якому базується текст – це «метакогніція», яка відноситься до мислення вищого порядку та включає в себе контроль над когнітивними процесами, що задіяні при навчанні. Дії типу планування – як підійти до виконання певного завдання, включаючи й перекладацьке, моніторинг розуміння, та оцінка прогресу щодо виконання певного завдання є метакогнітивними по своїй природі. Метакогніція складається з метакогнітивних знань та метакогнітивного досвіду або регуляції. Метакогнітивні знання – це усвідомлення когнітивних знань, тобто тих, які можна використовувати, щоб контролювати свої когнітивні процеси. Разом вони поліпшують ефективність, зокрема й перекладу. Метакогнітивні знання можна поділити на три категорії: знання змінних людини, змінних завдань та змінних стратегій. Знання змінних людини – це загальні знання про те, як люди навчаються й обробляють інформацію, та знання своїх особистих процесів навчання. Знання змінних завдання – це знання про природу завдання та про те, якого типу когнітивної обробки воно буде вимагати. Знання змінних стратегій – це знання про когнітивні й метакогнітивні стратегії та про те, коли й де застосування цих стратегій є доцільним [1].

Таким чином, проведений нами аналіз дозволи виділити головні поняття, знання яких може забезпечити надійну основу для розуміння текстів, що стосуються когнітивного перекладознавства. Перспективи подальшого дослідження полягають у перевірці валідності наших результатів для практичного перекладу текстів згаданої тематики.

ЛІТЕРАТУРА

5. Варій М.Й. Загальна психологія. Львів : Видавництво «Апріорі», 2016. 384 с.
6. Корунець І.В. теорія та практика перекладу. Вінниця : Нова Книга, 2003. 448 с.
7. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності. Вінниця : Нова книга, 2013. 376 с.
8. Mansell W. Cognitive psychology and anxiety. *Psychiatry*. 2004. Vol. 3. Issue 4. P. 6-10.
9. Shreve G. M. The Deliberate Practice: Translation and Expertise. *Journal of Translation Studies*. 2006. Vol. 9. N 1. P. 27–42.

УДК 161:61/253-057.875

ВІДТВОРЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ У СФЕРІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВ TED)

*Обиход К. О., Статівка А. О. (канд. філол. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Стаття присвячена дослідженню особливостей англо-українського перекладу текстів у галузі штучного інтелекту на матеріалі промов TED. Особливу увагу присвячено специфіці використання термінів з цієї сфери, а також проаналізовано основні труднощі, з якими стикаються перекладачі під час передачі складних науково-технічних концептів. Проаналізовано застосування різних способів перекладу, включаючи калькування, адаптацію та описовий переклад, що сприяють збереженню точності та адекватності вихідного змісту. Висвітлено значення фонових знань перекладача у сфері штучного інтелекту для забезпечення коректності перекладу та уникнення семантичних і технічних помилок. Підкреслено, що стандартизація термінології у сфері ШІ має важливе значення для уніфікації наукових текстів та підвищення ефективності комунікації між фахівцями.

Ключові слова: адекватність перекладу, лексико-семантичні особливості, науково-технічний переклад, неологізм, перекладацька стратегія, стандартизація термінів, трансформація, термінологія, фонові знання перекладача, штучний інтелект, TED-промова.

Obykhod K. O., Stativka A. O. English translation of terminology in the field of artificial intelligence (based on TED talks). The article explores peculiarities of English-Ukrainian translation of texts from artificial intelligence sphere based on TED talks. Particular attention is paid to specifics of using terminology from this domain, as well as to main difficulties translators face when conveying complex scientific and technical concepts. The paper analyzes the application of various translation techniques, including calque, adaptation, and descriptive translation, which contribute to maintaining accuracy and adequacy of the original meaning. Importance of the translator's background knowledge in the field of artificial intelligence is highlighted as a key factor of ensuring

correctness of translation and avoiding semantic and technical errors. It is emphasized that standardization of terminology in the sphere of AI plays a crucial role in unifying scientific texts and enhancing communication efficiency among specialists.

Key words: *artificial intelligence, lexico-semantic features, neologism, scientific and technical translation, TED talk, terminology, terminology standardization, transformation, translation adequacy, translation strategy, translator's background knowledge.*

Стрімкий розвиток технологій та активне впровадження штучного інтелекту в різні сфери життя призводить до збільшеної потреби у якісному перекладі англомовних матеріалів, присвячених цій тематиці. Все більше людей, а саме: дослідників, студентів і перекладачів прагнуть глибше зрозуміти лінгвістичні особливості термінології штучного інтелекту, щоб забезпечити точність і адекватність її відтворення українською мовою. Тому це зумовлює підвищений попит на професійний переклад спеціалізованих текстів, зокрема різних статей і промов TED, що торкаються і розкривають актуальні аспекти розвитку штучного інтелекту. Таким чином, актуальність цього дослідження спричинена необхідністю аналізу підходів до перекладу англомовної термінології у сфері штучного інтелекту для кращого розуміння серед аудиторії.

Актуальність дослідження. Так як штучний інтелект став однією з провідних галузей сучасної науки і технологій, що активно впливає на всі сфери життя звичайних людей. Через швидкий розвиток постійно з'являються нові терміни, неологізми та спеціалізовані концепти, що потребують точного й однозначного відтворення в мові перекладу. Для англо-українського перекладу це створює особливі виклики: перекладачу необхідно одночасно зберегти точність вихідного повідомлення і забезпечити зрозумілість цільовій аудиторії, уникнувши калькування або неточного семантичного переносу. TED промови допомагають знайти цю термінологію і проаналізувати її, відтворити стратегії та способи перекладу.

Об'єктом дослідження є лексичні одиниці зі сфери штучного інтелекту, відібраних з промов TED.

Предметом дослідження слугують способи перекладу та перекладацькі трансформації, застосовані для перекладу лексичних одиниць, відібраних у якості матеріалу дослідження.

Мета дослідження полягає у виявленні лексико-термінологічних особливостей перекладу термінів штучного інтелекту, які вживаються в англомовних промовах TED та аналіз найефективніших стратегій і підходів до їх перекладу українською мовою.

Матеріалом дослідження стали терміни зі сфери штучного інтелекту, що були відібрані з англомовних промов TED, які розкривають та стосуються питань розвитку технологій, машинного навчання, нейронних мереж і цифрової трансформації у сфері освіти.

Під час дослідження були застосовані такі методи дослідження: аналіз і синтез, порівняльний аналіз перекладацьких стратегій, контекстуальний аналіз та метод опису для адекватного перекладу.

Виклад основного матеріалу. Технічна термінологія – система спеціалізованих термінів, що відображають поняття певної галузі знань або діяльності. Особливу увагу звертаємо на сферу штучного інтелекту, де терміни часто стосуються алгоритмів, моделей, процесів, технологій і методів, наприклад, «*machine learning*», «*neural network*», «*deep learning*». Висока ступінь спеціалізації, часте запровадження неологізмів і англіцизмів, а також суворі логічна структура понять характерна для цих понять [1].

Кожного разу, коли перекладач має справу з будь-якою технічною термінологією, то стикається з певними труднощами. Терміни з ШІ не є виключенням. Ці проблеми зумовлені низкою мовних та культурних викликів. Наприклад, англійська мова часто створює терміни словоскладанням, що становить труднощі для перекладу на українську мову і потрібно знаходити адекватний переклад.

Через неоднозначність термінів у вихідній мові перекладач вимушений витратити більше часу на знаходження відповідника. Також новація та швидка зміна значень термінів змушує перекладача постійно бути готовим до пошуку різних методів та стратегій для перекладу того чи іншого терміну, щоб не втратити точність значення.

Таким чином, точність перекладу технічної термінології важлива для збереження змісту і коректної комунікації знань. Це забезпечує правильне розуміння тексту фахівцями та академічною спільнотою.

Для дослідження і підтвердження теоретичних відомостей про технічну термінологію було застосовано промови TED, що включали в себе виступи провідних експертів, які розкривають ключові теми III: від основ машинного навчання до етичних аспектів і майбутнього розвитку технологій у сфері освіти [5]. Під час аналізу промов, можемо зробити висновок, що структура промов зазвичай логічна, містить вступ, основну частину з поясненнями та прикладами, висновки. Часто використовуються технічні терміни, які потребують точного перекладу та застосування описового перекладу для аббревіатур, яких багато можна зустріти в промовах.

Серед найпоширеніших та ключових термінів можемо побачити: *“swarm intelligence”*, *“education domain”*, *“intelligent tutoring system”*, *“gamification”*, *“digitalization”*, *“automation”*, *“MentorPal”*, *“SCM-AI”*, *“proliferation”*, *“circuitry”*.

Перед перекладачем стоїть завдання не просто передати зміст, а й забезпечити зрозумілість і природність перекладу для цільової аудиторії. Це особливо актуально, коли йдеться про переклад інноваційних термінів, що ще не мають усталених українських еквівалентів, наприклад: *“swarm intelligence”* – «ройовий інтелект», *“intelligent tutoring system”* – «інтелектуальна система навчання», *“gamification”* – «гейміфікація».

Для адекватного та точного перекладу перекладач вдається до застосування основних методів перекладу та трансформацій: описовий переклад, транскодування, калькування або знаходження автохтонного відповідника [3, с. 114]. Наприклад, термін *“MentorPal”* у перекладі потребує додаткового тлумачення, адже поєднує в собі ідею віртуального наставника й штучного інтелекту. Тому перекладач може використати описову конструкцію – «*віртуальний наставник MentorPal*» – для збереження змісту та водночас ознайомлення читача з спеціальним контекстом.

Перекладацькі трансформації відіграють ключову роль у забезпеченні адекватності перекладу англomовної термінології у сфері штучного інтелекту. Наприклад, при перекладі терміна *“data mining”* застосовується трансформація – «*добування даних*», тоді як для *“cloud computing”* доцільно сказати – «*обчислення у хмарному середовищі*».

Крім того, перекладач повинен враховувати семантику під час адаптації англомовних термінів до українського мовного середовища [2, с. 82]. Наприклад, термін “*automation*” може мати декілька інтерпретацій – від «автоматизації процесів» до «самокерованих систем». У цьому випадку потрібно звертатися до контексту TED-промови, щоб точно знайти правильне значення. Саме контекстуальний аналіз дозволяє уникнути двозначності й забезпечити точність передавання ідеї.

Також варто зазначити, що зростання кількості TED-промов, що присвячені розвитку штучного інтелекту, стимулює формування нових підходів до перекладу. Адже завдання перекладача не лише технічно точно передати зміст, але й зберегти емоційний вплив, інтонацію та ритм виступу, які є характерними для ораторського стилю та промов. Це вимагає від перекладача поєднання аналітичних і творчих навичок, а також глибокого розуміння як технічних, так і комунікативних аспектів мови.

У ході дослідження перекладу англомовної термінології у сфері штучного інтелекту, відібраної з промов TED, було проаналізовано 87 термінологічних одиниць та словосполучень, які відображають основні концепти цієї галузі. До вибірки увійшли терміни, що стосуються машинного навчання, нейронних мереж, автоматизації, цифрової освіти, аналітики даних та етичних аспектів використання ШІ. Калькування та транскодування становить більшу частину (60%), описовий переклад (25 %), а пошук автохтонного відповідника лише 5 %. Трансформації різних видів застосовуються у 10 % термінів.

Важливим є й аспект стандартизації термінології. Згідно з дослідженнями сучасних лінгвістів, ми стикаємося з проблемою відсутності єдиної термінологічної бази у сфері штучного інтелекту українською мовою [4, с. 67]. Саме тому створення словників, баз даних і глосаріїв є важливим напрямом у розвитку перекладацької практики та наукової стандартизації.

Висновки. Отже, можна зазначити, що переклад термінології у сфері штучного інтелекту є складним і довготривалим процесом, який потребує не лише мовної компетенції, а й розуміння предметної галузі. Найбільш ефективними підходами залишаються звичні стратегії перекладу, що включають калькування, описовий переклад, а також використання транскрипції у випад-

ках відсутності усталених еквівалентів. Подальші дослідження у цьому напрямі сприятимуть удосконаленню української науково-технічної термінології та гармонізації її із міжнародними стандартами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бочкар М. В. Особливості формування аграрної англомовної термінології та способи її перекладу: магістерська робота. Полтава: Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 2025. 112 с.
2. Жулавська О. О. Теоретичні та практичні аспекти англо-українського перекладу: навч. посіб. Суми: Сумський державний університет, 2023. 178 с.
3. Калиновська І. М., Карпіна О. О. Неологізми у сфері штучного інтелекту. Стратегії та способи перекладу з англійської мови українською. Академічні студії. Серія: «Гуманітарні науки». 2025. № 2. С. 110–117.
4. Нідзельська Ю. М. Основні особливості перекладу термінів. *Advanced discoveries of modern science: experience, approaches and innovations*: зб. наук. праць «SCIENTIA», (м. Амстердам, 12 лип. 2024 р.). Амстердам: SCIENTIA, 2024. С. 66 – 69.
5. Hardman P. The AI Education Revolution is Coming – Or Is It? URL: https://www.ted.com/talks/dr_philippa_hardman_the_ai_education_revolution_is_coming_or_is_it (accessed: 30.10.2025).

УДК 811.113.6'276.3'255.4:821.113.6-31Лар7Дів.08

СЛЕНГ ЯК ЕЛЕМЕНТ ІДІОСТИЛЮ СТІГА ЛАРССОНА: ПРОБЛЕМИ ТА СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ

*Онищук А. В., Івахненко А. О. (канд. філол. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

У статті проаналізовано використання сленгу як характерної лексичної особливості ідіостилю Стіга Ларссона в романі «Дівчина з татуванням дракона». Розглянуто основні типи сленгових одиниць у тексті, зокрема соціально марковані вислови, професійний жаргон та лайливі елементи, що використовуються для характеристики персонажів і створення реалістичного мовлення. Проаналізовано перекладацькі стратегії та трансформації, застосовані українським перекладачем В. Верховенем, зокрема калькування, смислово адаптацію, компенсацію та стилістичну нейтралізацію.

Ключові слова: адаптація, ідіостиль, переклад, сленг, соціолект, Стіг Ларссон, стилістичний засіб.

Onyshchuk A. V., Ivakhnenko A. O. Slang as an element of Stieg Larsson's idiolect: translation challenges and strategies

The article analyzes slang as a distinctive lexical feature of Stieg Larsson's idiolect in "The Girl with the Dragon Tattoo". The study identifies the main types of slang units used in the novel, including socially marked expressions, professional jargon, and profanity, which serve as tools for character construction and speech realism. Translation strategies employed by V. Verkhoven in the Ukrainian version are examined, focusing on calque, semantic adaptation, compensation, and stylistic neutralization.

Key words: adaptation, idiolect, slang, sociolect, Stieg Larsson, stylistic device, translation.

На сучасному етапі розвитку теорії художнього перекладу важливим завданням є дослідження способів передачі мовної індивідуальності автора. Особливої уваги заслуговують тексти з соціально-психологічними акцентами, де мовлення персонажів відіграє ключову роль у розкритті характерів. Одним із таких ав-

торів є Стіг Ларссон, чия трилогія «Міленіум» поєднує елементи детективу, трилера та соціальної критики. Значну роль у його стилі відіграє сленг і професійний жаргон: поліцейський та журналістський.

Об'єктом дослідження виступають проблеми перекладу сучасного детектива, **предметом** – сленгові та жаргонні одиниці та способи їхнього відтворення українською мовою. **Метою** статті є визначення особливостей функціонування сленгу в романі та встановлення оптимальних перекладацьких стратегій його передачі.

Матеріалом дослідження слугують англомовний текст роману [5] та український переклад В. Верховеня [2].

Методи дослідження:

- суцільна вибірка (для відбору лексичних одиниць),
- контекстуальний аналіз (для визначення ролі сленгу в тексті),
- зіставний та перекладознавчий аналіз (для виокремлення способів передачі сленгу).

Як відомо, функції сленгу в художніх творах є дуже різноманітними [3]. Конкретно в аналізованому романі С. Ларссона сленг виконує такі функції:

- соціальна диференціація мовлення персонажів;
- відтворення професійного середовища (журналістика, ІТ, кримінальний світ);
- емоційне забарвлення та підсилення експресії;
- створення ефекту документальності.

Його використання зумовлене не лише потребою стилізації реалістичного мовлення, а й прагненням автора підкреслити психологічні риси героїв і їхній соціальний статус. У детективному дискурсі С. Ларссона сленг слугує також інструментом створення напруги, оскільки мовні маркери лексики зниженого реєстру сигналізують про конфлікт, загрозу чи напруження у взаємодії між персонажами.

Найяскравішим носієм нетипового мовлення є Лісбет Саландер. Її репліки короткі, яскраві, з елементами розмовної агресії та іронії. Наприклад: *Cut the crap* передано як *Годі язиком плескати*.

Подібні випадки демонструють принцип перекладацької нормативності: задля збереження читацького комфорту переклад згладжує різкі мовні маркери, але водночас зберігає образ-

ність та емоційну тональність оригіналу. Водночас у деяких епізодах спостерігається свідоме збереження грубості, що дозволяє передати внутрішній спротив та соціальну відчуженість героїні [1, с. 245].

Журналістський жаргон також активно використовується: *digging dirt* – *копати компромат*, де збережено образність через фразеологічний відповідник.

Натомість *tabloid vultures* перекладено як *жовта преса*, що є прикладом семантичної нейтралізації: зникає метафора («падальники»), але зберігається денотативний зміст. Така стратегія засвідчує орієнтацію перекладача на норми літературного українського дискурсу, де надмірна метафоризація могла б сприйматися як стилістично надлишкова.

Характерною рисою перекладу також є поміркованість у використанні обценізмів: *bastard* → *покидьок*, *bloody idiot* → *ідіот клятий*.

Подібні вибори свідчать про прагнення перекладача зберегти професійну лексику журналістського середовища, але при цьому адаптувати її до українських мовних норм, уникаючи надмірної грубості чи штучної стилізації. Водночас у тих випадках, коли оригінал містить елементи мовної агресії або сарказму, перекладач намагається передати ці значення опосередковано – через інтонаційні маркери, контекст чи підсилювальні частки. Це дозволяє створити ефект природного живого мовлення, яке зберігає динаміку професійного середовища, але не виходить за межі літературного стилю. Такий підхід є свідомим компромісом між прагненням до автентичності та культурно-мовними очікуваннями цільової аудиторії, що забезпечує органічність тексту й підтримує характерне для С. Ларссона напружене соціальне й комунікативне тло.

У цьому контексті перекладач не лише передає зміст журналістських термінів, а й реконструює прагматичний ефект висловлювань, зосереджуючись на комунікативних інтенціях персонажів. Важливо, що відмова від буквального відтворення жорстких або надто образних одиниць не знижує напруги тексту, а навпаки – дозволяє досягти природності діалогів і відповідності українському мовному стандарту. Така стратегія підтверджує, що передача сленгу та професіоналізмів у детективному дискурсі

потребує чутливого балансу між точністю, стилістичним тоном оригіналу та культурною прийнятністю для цільової аудиторії.

Перекладач обирає літературно допустимі форми, уникаючи прямого табування, що узгоджується з українською культурною нормою. Водночас це надає тексту «охайнішого» звучання, трохи знижуючи експресивність оригіналу.

Основні стратегії, зафіксовані в перекладі:

- калькування (*hacker culture* → *культура хакерів*);
- семантична адаптація (*nerd* → *ботан*);
- контекстуальна заміна (*dirt* → *компроам*);
- компенсація – підсилення іншого елемента вислову при втраті стилістики. Наприклад, у випадках, коли англійський вигук не має точного українського відповідника або його пряме відтворення виглядає неорганічно, стилістична втрата може бути компенсована додаванням емоційно маркованої лексики в іншій позиції висловлення (*Damn, she just vanished!* – *Чорт забирай, та вона ж просто щезла!*)

У наведеному випадку англійський вигук *damn*, що надає слову емоційно-експресивного забарвлення, відтворено шляхом додавання фразеологічної вставки «чорт забирай». Такий прийом дозволяє компенсувати втрату первинної стилістичної сили, водночас зберігаючи емоційний тон репліки та характер мовлення персонажа [4].

У деяких випадках домінує стратегія поміркованої доместикації, яка робить текст природним для українського читача, але не руйнує авторську стилістику. Це особливо помітно у відтворенні молодіжного та технічного жаргону, де перекладач надає перевагу зрозумілим культурно звичним одиницям замість дослівної передачі англійських реалій [6].

Такий підхід дозволяє забезпечити читабельність і наближеність тексту до мовної картини світу реципієнта, водночас не позбавляючи його експресії та соціальних маркерів. Наприклад, у випадках вживання термінів, пов'язаних із хакерською діяльністю, перекладач замінює вузькоспеціалізовані англійські одиниці на усталені українські відповідники або контекстуально зрозумілі означення, що сприяє кращому сприйняттю сюжетних деталей. Таким чином, доместикація виконує функцію «комунікативного мосту» між оригінальним текстом і цільовою лінгво-

культурою, зберігаючи баланс між автентичністю та доступністю роману для українського читача.

Як показує аналіз, перекладач прагне балансувати між точністю й культурною відповідністю, зберігаючи стилістичний тон авторського тексту, але уникаючи надмірної вульгаризації. Такий підхід дозволяє передати соціальну напругу та характер конфліктів у романі, не порушуючи мовних норм і читацького сприйняття. Водночас подібна стратегія демонструє орієнтацію на принцип функціональної еквівалентності: ключовою метою стає не буквальна відповідність мовних одиниць, а забезпечення аналогічного емоційного впливу на реципієнта. У цьому разі важливішим є відтворення психологічної атмосфери сцени та комунікативного наміру персонажів, ніж точне копіювання оригінальних мовних засобів. [7]

Разом із тим, у межах такого перекладацького підходу простежується прагнення уникнути соціальної та стилістичної маргіналізації персонажів, яка могла б виникнути у випадку дослівного перенесення англійських обценізмів і знижених конструкцій. Зважена адаптація дозволяє зберегти динаміку сюжету й автентичність характерів, але водночас узгоджується з українською літературною традицією, яка передбачає певний рівень лінгвістичної стриманості. Таким чином, перекладач створює текст, що одночасно репрезентує авторський стиль Ларссона та відповідає очікуванням читача, забезпечуючи природність мовлення й цілісність художнього сприйняття [7].

Отже, переклад сленгових і професійно маркованих одиниць у романі Ларссона базується на принципі гнучкої адаптації, що поєднує елементи доместикації, компенсації та прагматичної еквівалентності. Завдяки цьому вдається не лише зберегти комунікативну виразність оригіналу, а й забезпечити природність і читабельність тексту українською мовою. Такий підхід дозволяє підтримати жанрову специфіку детективу, не втрачаючи характерної для автора соціальної напруги та індивідуальних мовних рис персонажів, що створює підґрунтя для узагальнень щодо ефективних стратегій перекладу в сучасному кримінальному дискурсі.

Висновки. Сленг у романі Ларссона є важливим інструментом характеротворення та соціальної типізації персонажів. Пе-

реклад демонструє поєднання калькування, адаптації та компенсації, що дозволяє зберегти стилістичну функцію та експресивність оригіналу.

Перспективою подальших досліджень може бути аналіз передачі обценізмів у рамках культурних норм та зіставлення україномовного перекладу з іншими мовними версіями роману.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова Книга, 2018. 656 с.
2. Ларссон С. *Чоловіки, які ненавидять жінок* / пер. зі швед. Володимира Верховеня. Харків: Фоліо, 2010. 702 с.
3. Руденко М. Загальнолінгвістичний аспект вивчення сленгу (50-і рр. XIX ст.–початок XXI ст.). *Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології : зб. наук. праць* / за заг. ред. В. А. Глуценка. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2018. Вип. 7. С. 8–20.
4. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. London: Routledge, 2011.
5. Larsson S. The Girl with the Dragon Tattoo. URL : https://ebooknoid.wordpress.com/wp-content/uploads/2012/01/the_girl_with_the_dragon_tattoo.pdf (дата звернення 10.04.2025).
6. Paludan K. Lisbeth Salander Lost in Translation – An Exploration of the English Version of The Girl with the Dragon Tattoo : Master's thesis. University of New Orleans, 2014.
7. Venuti L. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London : Routledge, 2017. 344 p.

УДК 811.111:811.161.2

ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ В АНГЛІЙСЬКИХ ХУДОЖНІХ ПЕРЕКЛАДАХ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ О. ЗАБУЖКО ТА С. ЖАДАНА)

*Покусай А. С., Мартинюк А. П. (д-р філол. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Статтю присвячено аналізу стратегій та перекладацьких трансформацій, застосованих під час відтворення українських реалій в англомовних перекладах творів О. Забужко й С. Жадана. Особливу увагу зосереджено на тому, як перекладачі поєднують перекладацькі стратегії та трансформації задля точного та водночас зрозумілого передавання культурно специфічних елементів українського тексту англомовному читачеві.

Ключові слова: *одомашнення, очуження, перекладацька трансформація, реалія, художній переклад.*

Pokusai A. S., Martynuk A. P. Reproducing Ukrainian realia in English literary translations (based on the novels by O. Zabuzhko and S. Zhadan).

The article focuses on the analysis of strategies and translation transformations employed in rendering Ukrainian realia in the English translations of works by O. Zabuzhko and S. Zhadan. Particular attention is paid to how translators combine different translation strategies and techniques in order to convey culturally specific elements of the Ukrainian text to English-speaking readers both accurately and comprehensibly.

Key words: *domestication, foreignization, literary translation, realia, translation transformation.*

Актуальність дослідження зумовлена зростанням інтересу до проблеми відтворення культурної специфіки українських текстів при перекладі. Після 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення 2022 року, з'явилося багато перекладів українських авторів англійською мовою, і питання адекватного передання українських реалій стало ще більш актуальним. Дослідження способів відтворення цих реалій допомагає не лише краще зрозуміти

специфіку українсько-англійського художнього перекладу, але й сприяє розвитку теорії та практики перекладу загалом.

Метою дослідження є виявити та проаналізувати особливості відтворення українських реалій в англійських художніх перекладах, а саме з'ясувати, які перекладацькі трансформації було використано під час перекладу національно-культурних елементів українського тексту та наскільки вони влучні з точки зору збереження специфіки оригіналу.

Об'єктом дослідження є англійський художній переклад українських творів, зокрема процес відтворення національно-маркованих слів української культури.

Предметом дослідження є стратегії перекладацьких трансформацій, за допомогою яких було перекладено українські реалії в англійських художніх перекладах.

Матеріалом дослідження є 100 прикладів українських реалій з художніх творів сучасних українських авторів О. Забужко («Польові дослідження українського сексу», «Музей покинутих секретів») та С. Жадана («Ворошиловград»).

У ході нашого дослідження було використано: порівняльно-зіставний метод, для зіставлення українських оригінальних текстів з їхніми англійськими перекладами для виявлення типів перекладацьких трансформацій; описовий метод для класифікації прикладів українських реалій, а також для більш детального аналізу окремих випадків перекладацьких рішень.

Наукова новизна дослідження полягає в акценті на сучасному українському художньому дискурсі, у якому з'являються нові реалії, пов'язані з пострадянським досвідом, урбанізацією, новими культурними рухами та суспільними змінами.

Виклад основного матеріалу. Художній переклад – це один з перекладацької діяльності, який, в першу чергу передбачає собою відтворення твору, який було створено однією мовою, іншою [8, с. 150]. Проте його основною відмінністю є той факт, що це саме переклад творів художньої літератури.

Твори художньої літератури можна сміливо вважати культурним надбанням тієї чи іншої нації, адже в ній відображаються специфічний світогляд, система цінностей, унікальний досвід та історичний бекграунд [3, с. 128]. Зокрема це передається через мову. Мова містить в собі історію, спосіб життя, соціальні цінно-

сті, тобто містить у собі «національно-культурний код» того чи іншого народу. Результатом цього є наявність в будь-якій мові специфічних культурно маркованих слів – реалій [2, с. 46].

Реалії – це мовні одиниці, які позначають унікальні явища, поняття, та які несуть у собі чітке культурне та часове забарвлення, адже вони тісно пов'язані з певною спільнотою та окремою часовою епохою, бо швидко реагують та пристосовуються до змін [9, с. 271]. Проте особливістю реалій є те, що науковці трактують як різновид безеквівалентної лексики, себто у мові перекладу вони не мають стовідсоткових відповідників [1, с. 164].

Переклад реалій є однією з найскладніших проблем перекладознавства, адже вимагає не лише мовної, а й культурної компетентності перекладача.

Р. П. Зорівчак наголошує, що перекладач повинен мати достатній рівень фонових знань стосовно культури вихідного тексту [7, с. 84]. Крім того, процес відтворення реалій вимагає «формуляційних технік» – це прийоми передавання змісту й функцій вихідної одиниці таким чином, щоб у цільовій мові зберіглася її смислова та естетична складова [10, с. 158]. Для цього фахівець має володіти певними перекладацькими трансформаціями, серед яких можна виокремити наступні: адаптація, запозичення, калька, компенсація, вилучення, описовий переклад, еквівалентний переклад, додавання, генералізація, буквальный переклад, модуляція, конкретизація, підстановка, транспозиція, варіація [11, с. 7-12].

У нашому дослідженні було виявлено, що при перекладі українських реалій перекладачі найчастіше вдавалися до наступних трансформацій.

Серед фонетико-графічних ми найчастіше зустрічаємо прийом транслітерації.

«Десять (чи менше?) мільйонів мертвих українських селян – дорівнює *Голодомор*.» [5]

«Ten (Or fewer?) million dead Ukrainian peasants equal *Holodomor*.» [14]

В цьому прикладі згадується страшна подія в історії українського народу, коли радянська влада навмисно забирала в людей їжу, тим самим штучно створюючи голод і скоюючи геноцид. В українській мові ми маємо сталий термін для позначення цього

явища – «Голодомор». Як ми бачимо, перекладач вирішив відтворити його за допомогою транслітерації. Такий варіант зберігає автентичність оригіналу, проте все ж є прикладом очуження, адже для того, аби зрозуміти про що йдеться, в іноземного читача має бути певний багаж фонових знань.

До лексичних трансформацій відносимо ті перекладацькі рішення, які не передбачають зміни граматичної структури оригінального речення. При аналізі прикладів матеріалу дослідження було виявлено, що найчастіше перекладачі тяжіють до вживання функціональних еквівалентів. Ця стратегія надає найбільше засобів для перекладу, особливо у випадку з унікальними культурними моментами.

Зокрема, особливо цікаво може спрацювати добирання функціонального еквівалента при перекладі кримінального жаргону. Наприклад:

«[...] грубо й розв'язно підхоплює з неї зовсім інша жінка, цинічка з явно *приблатньонними*, ніби з «зони» вивезеними манерами [...]» [6]

«[...] a rough, surly voice pipes up from within, a very different woman, cynical, with in-your-face *street-smart* mannerisms picked up “on the inside” somewhere [...]» [13]

В тексті оригіналу автор описує особливу соціально-психологічну характеристику притаманну людині, яка має кримінальний досвід з місць позбавлень волі, так званої «зони» для чого вживає кримінальний жаргон з ознаками суржику, оскільки хоча в українській мові і є жаргонне слово «блатний», прикметник «*приблатньонний*» утворюється на основі російського словотвору. Перекладач не вдається до буквальної кальки, а намагається підібрати найкращий у контексті англомовних реалій відповідник. Культурний специфіка все є дещо втрачається, але загалом такий варіант є доволі змістовним. Також при перекладі відбувається заміна стилю з розмовно-зниженого на нейтральний.

Іншим частотним перекладацьким рішенням є вживання **культурних еквівалентів**, тобто таких слів, у яких йдеться про приблизне відтворення, коли реалія замінюється культурно співвідносним словом цільової мови [12, с. 82-83]. Приміром, в оригіналі був загаданий «Дід Мороз» [6], який при перекладі був замінений для іноземного читача варіантом «*Santa Claus*» [13]. Така стратегія

є, на мою думку, доречною, адже хоча обидва персонажі мають різні культурні конотації, водночас вони за своєю ідеєю ідентичні.

Альтернативною функціональним відповідникам є метод **калькування**, який через дослівний переклад намагається передати відтінки значень оригінального тексту. Так, міфологічний образ «*Чорнобог*» [6], який складається з двох лексем – «*чорний*» та «*бог*», перекладено як «*the black god*» [13]. Такий переклад є типовим прикладом трансформації калькування, адже реалію відтворено дослівно. Такий варіант цілком доступно передає основні характеристики божества.

До **лексико-граматичних трансформацій** відносимо перекладацькі рішення, які передбачають зміну граматичної структури оригінального виразу.

Найбільш вживаним є метод **додавання**, який **найчастіше виконує функцію конкретизації, яка полягає у заміні слова з більш ширшим значенням на іншу граматичну структуру**

У прикладі «*вишивані полики*» [6] – «*embroidered upper sleeves*» [13] вкрай важко підібрати абсолютний відповідник до специфічного слова «полика», адже воно є діалектизмом до позначення верхньої частини рукава сорочки. Тому перекладач застосовує конкретизацію у вигляді описового перекладу. Слово «*sleeves*» не передає культурного забарвлення, проте воно є цілком зрозумілим для іноземного читача.

Спостерігається і **генералізація**, за якої більш вузькоспеціалізоване поняття відтворюють більш нейтральним відповідником. Приміром, така специфічна військова споруда, яка була спроектована УПА, як «*криївка*» [5] англійською відтворено узагальненим «*bunker*» [14]. Це яскравий приклад стратегії одомашнення, яка передає функцію, але зовсім втрачає українську історичність.

Проте є й такі ситуації, коли перекладачі навпаки прибирають певну інформацію, себто застосовують трансформацію **вилучення**:

«[...] чогось вони, мов на підбір, усюди – найтупіші, найзловісніші бабери, оскаженіло ревні служаки, достоту *сержанти-хохли* в совєцькій армії [...]» [6]

«[...] for some reason they seem everywhere to be the dumbest, most vicious hags [...], rabidly faithful lackeys, abundantly *loyal sergeants* in the Soviet army [...]» [13]

У цьому контексті етнонім «*хохли*» має фамільярний, грубий відтінок, є алюзією на реалії радянської армії, де українці піддавалися стереотипізованому ставленню як недолугі та дурнуваті вояки. Перекладач вилучив цей культурний маркер, адже англійська не має точного за емоційним забарвленням відповідника.

Серед граматичних трансформацій ми спостерігаємо **заміну частин мови**:

«[...] Боря виглядав *мажористо* [...]» [4]

«[...] *Bolik was hip* [...]» [15]

Прислівник «*мажористо*» є жаргонізмом, що в наведеному реченні використовується для опису зовнішності героя. Англійською його перекладено прикметниковою предикативною конструкцією «*was hip*», тому, що в мові перекладу це більш органічно.

Також відслідковується декілька ситуацій із застосуванням **синтаксичної перестановки**, яка полягає у зміні порядку слів або синтаксичних компонентів під час перекладу, аби зберегти зміст оригіналу, але водночас адаптувати форму нормам мови перекладу.

«[...] та скільки нас узагалі є, тої нещасної, [...] *інтелігенції* *української* [...]» [6]

«[...] *how much of that Ukrainian intelligentsia is there among us anyway* [...]» [13]

В українському реченні такий порядок слів слугує для посилення певної поетичної стилістики. В англійському реченні ж є сталий порядок слів: спочатку прикметник, потім іменник. Тому в даній ситуації не є доцільним варіант калькування «*intelligentsia Ukrainian*». З точки зору граматики англійської мови це абсолютно неправильний, штучний варіант.

Наостанок, серед граматичних трансформацій також зустрічається **членування речень**. Це дає змогу передати зміст оригіналу більш компактними пасажами.

«Я, [...] колись працювала *піонервожатою* в *піонерському таборі*. Це кілометрів п'ятдесят звідси.» [4]

«I used to be a *camp counselor*. At a *Young Pioneers camp* about fifty kilometers from here.» [15]

Український текст має одну цілісну іменникову конструкцію. При перекладі вона була розділена на два окремих речення «[...] *a camp counselor*» та «*At a Young Pioneers camp* [...]», через різну

синтаксичну систему українського та англійського речення. Для української мови є доволі звичним явищем розгорнуті іменникові конструкції з уточненнями, тоді як для англійської мови це не є типовим. Тому якби ця синтаксична конструкція була збережена при перекладі, це виглядало доволі громіздко та неорганічно.

Висновки. Проведений аналіз способів відтворення українських реалій в англійських перекладах творів О. Забужко та С. Жадана продемонстрував, що передача культурно маркованих одиниць вимагає від перекладача гнучкого поєднання різних стратегій та трансформацій. Застосування виключно буквально або виключно адаптаційного підходу не забезпечує повної комунікативної адекватності, тому перекладачі комбінують як засоби одомашнення, так і очуження залежно від функціонального навантаження реалії в тексті.

Найчастотнішими перекладацькими рішеннями у дослідженому матеріалі виявилися: фонетико-графічні; лексичні; лексико-граматичні та граматичні. Застосування цих прийомів сприяє збереженню як змістового, так і частково емоційного потенціалу культурно специфічних елементів.

Результати дослідження підтверджують, що художній переклад сучасної української літератури є важливим інструментом репрезентації національної ідентичності у світовому культурному просторі.

Виявлені перекладацькі тенденції можуть бути використані для подальшого вдосконалення теорії й практики перекладу, зокрема у роботі з сучасним українським художнім дискурсом, що активно наповнюється новими реаліями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус О. М. Теорія і технологія перекладу : навчальний посібник для студентів перекладацьких відділень. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. 200 с.
2. Болдирева А. Є. Реалії в оригіналі та перекладі. Записки з романо-германської філології. Вип. 1 (44). 2020. С. 45-53.
3. Бондарчук О. Ю., Лисецька Н. Г., Пасик Л. А. Переклад як трансфер культури (художній, науково-технічний та медіа-дискурс). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. 2021. Вип. 12(80). С. 126-130.

4. Жадан С. Ворошиловград. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2018. 320 с.
5. Забужко О. Музей покинутих секретів. Київ : Комора, 2015. 832 с.
6. Забужко О. Польові дослідження з українського сексу. Київ : Комора, 2015. 120 с.
7. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози). Львів : Видавництво при Львівському університеті, 1989. 216 с.
8. Новікова Т. В. Художній переклад і порівняльне літературознавство: точки дотику. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2014. Вип.10, т. 2. С. 150-153.
9. Подорожна К. Ю. Проблема класифікації реалій та виокремлення історизмів у ній. Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки. 2014. Вип. 2 (74). С. 271-275.
10. Callejas Toro A. M. Realia, style and the effects of translation in literary texts: a case study of Cien Años de Soledad and its English and French translations : doctoral dissertation. Dresden, 2020. 277 p.
11. Guerra A.F. Translating culture: problems, strategies and practical realities *Croatia Science Journal of Literature, Culture and Literary Translation. Art and Subversion*. 2012. Vol. 5. P. 1-27.
12. Newmark P. A Textbook of Translation. London : Prentice Hall, 1988. 306p.
13. Zabuzhko O. Fieldwork in Ukrainian sex. Translated by Halyna Hryn. Seattle : AmazonCrossing, 2011. 168 p.
14. Zabuzhko O. The Museum of abandoned secrets. Translated from Ukrainian by Nina Shevchuk-Murray. Seattle : AmazonCrossing, 2012. 756 p.
15. Zhadan S. Voroshilovgrad. Translated from Ukrainian by Reilly Costigan-Humes and Isaac Wheeler. Dallas : Deep Vellum Publishing, 2016. 445 p.

УДК 81'322.4'25-051:378.147.091.33

ВПЛИВ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ НА ЯКІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНОЛОГІЇ У ГАЛУЗІ КОГНІТИВНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

*Пономаренко Д. Е., Ольховська А. С. (д-р пед. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

У статті висвітлено результати дослідження якості передачі термінології у перекладах текстів з галузі когнітивної психології, виконаних за допомогою систем машинного перекладу *Google Translate* та *DeepL Translator*. Проведено порівняльний аналіз результатів перекладу, визначено типи помилок і встановлено їхній вплив на точність відтворення змісту спеціалізованих текстів. У роботі акцентовано увагу на термінологічній точності, контекстуальній адекватності та лексико-граматичній правильності перекладу, що є важливими критеріями якості в процесі професійної підготовки перекладачів. У дослідженні підкреслюється роль сучасних ІКТ у перекладацькій діяльності та необхідність постредагування результатів машинного перекладу для досягнення високої якості кінцевого тексту.

Ключові слова: машинний переклад, перекладацькі технології, система машинного перекладу, термінологія.

Ponomarenko D. E., Olkhovska A. S. The impact of using machine translation systems on the quality of translation of terminology in the field of cognitive psychology. The article presents the results of the study on the quality of terminology transfer in translations of texts in the field of cognitive psychology performed by the machine translation systems *Google Translate* and *DeepL Translator*. A comparative analysis of translation results was conducted to identify the types of errors and determine their impact on the accuracy of meaning transfer in specialized texts. The study focuses on terminological accuracy, contextual adequacy, and lexico-grammatical correctness, which are essential criteria of translation quality in the process of professional translator training. The research emphasizes the role of modern information and communication technologies (ICT) in translation practice and highlights the necessity of post-editing machine translation outputs to achieve high-quality final texts.

Key words: machine translation, machine translation system, terminology, translation technologies.

Актуальність дослідження зумовлена активним розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, які дедалі глибше інтегруються у професійну діяльність перекладача. Одним із ключових інструментів сучасного перекладача стали системи машинного перекладу, що завдяки впровадженню нейронних мереж значно підвищили якість перекладу. Проте результати їхньої роботи залишаються неоднозначними, особливо під час перекладу наукових текстів, насичених термінологією та складними логіко-семантичними структурами. Це зумовлює потребу у порівняльному аналізі якості перекладів у різних системах машинного перекладу та визначенні їх ефективності при роботі з фаховими текстами.

Об'єктом дослідження є системи машинного перекладу.

Предметом дослідження виступає якість перекладу тексту у галузі когнітивної психології, виконаних системами машинного перекладу порівняно з власним, еталонним перекладом.

Мета дослідження полягає у порівняльному аналізі якості перекладу текстів когнітивно-психологічного спрямування системами Google Translate і DeepL для виявлення їхніх особливостей, переваг і недоліків.

Наукова новизна роботи полягає у виявленні закономірностей і типових помилок у перекладі термінології когнітивно-психологічного характеру засобами двох сучасних нейронних систем машинного перекладу.

Матеріалом дослідження став уривок наукового тексту з галузі когнітивної психології обсягом 34 160 друкованих знаків без пробілів, а також 300 термінологічних одиниць, відібраних із зазначеного тексту. Еталонний переклад тексту був виконаний вручну та перекладений з максимальною точністю для передачі змісту та термінології.

У дослідженні було використано комплекс теоретичних та емпіричних **методів**. До теоретичних методів належать аналіз, систематизація та узагальнення наукових джерел, присвячених питанням формування фахової компетентності перекладача, використанню інформаційно-комунікаційних технологій у перекладацькій діяльності, а також принципам функціонування систем машинного перекладу. Такий підхід дав змогу визначити основні тенденції розвитку сучасних перекладацьких технологій.

До емпіричних методів належить тестовий переклад уривку наукового тексту з когнітивної психології за допомогою систем Google Translate і DeepL. Подальший кількісний аналіз результатів передбачав оцінювання типів помилок (лексичних, граматичних, стилістичних, термінологічних), визначення відсотка правильно перекладених термінів, а також розрахунок штрафних балів відповідно до ступеня впливу помилок на загальну якість перекладу. Якісний аналіз було спрямовано на виявлення системних закономірностей, типових помилок і характерних особливостей перекладу кожної системи, що дозволило сформулювати висновки щодо їх ефективності та рівня адекватності відтворення фахової термінології.

Сучасні технології машинного перекладу активно впроваджуються у професійну діяльність перекладача, забезпечуючи новий рівень продуктивності та мобільності. У межах перекладацької практики такі системи дозволяють скорочувати час обробки текстів і підвищують ефективність роботи з великими обсягами інформації. Проте якість результату значною мірою залежить від конкретної платформи машинного перекладу. Це потребує високого рівня фахової компетентності, яка охоплює мовну, когнітивну, культурну, комунікативну та інструментальну складові.

Машинний переклад визначається як автоматизований процес трансформації тексту з однієї мови на іншу за допомогою програмного забезпечення, яке використовує лінгвістичні бази, правила або нейронні моделі. Його головна мета – оптимізувати процес перекладу, зберігаючи при цьому точність і логічну структуру тексту. Виділяють три основні типи систем машинного перекладу:

1. Машинний переклад на основі правил – системи, засновані на граматичних правилах і словниках.

2. Статистичний машинний переклад – статистичні системи, які аналізують великі корпуси паралельних текстів і визначають найімовірніші відповідники.

3. Нейронний машинний переклад – нейронні системи, що використовують глибоке навчання та враховують контекст усього речення. До них належать сучасні сервіси Google Translate і DeepL, які застосовуються у цьому дослідженні.

Проблема точності передавання термінів у машинному перекладі залишається однією з найактуальніших у сучасному пере-

кладознавстві. Навіть найновіші системи, що базуються на нейронних мережах, не завжди забезпечують коректне відтворення спеціалізованих понять і часто допускають помилки.

Основні типи помилок:

1. лексичні (неправильний добір еквівалентів, калькування термінів);
2. граматичні (порушення узгодження форм або синтаксичної структури);
3. стилістичні (недотримання академічного стилю);
4. термінологічні (заміна фахових одиниць загальноживаними).

Отже, для оцінки впливу систем машинного перекладу на точність передачі термінології необхідне проведення емпіричного дослідження.

Матеріалом дослідження є тексти у галузі когнітивної психології загальним обсягом 34 160 знаків без пробілів. Емпіричну базу становлять 300 термінологічних одиниць, які було проаналізовано для визначення правильності їхнього перекладу. Вибір саме Google Translate і DeepL пояснюється тим, що обидві системи є найпопулярнішими серед сучасних користувачів і належать до нейронних систем машинного перекладу, які забезпечують високий рівень автоматизації перекладацьких процесів. Текст перекладався кожною з систем, та після цього був проведений детальний аналіз якості передачі фахової термінології на основі власного, еталанного перекладу.

Для кількісного оцінювання якості перекладу було використано систему штрафних балів. Ця система дає змогу кількісно визначити рівень адекватності перекладу за допомогою трьох типів помилок, кожній з яких відповідає певна кількість штрафних балів:

1. Тип 1: повне спотворення змісту, невірний переклад терміна, пропуск інформації.
2. Тип 2: часткова неточність, невірний переклад, однак без зміни смислу.
3. Тип 3: незначна лексична, пунктуаційна неточність, не впливає на зміст.

Обидві системи продемонстрували різні результати у перекладі спеціалізованих термінів когнітивної психології. Відсоток

правильно перекладених термінів для DeepL значно перевищує частку помилок, тоді як Google Translate показав нижчий рівень точності.

Таблиця 1

Порівняльні результати виконання машинного перекладу
тексту оригіналу двох систем машинного перекладу
DeepL та Google Translate

| Показники | Помилки 1,0 (штрафний бал) | Помилки 0,5 (штрафний бал) | Помилки 0,1 (штрафний бал) | Усього (штрафних балів) |
|---|----------------------------------|----------------------------------|----------------------------------|-------------------------------|
| Кількість штрафних балів – DeepL | 15,0 | 22,5 | 29,7 | 67,2 |
| Кількість штрафних балів – Google Translate | 66,0 | 49,5 | 49,5 | 165,0 |
| Різниця у кількості штрафних балів | 51,0 | 27,0 | 19,8 | 97,8 |

Графічний аналіз:

1. Обидві системи допускають найбільше помилок у передачі термінів, де контекст має визначальне значення для точності перекладу.

2. DeepL забезпечує вищу точність, лексико-граматичну узгодженість і відповідність перекладу контексту оригіналу

Згідно з результатами, DeepL продемонстрував кращу якість перекладу: кількість помилок усіх типів у ньому суттєво менша, ніж у Google Translate.

Зокрема, у перекладі DeepL виявлено 15 помилок першого типу, 22,5 помилки другого типу та 29,7 помилки третього типу, тоді як Google Translate допустив відповідно 66,0, 49,5 і 49,5 помилок. Загальна кількість штрафних балів для DeepL становила 67,2, а для Google Translate – 165,0, що підтверджує перевагу DeepL за точністю відтворення термінології.

Машинний переклад сьогодні є одним із ключових інструментів у роботі сучасного перекладача. Його використання дає змогу значно скоротити час обробки текстів і забезпечити доступність перекладу навіть для користувачів, які не мають спеціальної пе-

рекладацької підготовки. Проте ефективність машинного перекладу напряму залежить від того, наскільки система здатна зберегти термінологічну точність, контекст і логічну послідовність повідомлення.

У межах проведеного дослідження було здійснено порівняльний аналіз роботи двох систем нейронного машинного перекладу – Google Translate та DeepL Translator – під час перекладу тексту у галузі когнітивної психології.

Матеріалом дослідження став англомовний науковий текст обсягом 34 160 знаків без пробілів, який містив 300 термінологічних одиниць. Для перевірки об'єктивності результатів переклад тексту обома системами порівнювався з еталонним перекладом, виконаним вручну.

Оцінювання якості перекладу здійснювалося за системою штрафних балів, що передбачала поділ помилок на три типи. Помилки першого типу – спотворення змісту, що змінюють значення терміна або структуру речення. Помилки другого типу – часткові неточності або стилістичні відхилення та помилки третього типу – дрібні граматичні чи пунктуаційні похибки, що не впливають на зміст.

Найбільша кількість неточностей обох систем спостерігалася у третій категорії помилок, тобто у граматичних і стилістичних відхиленнях. Проте у Google Translate також відзначено значну кількість семантичних помилок і некоректних лексичних відповідників, що свідчить про складність обробки спеціалізованих термінів.

Порівняння кількості помилок у відсотковому співвідношенні наведено у таблиці 2.

Таблиця 2

Порівняння кількості помилок у відсотковому співвідношенні

| Система машинного перекладу змішаного типу | DeepL | Google Translate | Різниця у кількості відсотків |
|--|-------|------------------|-------------------------------|
| Відсоток термінологічних одиниць, які було перекладено вірно | 92 % | 73 % | 19 % |
| Відсоток термінологічних одиниць, які було перекладено невірно | 8 % | 27 % | 19 % |

Результати показали, що DeepL Translator правильно передав 92 % термінів, тоді як Google Translate – лише 73 %. Така різниця у 19 % засвідчує суттєву перевагу DeepL у здатності зберігати точність спеціалізованої термінології та передавати її з урахуванням контексту. У перекладах, отриманих за допомогою Google Translate, найчастіше траплялися лексичні спрощення, калькування термінів і помилки у виборі граматичних форм, тоді як DeepL частіше дотримувався фахових еквівалентів і граматично коректних конструкцій. Це свідчить, що DeepL більш ефективно враховує контекстні зв'язки та семантичні особливості термінів.

Підсумовуючи результати, можна стверджувати, що обидві системи машинного перекладу демонструють високий рівень автоматизації процесу, проте DeepL забезпечує вищу якість перекладу, особливо у текстах вузькоспеціалізованої тематики. Кількість помилок першого й другого типів у перекладі DeepL є меншою, що свідчить про його більшу надійність у збереженні змісту.

Отримані результати підтверджують, що сучасні системи машинного перекладу здатні забезпечити достатній рівень точності, проте вони все ще потребують постредагування з боку людини. Подальші дослідження доцільно спрямувати на порівняння інших систем нейронного перекладу, а також на аналіз впливу тематики текстів на якість перекладу.

Перспективи подальших досліджень у галузі машинного перекладу пов'язані з необхідністю удосконалення нейронних алгоритмів для підвищення точності, контекстуальної узгодженості та стилістичної відповідності перекладів. Особливу увагу доцільно приділити розробленню моделей, здатних точніше розпізнавати спеціалізовану термінологію, зокрема в наукових текстах, де семантична точність має вирішальне значення. Перспективним напрямом є також удосконалення методів оцінювання якості машинного перекладу. Це передбачає створення нових підходів до автоматизованого виявлення та класифікації помилок. Крім того, важливим завданням майбутніх досліджень є порівняння різних систем машинного перекладу за різними мовними парами, що дозволить виявити, як структурні відмінності між мовами впливають на ефективність автоматизованих моделей. Окрему увагу можна приділити вивченню можливостей інтегра-

ції машинного перекладу з технологіями постредагування, що сприятиме підвищенню точності перекладів.

Таким чином, подальший розвиток машинного перекладу передбачає не лише технічне вдосконалення систем, але й поглиблення теоретичних основ перекладацької діяльності, що дасть змогу забезпечити автоматизацією процесів і збереження якості та точність перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борщовецька В. Д. Когнітивний підхід до процесу перекладу та переробки лексичної інформації: сучасні підходи, виклики і перспективи. *Мовознавство і перекладознавство*. 2022. № 1, Т. 26. С. 41–48.
2. Бушуєв Д. Термінологічний апарат сучасної теорії машинного перекладу. *Вісник Одеського національного університету* Т. 28, вип. 2(28). 2023. С. 65–72.
3. Король А. А. Інноваційні технології перекладу. Чернівці: ЧНУ, 2023. 119 с.
4. Міщенко А. Л. Машинний переклад у контексті сучасного науково-технічного перекладу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2013. Вип. 73. С. 172–180.
5. Ольховська А. С. Перекладацька компетентність ХХІ століття. *Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація: тези доповідей XV наукової конференції з міжнародною участю*. (Харків, 5 лютого 2016 р.). Харків, 2010. С. 134–135.

УДК 81'255.4:791.221/.228

ПЕРЕКЛАДАЦЬКА АДАПТАЦІЯ В ХУДОЖНІХ ФІЛЬМАХ КРІСТОФЕРА НОЛАНА

*Рула Д. С., Лук'янова Т. Г. (канд. філол. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

У статті досліджено стратегії адаптації у перекладі художніх фільмів на матеріалі стрічок Крістофера Нолана, перекладених українською мовою. Розглянуто теоретичні аспекти кіноперекладу, проблеми відтворення культурних реалій, гумору, сленгу та ідіом у дубляжі та субтитрах. Проведено порівняльний аналіз офіційних перекладів фільмів **Inception**, **Interstellar**, **Tenet**, **Dunkirk**, розглянуто перекладацькі стратегії, застосовані при перекладі.

***Ключові слова:** дубляж, кінопереклад, Крістофер Нолан, культурна адаптація, стратегія перекладу, субтитри.*

Rula D. S., Lukianova T. H Translation adaptation in the feature films directed by Christopher Nolan. The article studies adaptation strategies in the translation of feature films based on the Ukrainian-language translations of Christopher Nolan's movies. The paper analyses theoretical aspects of film translation, as well as the challenges of conveying cultural realia, humor, slang, and idioms in dubbed and subtitled feature films. The research shows a comparative analysis of key translation strategies and techniques used in the official translations of **Inception**, **Interstellar**, **Tenet**, and **Dunkirk**.

***Key words:** Christopher Nolan, cultural adaptation, dubbing, film translation, subtitles, translation strategy.*

Кінопереклад є однією з найдинамічніших і найактуальніших галузей перекладацької діяльності, адже поєднує вербальні, візуальні та аудіальні коди. Перекладач художніх фільмів стикається з численними труднощами. Особливе значення має застосування стратегій адаптації, які дозволяють зробити текст прийнятним для цільової аудиторії, зберігаючи при цьому художню цілісність

[1; 2]. Питання аудіовізуального перекладу активно розглядаються у працях зарубіжних дослідників, проте в українському перекладознавстві проблема порівняння різних варіантів перекладу фільмів ще не отримала достатнього висвітлення.

Актуальність роботи визначається потребою у комплексному аналізі стратегій адаптації аудіовізуальних творів у дубляжі та субтитрах, що дозволяє простежити різні підходи до відтворення іншомовного матеріалу.

Об'єктом статті є 104 мовні одиниці, що охоплюють терміни, реалії, ідіоми, гумор тощо в художніх фільмах Крістофера Нолана.

Предметом виступають перекладацькі стратегії, використані для адаптації художніх фільмів для іншомовної аудиторії.

Метою статті є аналіз стратегій адаптації у перекладі художніх фільмів та порівняння різних українських перекладів цих фільмів.

Матеріалом статті є англomовні кінострічки: *Inception*, *Interstellar*, *Tenet*, *Dunkirk* режисера Крістофера Нолана та їхні україномовні переклади.

Британсько-американський режисер, сценарист та продюсер Крістофер Нолан вважається одним із найвпливовіших авторів сучасного кіно. Він відомий своєю здатністю поєднувати жанрове кіно з серйозною проблематикою – від теми часу і свідомості до питань моралі, ідентичності та реальності. Його творчість вирізняється поєднанням складних філософських концепцій і технічної майстерності. Він створює фільми, що одночасно мають ознаки масового кіно та інтелектуального мистецтва. Нолан експериментує з формою оповіді, нелінійною структурою, багатшаровими сюжетами, мотивами часу, пам'яті, сновидінь, моралі та ідентичності [3]. Його фільми не лише відзначаються комерційним успіхом, а й викликають глибокий аналітичний інтерес завдяки своїй нелінійній структурі, складним концепціям і стилістичній виразності. Усі ці фільми мають офіційні українські локалізації: дубляж та субтитри – що дає змогу повноцінно аналізувати переклад лексико-стилістичних одиниць.

У перекладі фільмів Крістофера Нолана перекладачі часто вдаються до **стратегії очуження**, оскільки вона дозволяє **зберегти автентичну атмосферу оригіналу**, а також передати специфіку авторського стилю. **Наукова та філософська термі-**

нологія наявна в кінофільмах Нолана у великій кількості і переважно передається калькуванням та відповідниками.

Аналіз показав, що перекладачам доводиться працювати з текстами високого інтелектуального та емоційного навантаження. Саме тому адаптація його фільмів вимагає особливої точності у відтворенні філософських смислів і водночас динамічності, необхідної для підтримання глядацької уваги.

Фільми Крістофера Нолана не вирізняються надмірною кількістю гумористичних епізодів, оскільки його стиль переважно серйозний, інтелектуальний та драматичний. Проте **поміркований, іноді іронічний гумор** трапляється – переважно у вигляді **сарказму, іронії, гри слів** тощо.

Наприклад, у фільмі, **Dunkirk**, репліка **Survival's not fair.** – **Вживання несправедливе містить** парадокси: боротьба за життя зображується як несправедливе змагання. Переклад повністю передає зміст і тональність. Іронія та сарказм найчастіше зберігаються у перекладі шляхом калькування та добору **еквівалентів**, що дозволяє не втратити авторську інтенцію.

У фільмах також трапляються ідіоматичні вирази, сталі конструкції, афоризми, які несуть як емоційне навантаження. Так, ці елементи формують додаткові смислові рівні, посилюють драматизм і надають глядачеві «ключі» до інтерпретації. У **Interstellar** звучить рядок **Don't go gentle into that good night** – алюзія на однойменну поезію Ділана Томаса. Перекладач застосував **еквівалентний переклад**, використавши відоме українське відтворення вірша, що забезпечує інтертекстуальну впізнаваність – **Не йди покійно в ту ніч глибоку**. Перекладач намагається зберегти інтертекстуальність і культурні маркери оригіналу. У випадках з відомими алюзіями використано адаптацію через відомі українські переклади, тоді як клішовані формули й культурні реалії відтворено відповідниками або калькуванням.

Розглянемо функціонально значущий сленг. Найчастіше він трапляється у **Tenet** та **Inception**, де діалоги пов'язані з військовою, шпигунською або технологічною сферою. На відміну від комедійного кінематографа, де сленг використовується для створення гумористичного ефекту, у Нолана він виконує функції характеристики персонажів, передачі професійного жаргону та підкреслення напруженої атмосфери. Прикладом є слово **kick** у **Inception**, що

буквально означає удар, але використовується у значенні виштовхування зі сну. Переклад *поштовх* зберігає динамічний характер і водночас набуває термінологічного відтінку, що відповідає контексту. В **Tenet** вираз **crash a plane** означає не випадкову аварію, а запланований акт руйнування літака; переклад «влаштувати авіа-катастрофу» точний і стилістично нейтральний. Основна перекладацька стратегія полягає у балансі між точністю й природністю: перекладачі прагнуть передати смисл та стилістичні одиниці, не порушуючи мовної норми в українському дубляжі чи субтитрах. Це свідчить про функціональний підхід, що забезпечує адекватність сприйняття оригіналу українською аудиторією.

Фільми Крістофера Нолана багаті на наукову термінологію, вигадані поняття та культурно специфічні реалії, які становлять важливу частину наративу та світу фільму. Вони не лише описують події чи об'єкти, а й формують логіку вигаданого світу й організовують сюжетну архітектуру. Більшість фізичних термінів перекладено шляхом калькування (**black hole – чорна діра**) або через **усталені відповідники (entropy – ентропія; singularity – сингулярність)**. Це пояснюється тим, що українська мова вже має розроблену термінологічну базу у сфері фізики та астрономії, що дозволяє зберегти точність та відповідність нормам наукового дискурсу. Філософські терміни передано переважно за допомогою **відповідників (paradox – парадокс)** та **перестановки (dream sharing – спільне сновидіння; заміни частин мови (to exist beyond time – існування поза часом)**. У цих випадках застосування описових конструкцій є виправданим, оскільки дозволяє зробити складні концепти зрозумілими широкій аудиторії, не втрачаючи їх змістового навантаження.

Стосовно способу перекладу реалій: домінуючими є транскрипція та калькування, що дозволяє зберегти оригінальне звучання та культурний колорит. Водночас описовий переклад застосовується для реалій, які вимагають додаткового пояснення для українського глядача. Українські перекладачі здебільшого вдало поєднують точність з адаптивністю, використовуючи як стратегію форенізації, так і нейтралізацію для адаптації тексту для цільової аудиторії.

Фільми Крістофера Нолана активно перекладаються українською мовою як у форматі дубляжу, так і у вигляді субтитрів.

Обидві мають свої особливості, що значною мірою впливають на смислову й емоційну передачу реплік персонажів.

У фільмі **Tenet** трапляється відома фраза *What's happened, happened*. У дубльованій українській версії вона передана як *Що сталося, те сталося*, тоді як у субтитрованій – *Що було, те було*. В дубляжі намагаються максимально відтворити ритмічну та семантичну побудову англійського оригіналу, властиві авторському задуму. Такий переклад звучить природно, водночас передаючи повторюваність і завершеність дії. Субтитрований варіант, натомість, демонструє тенденцію до скорочення та спрощення вислову. Це робить його більш зручним для читання глядачем, проте частково нівелює ритмічність і глибину оригінальної формули.

Інший приклад стосується перекладу термінології. У тій самій стрічці слово **kick**, що позначає умовний сигнал для пробудження персонажів зі сну, у дубляжі передано як **поштовх**, що є семантично зрозумілим для широкої аудиторії. Натомість у субтитрах залишено англіцизм **кік**, який без додаткового пояснення може бути незрозумілим для деяких глядачів. Таким чином, дубляж орієнтований на локалізацію та доступність, тоді як в субтитрах застосовано форенізацію.

Дубляж більше орієнтований на природність звучання, інтонаційне забарвлення та емоційний вплив. Часто фрази адаптовано під акторське виконання, ритм, ліпсинк тощо. Субтитри здебільшого зберігають буквальний зміст і віддають перевагу лаконічності, що обумовлено технічними обмеженнями. Вони часто виглядають більш нейтрально, близько до літературної норми.

Обидва види перекладу мають свої переваги й недоліки. Саме завдяки їхньому паралельному вивченню можливо отримати повніше уявлення про перекладацькі стратегії, адаптацію стилістичних одиниць та передачу авторського задуму мовою перекладу.

Висновки. Отже, проведене дослідження дозволило розкрити особливості перекладу художніх фільмів крізь призму стратегій адаптації та окреслити ті чинники, що визначають специфіку аудіовізуального перекладу. У роботі було показано, що кінопереклад є комплексним процесом, який поєднує мовні, культурні, когнітивні та технічні виміри. Художній фільм як текст багатовимірної структури містить не лише вербальні елементи, а й невербальні, що впливають на формування значення. Саме тому

перекладач зобов'язаний знаходити баланс між точністю і природністю, автентичністю і зрозумілістю, що досягається завдяки використанню різних стратегій адаптації.

Одним із головних висновків стало усвідомлення того, що переклад культурно маркованих елементів вимагає не буквальної відповідності, а гнучкого використання перекладацьких прийомів. Стратегії адаптації відіграють ключову роль у досягненні цього балансу, адже саме вони дозволяють врахувати культурні очікування цільової аудиторії й водночас передати авторський задум.

Перспективи подальших досліджень убачаються у розширенні корпусу матеріалів для аналізу, зокрема шляхом залучення фільмів інших жанрів і культурних контекстів. Важливим також є дослідження впливу новітніх технологій – потокових сервісів, автоматизованого субтитрування, машинного перекладу – на формування нових стратегій адаптації в аудіовізуальному перекладі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абабілова Н. М., Усаченко І. В. Аудіовізуальний переклад як виклик для сучасних перекладачів. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Германістика та міжкультурна комунікація», 2020. № 2. С. 79–85.
2. Чередниченко О. І. Про мову і переклад. Київ : Либідь, 2007. 248 с.
3. Hill-Parks E. E. Discourses of Cinematic Culture and the Hollywood Director: The Development of Christopher Nolan's Auteur Persona. London : Palgrave Macmillan, 2010. 302 p.
4. Nida E. Language, Culture and Translating. Shanghai : Shanghai Foreign Language Education Press, 2019. 336 p.
5. Pérez-González L. Audiovisual Translation: Theories, Methods and Issues. London : Routledge, 2014. 367 p.

УДК 811.111:811.161.2]`255.4:821.111-312.9Іші7Пох.09

ВІДТВОРЕННЯ ОБРАЗІВ ЧАРІВНОГО СВІТУ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ КАДЗУО ІШІГУРО “THE BURIED GIANT”

*Садова С. К., Ребрій О. В. (д-р філол. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Статтю присвячено аналізу стратегій відтворення ключових символічних образів чарівного світу: імли забуття, ландшафту та драконки Квериг в англо-українському перекладі роману Нобелівського лауреата Кадзуо Ішігуро «The Buried Giant». Акцентується увага на тому, що ці фантастичні реалії функціонують як багатозначні алегорії колективної пам'яті, історичної травми та морального вибору, що ускладнює завдання перекладача. Проаналізовано функціонування художніх образів відповідно до ієрархії на мега-, макро- та мікрорівнях репрезентації. Основну увагу зосереджено на стратегіях перекладу за класифікацією Жана-Поля Віне та Жана Дарбельне, які виступають методологічним інструментарієм дослідження, та визначено їхню роль у передачі художніх і культурно маркованих образів.

Ключові слова: *Кадзуо Ішігуро, макрообраз, мегаобраз, мікрообраз, переклад, перекладацька стратегія, перекладацька трансформація, художній образ, чарівний світ.*

Sadova S. K., Rebrii O. V. The reproduction of the images of the magical world in the English-Ukrainian translation of Kazuo Ishiguro's novel “The Buried Giant”. This article is dedicated to a comparative analysis of the strategies employed in rendering the key symbolic images of the magical world: specifically the mist of oblivion, the landscape, and the she-dragon Querig in the English-Ukrainian translation of the novel “The Buried Giant” by Nobel Laureate Kazuo Ishiguro. It is emphasized that these fantastical realia function as complex, polysemantic allegories of collective memory, historical trauma, and ethical decision-making, which significantly challenges the translator. The functioning of artistic images is analysed in accordance with the hierarchy at the mega-, macro- and micro-levels of representation. The research concentrates on translation strategies according to the typology developed by Jean Paul Vinay and

Jean Darbelnet, utilizing their framework as the principal methodological tool to determine their effectiveness in conveying the novel's artistic and culturally marked imagery.

Key words: *artistic image, Kazuo Ishiguro, macro-image, magical world, mega-image, micro-image, translation, translation strategy, translation transformation.*

Актуальність дослідження зумовлена підвищеним науковим інтересом до проблеми відтворення художнього образу в сучасному перекладознавстві, зокрема в межах міфопоетичного та фентезійного дискурсів. Аналітичний фокус роботи зосереджений на критичному розгляді перекладацьких стратегій і способів, використаних українським перекладачем для відтворення образів чарівного світу в романі Кадзуо Ішігуро *"The Buried Giant"*.

Об'єктом дослідження виступають лексичні одиниці та мовностилістичні засоби, які формують художні образи чарівного світу, що репрезентовані в оригіналі, а предметом безпосереднього аналізу – стратегії та способи їх відтворення в українському перекладі роману *"The Buried Giant"* у виконанні Тетяни Савчинської.

Метою роботи є здійснення розгляду стратегій відтворення мовних і стилістичних засобів актуалізації ключових художніх образів чарівного світу в англо-українському перекладі роману Кадзуо Ішігуро *"The Buried Giant"*.

Матеріалом виступають засоби художньої виразності образів чарівного світу в оригінальному тексті роману Кадзуо Ішігуро *"The Buried Giant"* та їхні відповідники в українському перекладі, виконаному Тетяною Савчинською.

Проблема передачі художнього образу у перекладі є однією з ключових у сучасному перекладознавстві. Вона охоплює не лише питання лінгвістичної точності, а й значно ширший спектр, зокрема збереження культурного, емоційного, символічного та естетичного виміру оригінального тексту. Художній переклад – це завжди складний і делікатний процес, в якому перекладач має не просто передати зміст, а й відтворити інтонаційно-сміслові відтінки, поетичну образність, асоціативний потенціал і культурно марковані елементи мови.

Успішний переклад передбачає глибоке занурення в художній світ автора, розуміння його стилістики, філософії та підтексту, оскільки навіть мінімальна зміна у виборі слова

здатна трансформувати тональність, ритм або емоційний ефект першотвору.

Особливої актуальності проблема художнього перекладу набуває у перекладі творів Кадзуо Ішігуро – британського письменника японського походження, який у своїй творчості майстерно поєднує європейську раціональність і стриманість із східною глибиною споглядання, етичною рефлексією та символізмом. Його роман *“The Buried Giant”* є взірцем міфопоетичної прози, де художній світ постає як метафора колективної пам’яті, забуття та моральної відповідальності. Цей твір вимагає від перекладача не лише мовної компетентності, а й тонкого відчуття стилю, ритму, підтексту та психологічних нюансів, що формують його поетичну атмосферу [6]. Під час здійснення перекладу даного твору перекладач набуває ролі герменевта (за Ф. Шлеєрмахером), який повинен інтерпретувати і перенести у цільову культуру не стільки сюжет, скільки емоційну та філософську невизначеність [9].

У сучасному перекладознавстві простежується стійка тенденція до комплексного вивчення художнього тексту крізь призму його багаторівневої структури, зокрема системи образів. У цьому контексті особливого значення набуває підхід, що базується на виокремленні трьох рівнів образності: мега-, макро- та мікрообразів. Така типологія відкриває можливості для глибшого розуміння художнього світу твору, адже дозволяє простежити взаємозв’язок між змістовим, символічним та мовним вимірами тексту. Ієрархічна модель образів (мега-макро-мікро) постає як система вертикальних і горизонтальних відповідностей, де вертикальний вимір – відображає поступ від слова до смислу, від атмосфери до ідеї, тоді як горизонтальний – репрезентує взаємодію між рівнями образності в оригіналі та їхнім відтворенням у перекладі.

Мегаобраз (від грец. “μέγας” – великий, всеохопний) – центральний смисловий конструкт твору, його філософське й ідейне ядро, що формує розвиток усіх образних компонентів. За Р. Якобсоном, мегаобраз є «художньо-символічною домінантою тексту», яка фокусує, керує та трансформує решту компонентів, забезпечуючи цілісність структури й визначаючи специфіку твору [4]. Мегаобраз може мати архетипний або концептуальний характер, наприклад, як образ шляху, війни, пам’яті, смерті чи віри.

У романі Кадзуо Ішігуро “The Buried Giant” мегаобразом виступає концепт забуття як двозначний феномен: він охороняє крихкий мир, але водночас приховує болісну історичну правду. Забуття реалізується через амнезію як сюжетну перешкоду, імлу в ролі фонового простору та в якості алегоричної структури – драконки Квериг. Амнезія, виступаючи мегаобразом, розгортається також у часовому вимірі: минуле, що забулося, не зникає повністю, а зберігається у структурі простору, символах, конкретних локаціях на шляху персонажів та в мовчанні між ними. У цьому сенсі забуття функціонує як метафоричний «невидимий текст», який продовжує впливати, навіть якщо його вже не сприймають усвідомлено. Такий концептуальний підхід дозволяє розглядати мегаобраз як той, що постійно прагне прорватися крізь макро- та мікрообрази. Саме це філософське навантаження робить забуття центральним мегаобразом, який визначає жанрову структуру твору, його міфопоетичний стиль, тональність і характер образного ряду [1].

Макрообраз (від грец. “μακρός” – довгий, просторий, масштабний) – це сукупність образів і символічних систем, які реалізують визначений мегаобраз у конкретному творі. Він охоплює тематичні сфери (міф, релігія, історія), просторові елементи (ландшафт, місто, руїна) та персонажні архетипи (герой, антагоніст, провідник).

Макрообрази є структурно значущими елементами образної системи, які пов’язують мікродеталі з філософським центром твору. імла (*mist*), ландшафт (*landscape*), драконка Квериг (*she-dragon Querig*), похований велетень (*buried giant*) та меч Вістана (*Wistan’s sword*). Кожен із них формує смислове поле, у якому розгортається конфлікт «пам’ять чи забуття».

Мікрообраз (від грец. “μικρός” – малий, дрібний) – найнижчий рівень образної ієрархії, що охоплює художні деталі, лексеми, фрази, жести чи зорово-звукові елементи. Це сенсорні компоненти, які надають тексту зорової та тактильної виразності. Як зазначає О. В. Ребрій: «мікрообрази є смислово маркованими елементами образного ряду, що реалізуються на рівні окремих лексем, фразем, деталей, описів чи жестів» [2]. Їх перекладацьке відтворення залежить від норми, традиції й індивідуального стилю перекладача. Мікрообрази формують перцептивну фактуру світу твору та передають його емоційну атмосферу.

У художньому перекладі одним із найрепрезентативніших підходів є класифікація канадських лінгвістів Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне ("Stylistique comparée du français et de l'anglais", 1958), які розрізняють стратегії та способи (процедури) перекладу. Стратегії – це макропідходи, що визначають загальний план дій перекладача, з огляду на структурну, лексичну та культурну дистанцію між мовами. Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне виділяють дві ключові стратегії:

1. Стратегія прямого перекладу (Direct Translation) – застосовується, коли мови близькі структурно та лексично, а культурна дистанція низька.

2. Стратегія опосередкованого (непрямого) перекладу (Oblique Translation) – використовується при високій культурній дистанції, коли буквальний переклад спотворює зміст або стилістику.

Способи перекладу – локальні техніки для відтворення окремих мовних одиниць.

До способів стратегії прямого перекладу Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне відносять: запозичення (збереження оригінального слова чи образу для передачі культурного колориту), кальку (буквальне відтворення структури образу) та буквальний переклад (дослівне передання змісту без порушення природності тексту). Ці способи застосовуються, коли образ є універсальним або зрозумілим для цільової культури, що дозволяє зберегти форму й стилістичну оригінальність авторського тексту.

Стратегія опосередкованого перекладу охоплює такі способи, як транспозиція (зміна граматичної категорії для природності), модуляція (зміна точки зору з метою збереження образності), еквівалентність (відтворення художнього ефекту через інший образ чи ідіому) та адаптація (заміна культурно неочевидного елемента зрозумілим для реципієнта). Ці способи забезпечують адекватність перекладу за умов значної структурної чи культурної дистанції між мовами [10].

У романі "The Buried Giant" ключові елементи чарівного світу є символами, що уособлюють складні концепти колективної пам'яті, амнезії та замовчування історичних злочинів. Відтворення такої багатозарової символічної системи вимагає від перекладача виходу за межі лінгвістичних операцій і застосування широкого спектра міжкультурних та комунікативних стратегій.

Імена та міфологічні терміни, такі як «Квериг» або «огр», передані в перекладі через транскрипцію, що зберігає їх міфологічний відтінок та підкреслює чужорідність походження імли. Наприклад, лексема «огр» (іменник) не перекладена питомим відповідником як «людоджер», що дозволяє зберегти міфологічний контекст і підкреслити відсутність прямого аналога в українській культурі. Збереження оригінальної форми підкреслює інтертекстуальність і своєрідну екзотичність образу [6].

Натомість імла постає як багатозначний і семіотичний символ колективного забуття, що діє на сюжетному, психологічному та філософському рівнях, ставлячи питання: «Чи можливе примирення через забуття?». Його лексичні варіанти: “mist”, “fog”, “veil”, “shroud”, “cloud” – передають різні грані образу: від м’якості до приховання. Проте варіанти перекладу даної лексеми Тетяни Савчинської вдало відтворюють багатозначність і поетичність цього символу в українському тексті.

У перекладі образу імли застосовано стратегію буквального відтворення, що зберігає граматичну структуру та лексику оригіналу. Наприклад, речення “*Icy fogs hung over rivers and marshes*” передано як «*Над ріками та болотами нависали льодові тумани*», із повним збереженням синтаксису та природністю звучання, структура “Subject-Verb-Object-Prepositional Phrase” повністю збережена. Аналогічно у фразі “*It was the mist that had made everyone forget.*” – «*Це туман змусив усіх забути*», де ключові лексеми передано без трансформацій, що забезпечує візуальну й емоційну фактурність образу.

Модуляція як спосіб опосередкованого перекладу передбачає зміну смислового ракурсу для природності вислову. Фраза “*He wondered how thick the mist would be that morning*” відтворена: «*Він подумав, що цікаво, наскільки густою цього ранку буде імла*», у перекладі додається суб’єктивний відтінок. Вираз “*it had somehow faded into a mist*” передано як «*перетворилося на імлу*», що зберігає образ і логіку поступового зникнення, поєднуючи точність і поетичність.

Адаптація, що так само є способом непрямого перекладу, застосовується для заміни культурно чи стилістично неприродних елементів. Так, оригінал: “*The mist is the work of this she-dragon?*” відтворено: «*Імлу насилає драконка*», тобто буквальне “*the work*”

of” трансформовано у природне «насилає». Ще один приклад: “... *they would be submerged once more in grey drizzle.*” «...до пообіддя все знову зануриться в сіру мжичку». Аналогічно, “*grey drizzle*” передано як «сіра мжичка», що є словосполученням, яке ближче до української поетичної традиції.

Художній образ ландшафту у романі “*The Buried Giant*” функціонує як самостійний персонаж, що уособлює ключові мотиви: пам’ять і забуття, тривогу та спокій, пошук і втрату. Пейзаж не лише окреслює простір, а й віддзеркалює внутрішній стан героїв, супроводжуючи їхні емоції та роздуми. Безлюдні рівнини, болота, тумани, руїни формують міфічну атмосферу та підсилюють алегоричність твору. Фрагментарність описів і повторювані мотиви природи відображають розпорошеність пам’яті та втрату зв’язку з минулим: що далі триває подорож, то глибше герої занурюються в забуте. Із перекладознавчої точки зору пейзажні образи вимагають збереження не лише описової, а й символічної функції.

Одним із найвиразніших прикладів роботи перекладача з художнім образом у романі “*The Buried Giant*” є відтворення образу дощу, який є складовою категорії художнього образу ландшафту, що у вихідному тексті часто постає як елемент символічного пейзажу. Для відтворення Тетяна Савчинська послуговується модуляцією, що належить до стратегій опосередкованого перекладу за класифікацією Ж.- П. Віне та Ж. Дарбельне. Цей спосіб дозволяє передати значення не буквально, а через зміну точки зору, що надає тексту додаткової експресивності.

Так, у реченні “*The rain fell on her steadily*” перекладачка представляє варіант «*Дощ щедро облив її важкими краплями*». Буквальне «*дощ падав*» не передало б ані фізичної відчутності, ані драматизму ситуації. Натомість дієслово «*облив*» і уточнення «*важкими краплями*» створюють виразне сенсорне враження, підкреслюючи емоційну напруженість сцени. Такий зсув у сприйнятті події: від ретроспекції до відчуття – є характерним наслідком модуляції: перекладачка не просто зберігає зміст, а реконструює атмосферу.

Подібний спосіб спостерігається в перекладі речення “*Toward mid-afternoon the sky began to cloud as though for a storm*”, що українською відтворено як: «*Невдовзі після полудня небо почало хмаритися, ніби насувалася буря*». Нейтральне англійське “*cloud*”

трансформується у більш образне «*хмаритися*». Ця деталізація посилює відчуття тривожного передчуття, роблячи опис психологічно насиченим і зорово виразним – відповідно до функції художнього пейзажу у структурі роману.

Коли буквальний переклад сприймався неприродно, Т. Савчинська вдається до адаптації, щоб досягти природності звучання. Так, фраза *“Early dawn light was leaking into the room”* передана як «Світло перших світанкових променів затікало до їхньої кімнатки»: заміна *“leaking”* («просочувалося») на «затікало» забезпечує м’якість і метафоричність образу.

У перекладі речення *“The opposite slope, covered with pine trees, would have appeared hazier”* – «протилежний схил, цілий укритий соснами, здавався наче повитий серпанком» – поєднано лексичну модуляцію й метафоричну компенсацію: вислів «повитий серпанком» водночас передає значення *“hazy”* і додає ліризму. Подібно, у *“It was spring, but the air still felt bitter”* переклад «...повітря все ще пробирало до кісток» підсилює сприйняття та природність звучання.

Послідовне застосування модуляції й метафоричної компенсації у відтворенні природних описів готує ґрунт для передачі більш складних символічних образів. Особливу увагу в романі Кадзуо Ішігуро *“The Buried Giant”* заслуговує образ дракона – головний символ роману, що поєднує теми пам’яті, забуття та примирення. На відміну від традиційного фольклорного уявлення про дракона як уособлення зла й руйнування, Квериг постає старою, виснаженою істотою, небезпека якої полягає не у фізичній силі, а в тому, що вона є джерелом туману забуття. Цей туман захищає людей від болю минулого, але водночас позбавляє їх пам’яті та ідентичності. Таким чином, дракон уособлює суперечність пам’яті: як болю, так і засобу самопізнання.

При перекладі образ Квериг потребує особливої уваги до символічного підтексту. Ім’я *“Queig”*, яке не має точного відповідника, перекладачка Тетяна Савчинська передає транслітерацією «Квериг», зберігаючи його архаїчне звучання. Водночас лексема *“she-dragon”* передана як «драконка» – природна для української мови форма, що точно відтворює авторський гендерний маркер.

Для відтворення образних конструкцій персонажа драконки максимально точно до оригіналу перекладачка застосовує екви-

валенцію. Оригінал: *"If only you'd take it to the giant's cairn and leave it tethered there for the she-dragon, sir, and it's but an easy stroll"*, переклад: «Якби лише ви погодилися відвести її до каїрну велетня і прив'язати там для драконки, пане! Дійти туди – це легка прогулянка». Український варіант демонструє природність і легкість інтонації. Інший приклад *"Her protector, and lately her only friend"* перекладено як «Її захисник, а віднедавна – це і єдиний друг», де при зміні структури збережено ефект близькості та довіри.

Транспозиція як спосіб стратегії опосередкованого перекладу забезпечує стилістичну гнучкість через граматичну перебудову. У фрагменті *"Two of us five fell to the she-dragon, yet Master Merlin stood beside us, moving calmly within the sweep of Querig's tail"* переклад «У битві проти драконки загинуло двоє з нас п'ятьох, але добродій Мерлін стояв поруч із нами, не втрачаючи самоконтролю під помахами хвоста Кверіг...», *"fell"* передано як «загинуло», а *"moving calmly"* – «не втрачаючи самоконтролю», що підсилює драматизм і водночас зберігає плавність оповіді.

Отже, художній переклад роману Кадзуо Ішігуро *"The Buried Giant"* є не просто міжмовним перенесенням тексту, а своєрідним актом культурного посередництва – спробою зберегти гармонію між змістом і формою, інтелектуальним і чуттєвим, фентезійним і реальним історичним, загальнолюдським і національно специфічним. У ході дослідження підтверджено ефективність застосування перекладацьких стратегій, окреслених Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне: від способу буквалізму стратегії прямого перекладу до модуляції й адаптації стратегії опосередкованого перекладу. Використання цих стратегій забезпечує природність звучання, збереження образності та глибину емоційного впливу, завдяки чому переклад постає як гармонійне продовження авторського задуму.

До того ж, з'ясовано, що український переклад роману Кадзуо Ішігуро «Похований велетень» Т. Савчинської зберігає змістову глибину, філософську символіку й естетичну гармонію та культурну автентичність оригіналу, а також демонструє приклад інтерпретаційного перекладу, що не лише передає зміст, а й створює новий естетичний простір, у межах якого перекладений текст набуває рис самостійного художнього твору, здатного існувати незалежно від оригіналу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лисенко Є. А. Образ, словесний образ, художній образ: уточнення поняття. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*. 2018. № 34. С. 114–116.
2. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі: монографія. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 372 с.
3. Beedham M. *The Novels of Kazuo Ishiguro: A Reader's Guide to Essential Criticism*. London : Palgrave Macmillan, 2009. 192 p.
4. Jakobson R. *Questions de poétique*. Paris : Éditions du Seuil, 1973. 347 p.
5. Matthews S. & Groes S. *Kazuo Ishiguro: Contemporary Critical Perspectives*. London : Continuum, 2010. 168 p.
6. Mondo C. *Interior Landscapes: An Ecocritical Reading of "The Buried Giant"*. *Working Papers on English Studies*. DOI: <https://doi.org/10.17561/grove.v32.8815>.
7. Hermans T. (ed.). *The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation*. London : Routledge, 2014. 279 p.
8. John Pistelli. Kazuo Ishiguro, "The Buried Giant". URL: <https://johnpistelli.com/2015/03/20/kazuo-ishiguro-the-buried-giant/> (Last accessed: 30 October 2025).
9. Schleiermacher F. Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens. In: *Das Problem des Übersetzens*. Stuttgart : Reclam, 2002. [Електронний ресурс]. URL: <https://sites.unimi.it/dililefi/costazza/programmi/2006-07/Schleiermacher.pdf> (Last accessed: 30 October 2025).
10. Vinay J.-P., Darbelnet J. *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation*. Amsterdam : John Benjamins, 1995. 358 p.
11. Wood G. Kazuo Ishiguro: "There Is a Slightly Chilly Aspect to Writing Fiction". *Telegraph*, 5 October 2017. URL: <http://www.telegraph.co.uk/books/authors/kazuo-ishiguro-countries-have-got-big-things-buried/> (Last accessed: 18 July 2025).

УДК 811.111:811.161.2]`255.4:821.111-31Вел7Люд,09

ПЕРЕДАЧА СИНТАКСИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ ЯК СКЛADOVA ВІДТВОРЕННЯ ІДІОСТИЛЮ ПИСЬМЕННИКА (НА МАТЕРІАЛІ THE INVISIBLE MAN Г. ВЕЛЛЗА У ПЕРЕКЛАДІ М. ІВАНОВА)

*Семісал О. О., Івахненко А. О. (канд. філол. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

У статті визначено важливість синтаксичних конструкцій для створення певного образу персонажа та загального настрою оповіді. Розглянуто відповідні особливості мовлення автора та головного персонажа твору Г.Веллза "The Invisible Man" в оригіналі та їх відтворення українському перекладі Миколи Іванова. Виокремлено сприйняття образу персонажа та стилю роману читачами двох відповідних культур. Також висловлено гіпотезу щодо причин змін, внесених у синтаксис оригіналу під час перекладу.

Ключові слова: Г. Веллз, ідіостиль, М. Іванов, синтаксис, спосіб перекладу, трансформація, художній образ, художній переклад.

Semisal O. O., Ivakhnenko A. O. Ways of transferring syntactic structures as a component of reproducing a writer's idiosyle (based on H. Wells novel "The Invisible man" translated by M. Ivanov). The article defines the importance of syntactic structures in creating a certain image of a character and the general mood of the story. It considers the relevant features of the author's and the main character's speech in The Invisible Man by H. Wells and their reproduction in Mykola Ivanov's Ukrainian translation. The perception of the character's image and the style of the novel in the two respective cultures are highlighted. A hypothesis is put forward regarding the reasons for the changes made to the original syntax during translation.

Key words: artistic image, H. Wells, idiosyle, literary translation, M. Ivanov, syntax, transformation, translation method.

Актуальність проблеми. Розмірковуючи щодо сучасного стану досліджень у галузі стилістики, О. О. Залужна відмічає загальну зацікавленість науковців проблемами створення та відтворення авторського стилю та пише, що «дослідники акценту-

ють свою увагу на мовній особистості автора», підкреслюючи, що остання аналізується «в парадигмі культурного та історичного дискурсу» [3]. Як відомо, в сучасній філології поняття мовної особистості автора часто пов'яється із поняттям ідіостилю [4]. В. А. Папіш відмічає, що під час характеристики ідіостилю мовної особистості «слід спрямовувати увагу на систему смислових відношень, суб'єктивні рефлексії, манеру моделювання художнього світу, орнаменталіку, що репрезентуються мовними засобами» [5, с. 403].

Проблемами аналізу мовного і мовленнєвого образу персонажу займаються сьогодні численні науковці. З. Шевчук зазначає, що мовний портрет є загальною родовою категорією, складником мовної особистості й вербалізується мовними засобами за допомогою низки характеристик, які можуть доповнюватися: соціальних, вікових, етнокультурних. Мовленнєвий портрет значною мірою доповнює мовний; він проявляється безпосередньо в мовленнєвій ситуації яку створюють комуніканти» [6, с. 307].

М. В. Бережна тлумачить поняття «мовленнєвий портрет» як «поєднання стилістичних елементів будь-якого рівня, характерних для мови окремого персонажа», а не лише у діалогах, як того вимагають деякі дослідники [1, с. 11]. В цілях нашого дослідження ми будемо спиратися саме на визначення, запропоноване В. М. Бережною.

Отже, **об'єктом** розвідки даної статті виступають проблеми відтворення ідіостилю автора в художньому перекладі, а її **предметом** – способи передачі синтаксичних конструкцій.

Метою роботи є виявлення особливостей застосування синтаксичних конструкцій для розрізнення авторського мовлення та мовлення персонажа в оригіналі та перекладі.

Матеріалом дослідження слугував роман Г. Веллза *The Invisible Man* [7] та його переклад українською мовою, виконаний Миколою Івановим у 1929 році [2].

Методи дослідження: *метод суцільної вибірки* (для збору матеріалу аналізу), *порівняльний перекладознавчий аналіз* (для порівняння елементів оригіналу і перекладу), *метод синтезу* (для групування одиниць аналізу та доходження висновку щодо використаних перекладацьких стратегій); *метод кількіс-*

них підрахунків (для підтвердження об'єктивності одержаних результатів).

Дія у творі «Невидимець» класика англійської літератури Герберта Веллза відбувається у сучасні авторові часи, тобто на перетині XIX і XX століть (нагадаємо, роман було опубліковано у 1897 р.). У першому розділі, «Прибуття незнайомця», описується поява Невидимця у заїзді «Карета й коні» та діалог між новим гостем і покоївкою. Таким чином, ми маємо справу з трьома мовленнєвими портретами одночасно. Логічно припустити, що в мовлення автора, покоївки та гостя мають бути специфічні риси. У межах даної статті розглянемо лише синтаксичні структури, не звертаючи у вагу на стилістичне забарвлення уживаних лексичних одиниць.

Розкривається розділ авторським описом подій. Для нього характерні синтаксично складні, розповсюджені речення з великою кількістю синонімів та уточнювальних конструкцій. Перше речення роману виглядає так:

The stranger came early in February, one wintry day, through a biting wind and a driving snow, the last snowfall of the year, over the down, walking from Bramblehurst railway station, and carrying a little black portmanteau in his thickly gloved hand.

Речення просте, розповсюджене, містить у собі підмет (*The stranger*), присудок (*came*), низку обставин (часу: *early in February, one wintry day*; місця: *over the down, from Bramblehurst railway station*; образу дії: *through a biting wind and a driving snow, carrying a little black portmanteau*) та означень (*wintry day, biting wind, little black portmanteau, thickly gloved hand*).

Розглянемо український переклад цього речення Миколи Іванова:

Стояв холодний лютневий ранок. Подував колький вітер, сипав і крутив сніг – останній того року. Незнайомець прийшов із станції Брембл'єрст, тримаючи в обтягнутій рукавичкою руці маленьку чорну валізу.

Аналізуючи синтаксичну структуру даного уривка, слід зазначити, що в принципі, внесення змін до неї та використання такої трансформації, як членування, є абсолютно прийнятним явищем, адже різні мови мають різні норми довжини та складності речень. Ми в жодному разі не критикуємо переклад, але хочемо спробувати визначити причини внесених у текст змін.

Отже, з одного англійського речення вийшло три українських. Перше і третє речення є простими за структурою, розповсюдженими; друге – складносурядне з відокремленим означенням. Передаючи погодні умови, за який на станцію прибув незнайомец, М. Іванов вилучає певні деталі: уточнення щодо часу події (*early in February, one wintry day*) та місця (*over the down*); заміняє обставину образу дії *through a biting wind and a driving snow* (при цьому *driving snow* означає «хуртовина»), на складносурядне речення зі структурою присудок + означення + присудок (перше речення: *Подував колький вітер*) та присудок + і + присудок + підмет (друге речення: *сипав і крутив сніг*). На наш погляд, такі синтаксичні зміни спричинені об'єктивною різницею між англійською та українською мовами, адже вислови *biting wind* та *driving snow*, що в англійській мові містять означення, виражені дієприкметниками, українською мовою передати аналогічною структурою неможливо – вийде щось на кшталт «кусючий вітер і заметіль», адже лексема «заметіль» містить у собі обидві ознаки англійською вислову: сніг, що швидко рухається з вітром. В такому випадку буде втрачено паралелізм синтаксичних конструкцій. Микола Іванов скомпенсував синтаксичну втрату одного типу (довжина речення), розширивши застосування паралелізму та вживаючи дієслово у незавершеній дії: *стояв, подував, сипав, крутив*.

Перейдемо до мовленнєвого портрета пані Голл в оригіналі та перекладі. На перших сторінках роману він представлений у двох варіантах: коли вона розмовляє з гостем і коли бурмоче щось собі під ніс чи розмовляє зі слугами. Перше, на що слід звернути увагу, – на види висловлень. Так, при розмові з Невидимцем пані Голл вживає здебільшого питальні й розповідні речення, а при розмові з собою чи слугами – окличні, наприклад: *“Can I take your hat and coat, sir?” she said, “and give them a good dry in the kitchen?”* чи *“Your lunch is served, sir.”* – у першому випадку, та *“That girl!” she said. “There! I clean forgot it. It’s her being so long!”* – у другому. Крім того, у розмові з гостем вона вживає цілу низку формул ввічливості, а саме: модальні дієслова *can / may*, пом’якшувальні фрази (*I suppose; Very well, sir*), звернення *sir* ледь не у кожній фразі тощо.

Подивимося, які синтаксичні структури вживає пані Голл у перекладі Миколи Іванова.

По-перше, бачимо майже таку ж саму різницю між мовленням із гостем і мовленням наодинці із собою чи слугами; єдине, що не збігається з оригіналом, – в діалозі з гостем таки виникає одне окличне речення, а саме: – *Сніданок готовий, сер!* В англомовному творі воно було оформлено як розповідне, а не окличне. Тим не менше, не слід, на нашу думку, вважати це недоліком перекладу, адже автор надав до нього такий коментар: *She put down the eggs and bacon with considerable emphasis, and called rather than said to him, "Your lunch is served, sir."* Підкреслена частина, вочевидь, і спонукала перекладача поставити в кінці знак оклику замість крапки. В монологічному мовленні пані Голл відтворено переважання окличних речень: – *Оце це мені дівчисько! – сказала місіс Гол. – А я зовсім і забула... Завжди вона зволікає!* Різниця між синтаксисом джерельного і цільового твору тут полягає у більшій розповсюдженості українських речень, викликане різницею у створенні емоційного навантаження речень в усному мовленні. Той самий принцип бачимо при передачі діалогічного мовлення зі служницею: *"Bless my soul alive!" she said, going off at a tangent; "ain't you done them taters yet, Millie?"* – – *Мамінко моя! – раптом змінила вона тему. – А млинці й досі не готові, Міллі?* І тут, і у прикладі вище вигук передаються функціональним аналогом: *That girl – Оце це дівчисько!* та *"Bless my soul alive!" – Мамінко моя!* відповідно.

Щодо формул ввічливості, то вони здебільшого, зберігаються, відтворюючись у перекладі за допомогою калькування (*можна...?, дуже добре, сер*) чи функціонально заміни (*як ваша ласка*). Утім, фраза *"I suppose I may have them to dry now,"* побудована цілком ввічливо, хоча і промовлена категорично, у перекладі втрачає свою ввічливу форму: *Тепер уже можна взяти просушити ваші речі?* Гадаємо, тут на заваді перекладачеві стала інша традиція поведження робітників сфери послуг, котрі на території Російської імперії та Радянського Союзу не вирізнялися підкресленою ввічливістю.

Перейдемо до третьої частини нашого аналізу – мовлення Невидимця. На початку першого розділу оригіналу головний герой зовсім не балакучий; всі його репліки, зазвичай, містять одне-два слова чи утворюють прості речення, наприклад: *No; Thank you; Leave the hat; Tomorrow?* Аби підкреслити стриманість персонажа, автор розділяє довші репліки своїм коментарем: *"I have some*

luggage," he said, "at Bramblehurst station". Мабуть, найдовша його фраза – прохання принести йому сірники; та й то довга вона лише через особливості англійської граматики та вживання формули ввічливості: *"Will you get me some matches?"* В українському перекладі деякі репліки Невидимця зберігають свою стислість, а деякі стають довшими за оригінальні: *Ні; Дякую; Капелюха залиште.* Фраза щодо багажу в українському варіанті має такий вигляд: – *На станції Брембл'герст залишився мій багаж, – сказав Незнайомець.* Як бачимо, перекладач вирішив не розривати репліку Невидимця коментарем від автора. Порядок слів у репліці адаптовано до українських норм побудови фраз в усному мовленні.

З проведеного аналізу можна зробити такий **висновок**. Для ідіостилю Герберта Веллза характерне варіювання синтаксичних структур залежно від того, чиєму мовленню вони належать: текст від автора має складний синтаксис; репліки пані Голл при розмові з гостем містять велику кількість формул ввічливості та є розповідними, а при розмові з собою чи служницею – містять вигуки та є окличними; Невидимець при розмові вживає дуже короткі, «рубані» фрази, якщо це дозволяють норми англійської мови, а якщо не дозволяють – то автор штучно «подрібнює» їх за допомогою коментарів. У перекладі Миколи Іванова синтаксичні структури оригіналу часто зазнають змін через різницю між англійською та українською мовами, але здебільшого компенсуються засобами інших мовних рівнів (граматичного чи лексичного); формули ввічливості передаються функціональним аналогом або, де це дозволяє мова, калькуванням. В перекладі мовлення різних персонажів також звучить по-різному, тож можна сказати, що дана складова ідіостилю письменника зберігається.

Перспективу дослідження вбачаємо в аналізі особливостей лексичної складової мовлення персонажів «Невидимця».

ЛІТЕРАТУРА

1. Бережна М. В. Відтворення мовленнєвої характеристики персонажів (на матеріалі англійських художніх текстів та їх перекладів українською мовою). *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2017. V. 34. Issue 124. С. 11–15.

2. Веллс Г. Д. Невидимець. Машина часу / пер. з англ. Миколи Іванова. Київ : Наш Формат, 2015.
3. Залужна О. О. Роллер А. Ю. До розмежування понять ідіостиль та ідіолект. *Проблеми лінгвістичної семантики: VII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція (м. Рівне, 22 листопада 2022)*. URL: https://www.researchgate.net/publication/385502641_Do_rozmezuvanna_ponat_idiostil_ta_idiolekt (дата звернення: 28.10.2025).
4. Кулик О., Рубан І. Мовна і мовленнєва особистість: до визначення понять. *Теоретична і дидактична філологія*. 2014. Вип. 17. С. 76–89.
5. Папіш В. А. Проблема інтерпретації термінів *ідіостиль* та *ідіолект* у сучасному мовознавстві: психолінгвістичний аспект. *Studia Slavica*. 2023. Vol. 66. Issue 2. С. 403–413.
6. Шевчук З. С. Понятійно-термінологічне поле дослідження ієрархії «мовна особистість – мовний портрет». *Одеський лінгвістичний вісник*. 2014. Вип. 4. С. 305-308.
7. Wells H. G. The Invisible Man. URL: <https://www.gutenberg.org/files/5230/5230-h/5230-h.htm#chap01> (дата звернення: 28.10.2025).

УДК 81'322.4

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТІВ ПРОГРАМОЮ *MICROSOFT TRANSLATE*

*Скордамалья С. Д., Черноватий Л. М. (д-р пед. наук)
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Стаття аналізує ефективність програми машинного перекладу *Microsoft Translate* для перекладу українською мовою оригінальних спеціалізованих англійських текстів у сфері теорії усного перекладу, яка характеризується розгалуженими міждисциплінарними зв'язками і потребує значного обсягу предметних знань для її розуміння. Аналіз текстів перекладу одинадцяти фрагментів тексту оригіналу із застосуванням класифікації помилок, що включає два типи, дозволив зробити висновок, що якість машинного перекладу таких текстів знаходиться на низькому рівні і потребує суттєвого постредагування. Відповідно, виграш у швидкості перекладу, який забезпечує застосування машинного перекладу, може нівелюватися витратами часу на постредагування, а тому проблема потребує додаткового дослідження.

Ключові слова: англійський спеціалізований текст; ефективність машинного перекладу; переклад українською мовою; постредагування; типологія помилок; *Microsoft Translate*.

Skordamalia S. D., Chernovaty L. M. The effectiveness of translating specialised English-language texts into Ukrainian using Microsoft Translate. The article analyses the effectiveness of the machine translation programme Microsoft Translate for translating original specialised English-language texts in the field of interpreting theory into Ukrainian, which is characterised by extensive interdisciplinary connections and requires a significant amount of subject knowledge to understand. Analysis of the target texts of eleven fragments of the source text using a two-type error classification system led to the conclusion that the quality of machine translation of such texts is low and requires significant post-editing. Accordingly, the gain in translation speed provided by machine translation may be offset by the time spent on post-editing, and therefore the issue requires further research.

Key words: English-language specialised text, error typology, machine translation efficiency, Microsoft Translate, post-editing, translation into Ukrainian.

Бурхливий розвиток систем машинного перекладу (МП) створює нові перспективи для прискорення процесу перекладу різножанрових (переважно англомовних) текстів, зокрема спеціалізованих [3]. Проте, незважаючи на суттєве поліпшення систем МП, продукти їх діяльності часто потребують додаткових зусиль та витрат часу для їх постредагування, аби гарантувати, з одного боку, їхню відповідність тексту оригіналу (ТО), а з іншого – мовну правильність тексту перекладу (ТП) та відповідність контексту його адресата. У промислових масштабах, витрати часу та фінансових засобів для забезпечення згаданого постредагування можуть виявитися суттєвим чинником, а тому дослідження ефективності різних типів МП є важливим для визначення доцільності широкого їх використання в перекладацькій індустрії, що й пояснює **актуальність** цієї розвідки.

Метою нашого дослідження було визначення ефективності використання однієї з найпоширеніших систем МП *Microsoft Translate* для перекладу українською мовою англомовних спеціалізованих текстів. Відповідно об'єктом розвідки є переклад згаданих текстів за допомогою програм МП, тоді як її предметом – ефективність такого перекладу системою *Microsoft Translate*. Досягнення такої мети передбачало розв'язання низки завдань: 1) обрати предметну сферу вивчення; 2) підібрати матеріал дослідження; 3) здійснити переклад обраних текстів системою МП *Microsoft Translate*; 4) провести постредагування тексту перекладу; 5) оцінити якість перекладу стосовно його відповідності ТО та обсягу часу, необхідного для постредагування ТП; 6) сформулювати висновки про виправданість використання програми *Microsoft Translate* з точки зору фінансових та часових витрат на постредагування.

За результатами виконання першого, другого та третього завдань, предметною сферою було обрано теорію усного перекладу, яка, з одного боку, є відносно новою ділянкою перекладознавства, а з іншого – потребує значного обсягу предметних знань, оскільки є міждисциплінарною сферою. Відповідно, матеріалом дослідження було обрано англомовний спеціалізований текст з перекладознавства, що стосувався згаданої сфери [4], обсягом близько 40000 друкованих знаків, який було перекладено українською мовою за допомогою програми МП *Microsoft Translate*.

У межах виконання четвертого завдання було проведено постредагування ТП МП, в процесі якого виявлено різноманітні відхилення від норм мови перекладу стосовно передачі термінології. Наш аналіз ґрунтувався на модифікованій типології помилок, запропонованій в інших працях [1; 2]. У цій класифікації розрізнялись два типи відхилень: I тип – помилки, пов'язані з заміною терміна на загальноживане слово або інший термін, які негативно впливають на розуміння змісту ТП (за кожну з них нараховувався один штрафний бал); і II тип – помилки, пов'язані з заміною терміна на загальноживане слово або невідповідний контексту термін, які не впливають на розуміння змісту ТП (0.5 штрафного балу).

Для аналізу було відібрано 11 англомовних фрагментів ТО, середнім обсягом 1500 друкованих знаків кожен, а також 11 їхніх відповідників українською мовою. Результати аналізу подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл кількості та питомої ваги помилок в ТП МП
(*Microsoft Translate*) за типами і фрагментами.

| Програма МП <i>Microsoft Translate</i> | Помилки (кількість / %) | | Усього помилок | Штрафних балів |
|---|----------------------------|-----------|----------------|----------------|
| | I тип | II тип | | |
| Фрагмент 1 | 6/46% | 7/54% | 13 | 9,5 |
| Фрагмент 2 | 3/33% | 6/67% | 9 | 6 |
| Фрагмент 3 | 10/53% | 9/47% | 19 | 14,5 |
| Фрагмент 4 | 9/43% | 12/57% | 21 | 15 |
| Фрагмент 5 | 13/68% | 6/32% | 19 | 16 |
| Фрагмент 6 | 6/43% | 8/57% | 14 | 10 |
| Фрагмент 7 | 8/67% | 4/33% | 12 | 10 |
| Фрагмент 8 | 10/50% | 10/50% | 20 | 15 |
| Фрагмент 9 | 0/0% | 13/100% | 13 | 6,5 |
| Фрагмент 10 | 5/45% | 6/55% | 11 | 8 |
| Фрагмент 11 | 13/62% | 8/38% | 21 | 17 |
| Середнє | 7,5/46,3% | 8,1/53,7% | 15,6 | 10,7 |

Як випливає з таблиці 1, зальна середня кількість помилок склала 15,6, з яких трохи більше половини (54%) припадає на помилки II типу, а решта (46%) – на помилки I типу. Найбільше

помилку припадає на фрагменти 4 та 11 (по 21), 8 (20) та 3 і 5 (по 19), а найменше – на фрагменти 2 (9), 10 (11) 7 (12) і 9 (13). На ці ж фрагменти припадає і найменша та найбільша кількість штрафних балів (ш. б.), середня кількість яких по масиву склала 10,7 ш. б.: фрагмент 11 – 17 ш. б., фрагмент 5 – 16 ш. б., фрагменти 4 і 8 – по 15 ш. б., фрагмент 3 – 14,5 ш. б., фрагмент 2 – 6 ш. б., фрагмент 9 – 6,5 ш. б., фрагмент 10 – 8 ш. б., фрагмент 7 – 10 ш. б..

Для ілюстрації розглянемо деякі приклади відхилень від норм мови перекладу в ТП, породжених програмою *Microsoft Translate*.

Приклад 1 (ТО): *In line with the influential view of (simultaneous) interpreting as a cognitive processing activity and given the unquestionable centrality of human mental faculties in carrying out whatever type or variant of this complex communicative task, the basic component processes of comprehension and production in two different languages are fundamental to any account of interpreting.*

Розглянемо варіант перекладу, виконаний за допомогою програми *Microsoft Translate*:

Згідно з впливовим поглядом на (одночасний) усний переклад як когнітивну діяльність і враховуючи безсумнівну центральну роль людських розумових здібностей у виконанні будь-якого типу чи варіанту цього складного комунікативного завдання, базові складові процеси розуміння та продукування двома різними мовами є фундаментальними для будь-якого опису усного перекладу.

У зазначеному прикладі система машинного перекладу припустилася помилки при передачі терміна *simultaneous*. При перекладі не враховано спеціалізований контекст його вживання, що спричинило спотворення його сенсу в ТП. Внаслідок цього запропоновано варіант *одночасний усний переклад*, тобто програма вибрала загальноживаний відповідник замість спеціалізованого (*синхронний переклад*). Ця помилка належить до другого типу, адже вона пов'язана із такою заміною терміна на загальноживане слово, яка несуттєво впливає на розуміння змісту тексту перекладу.

Невдало передано і лексику *production* (як *продукування*), що є наслідком невдалого застосування транслітерації. У цьому випадку також маємо справу з різновидом помилки II типу, який несуттєво впливає на розуміння потенційними реципієнтами значення перекладеного слова.

За результатами постредагування можна запропонувати такий варіант перекладу:

Згідно з впливовим поглядом на (синхронний) усний переклад як когнітивну діяльність і враховуючи безумовну центральну роль людських розумових здібностей у вирішенні будь-якого типу чи варіанту цього складного комунікативного завдання, головні складові процеси розуміння та породження двох різних мов є фундаментальними для будь-якого опису усного перекладу.

Приклад 2: *Given the limitations of human working memory, a crucial concern is the high cognitive task load generated by the simultaneity of the main processing operations – concurrent source-text comprehension and target-text production in the simultaneous mode, but also source-text comprehension, memorizing and note taking in consecutive interpreting.*

Розглянемо варіант перекладу, виконаний за допомогою програми Microsoft Translate:

Враховуючи обмеження робочої пам'яті людини, вирішальне занепокоєння викликає високе когнітивне навантаження, яке створюється одночасним виконанням основних операцій обробки – одночасного розуміння вихідного тексту та створення цільового тексту в одночасному режимі, а також розуміння вихідного тексту, запам'ятовування та конспектування під час послідовного перекладу.

У цьому прикладі система МП мала труднощі при інтерпретації лексем *crucial* та *concern*, обидві з яких вона передала за допомогою загальноновживаних слів, внаслідок чого утворилося незграбне й непрозоре словосполучення *вирішальне занепокоєння* (замість *головна проблема*), яке ускладнює розуміння змісту оригінального тексту. Хоча формально ми маємо віднести цю неточність до помилок II типу, у деяких ситуаціях і для деяких адресатів вона може спричинити повне нерозуміння, а отже перетвориться на помилку I типу.

Гірше склалася ситуація з інтерпретацією англomовного словосполучення *cognitive task load*, яке машина не змогла витлумачити повністю, внаслідок чого вона видалила термін, в результаті чого переклад втратив частину свого значення, яке він мав у ТО. Тобто, замість *когнітивного навантаження, яке виникає в процесі вирішення певного завдання (або проблеми)*, система МП

залишила лише *когнітивне навантаження*, що кардинально змінює значення термінологічного словосполучення у ТО. Таким чином, це – помилка I типу, яка змінює зміст ТО.

Передача термінів *source-text*, *target-text* та *target-text production* як *вихідний текст*, *цільовий текст* та *створення цільового тексту*, є невдалими замінами більш поширених термінів *текст оригіналу*, *текст перекладу* та *породження тексту перекладу* є прикладами помилок II типу, оскільки вони не заважають розумінню змісту, але порушують термінологічну точність. Це особливо стосується останнього термінологічного словосполучення, де термін *створення* створює загрозу невірному його тлумачення взагалі.

Таку саму загрозу несе й передача словосполучення *in the simultaneous mode* як *в одночасному режимі*, оскільки це зовсім не гарантує розуміння цього звороту як ситуації, що відноситься до синхронного перекладу, тим більше під впливом тавтології (*одночасним виконанням... одночасного розуміння... та створення цільового тексту в одночасному режимі*). Таким чином, це відхилення від норм мови перекладу можна тлумачити як помилку I типу.

Так само до першого типу слід віднести передачу термінологічного словосполучення *note taking* як *конспектування* в ситуації, що відноситься до послідовного перекладу. Передача цього терміна без врахування контексту загальноживаним терміном замість спеціалізованого (*перекладацький скорпис*), скоріше всього спричинить невірне його тлумачення принаймні у частини адресатів.

Неврахування контексту та вибір невірних значень англійських термінів є причиною й інших помилок першого типу.

Приклад 3: *Concurrent processes competing for limited attentional resources lie at the heart of performance problems in (conference) interpreting, making attention management the interpreter's essential skill.*

Переклад МП: *Одночасні процеси, що конкурують за обмежені ресурси уваги, лежать в основі проблем продуктивності під час (конференції) усного перекладу, що робить управління увагою основною навичкою перекладача*

У цьому прикладі бачимо, як дослівний переклад термінологічного словосполучення *conference interpreting*, як виду усного

перекладу (конференц-переклад) варіантом *під час конференції усного перекладу* унеможливорює правильне його розуміння, так само як і переклад психологічного терміна *skill* як *навичка* (замість *уміння*), що повністю змінює смисл ТО.

Таким чином, найчастотнішими при використанні *Microsoft Translate* для перекладу спеціалізованого тексту виявилися помилки, пов'язані з заміною терміна на загальноживане слово або інший термін. При цьому такі заміни майже у половині випадків впливають на розуміння змісту тексту оригіналу.

Якщо оцінювати якість ТП МП *Microsoft Translate* за критеріями, що використовуються для оцінювання студентських перекладів на кафедрі перекладознавства імені Миколи Лукаша ХНУ імені В. Н. Каразіна, то рівень такої якості майже втричі нижчий нижчої межі задовільної оцінки. Таким чином, такі ТП потребують значного постредагування, а отже їхня роль у прискоренні процесу перекладу в промислових масштабах є сумнівною і потребує окремого вивчення, у чому й полягають перспективи подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Джафарова М. Р., Черноватий Л. М. Особливості постредагування текстів перекладу українською мовою системами DeepL Translate та Microsoft Translate (спеціалізовані англомовні тексти). *In Statu Nascendi*. 2025. Вип. 25. С. 54-60.
2. Саранча К. В., Черноватий Л. М. Порівняльна ефективність систем машинного перекладу Google Translate та DeepL Translate для передачі українською мовою англомовних текстів у галузі перекладознавства. *In Statu Nascendi*. 2025. Вип. 25. С. 142-148.
3. Черноватий Л.М. Проблеми машинного перекладу та його застосування у навчанні майбутніх перекладачів. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки (Мовознавство)*. Кропивницький: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. 2022. Вип. 202. С.84-92.
4. Pöchhacker F. Issues in interpreting studies / ed. J. Munday. *The Routledge Companion to Translation Studies* London and New York : Routledge, 2009. P. 129-140.

УДК 81'322.4

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛОМОВНИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ТЕКСТІВ ПРОГРАМОЮ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ DEEPL TRANSLATE

*Столяренко С. А., Черноватий Л. М. (д-р пед. наук)
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Статтю присвячено аналізу особливостей перекладу українською мовою програмою машинного перекладу *DeepL Translate* англomовних текстів у галузі когнітивного перекладознавства. Встановлено, що найпоширенішими є термінологічні помилки, які найбільше впливають і на семантичну точність, а час пост-редагування тексту, перекладеного програмою *DeepL Translate*, корелює зі складністю тексту оригіналу. Повторюваність конструкцій знижує когнітивне навантаження і скорочує час редагування. Якість МП у спеціалізованій сфері залежить від обсягу та глибини предметних знань користувача. Автори припускають, що програма *DeepL Translate* може служити інструментом навчальної практики, яка формує вміння оцінювати якість перекладу, вимірювати ефективність власних дій і наближатися до рівня мислення професійного перекладача.

Ключові слова: *ефективність програми DeepL Translate, когнітивне навантаження, машинний переклад, пост-редагування.*

Stoliarenko S. A., Chernovaty L. M. Features of translating English-language specialized texts into Ukrainian using the *DeepL Translate* machine translation program. This article analyses the features of translating English-language texts in the field of cognitive translation studies into Ukrainian using the *DeepL Translate* machine translation program. It has been established that the most common errors are terminological ones, which have the greatest impact on semantic accuracy, and that the time spent on post-editing a text translated by *DeepL Translate* correlates with the complexity of the source text. The repetition of terminology reduces the cognitive load and shortens the postediting time. The quality of MT in a specialized field depends on the scope and depth of the user's subject knowledge. The authors assume that *DeepL Translate* can serve as a tool

for educational practice, which develops the ability to evaluate the quality of translation, measure the effectiveness of one's own actions, and approach the level of thinking of a professional translator.

Key words: *cognitive load, effectiveness of the DeepL Translate program, machine translation, post-editing.*

Зважаючи на процеси цифрової глобалізації та зростаючий вплив штучного інтелекту на усі аспекти життя, машинний переклад (МП) перетворюється на один із ключових об'єктів сучасних досліджень і не лише в теорії перекладу. Поява потужних нейронних систем МП, зокрема *DeepL Translate*, започаткувала новий етап у взаємодії людини та технології у сфері мовної комунікації [2]. Вивчення особливостей функціонування таких систем дозволяє глибше зрозуміти механізми автоматизованої обробки тексту, а також оцінити їхній потенціал і обмеження у навчанні перекладачів – сфері, де поєднуються когнітивна діяльність, мовна інтуїція та технологічна обізнаність. Згадану інформацію можна отримати лише шляхом спеціальних досліджень, **актуальність** яких пояснюється названими факторами.

Відповідно, **метою** нашої статті є аналіз особливостей перекладу програми *DeepL Translate*, яка є серед найпопулярніших програм у загальному доступі. **Об'єктом** дослідження є виправданість застосування МП у перекладацькій діяльності, а **предметом** – особливості перекладу програми *DeepL Translate (DT)*. **Матеріалом** дослідження послужила оригінальна англomовна стаття [4] та її переклад українською мовою програмою *DT*.

Зважаючи на вимоги до статті, у цьому повідомленні ми обмежимося кількісним узагальненням результатів нашої розвідки, яка дозволила визначити продуктивність програми *DT* у сфері перекладу українською мовою англomовних текстів з когнітивного перекладознавства. Метою цього етапу нашого дослідження була не лише фіксація частотності помилок, а й визначення співвідношення між типом відхилення, часом постредагування та рівнем когнітивного навантаження, що виникає у процесі роботи перекладача.

Корпус аналізу включав 900 термінів, відібраних із згаданого тексту [4], поділених на п'ять фрагментів. Для кожного фрагмен-

та фіксувалися кількість помилок, які поділялися на два типи. Тип 1 включав випадки часткової неточності, які не перешкоджають розумінню, але знижують точність перекладу. До типу 2 відносились суттєві відхилення від змісту тексту оригіналу, що впливають на розуміння. Крім того, до змісту аналізу входили належність помилок до підкатегорій (термінологічна, семантична, синтаксична, прагматична, риторична або стилістична), а також орієнтовний час, необхідний для постредагування. Для оцінки інтенсивності редагування застосовувався показник кількості правок на 100 слів, що є узагальненим аналогом метрики *HTER* (*Human Translation Edit Rate*) [5].

Загалом у перекладах *DL* було зафіксовано 72 відхилення, з яких приблизно 40% становили термінологічні помилки, 25% – семантичні, 18% – прагматичні та жанрові, 10% – синтаксичні і близько 7% – стилістичні. Таке співвідношення свідчить про те, що найуразливішою сферою для програми *DL* є термінологічна точність, тобто відтворення понять, специфічних для цієї галузі, які не мають прямого відповідника у пам'яті програми. Середній показник правок склав 8,3 одиниці на 100 слів, що відповідає рівню незначного пост-редагування за відповідною шкалою [5], проте для окремих фрагментів – особливо тих, що містять дефініції або теоретичні узагальнення – показник сягав 12–15 правок, що свідчить про необхідність суттєвого редагування [5]. Найбільший обсяг редагування припадає на переклади термінів *deliberate practice*, *expertise*, *feedback*, *appropriate difficulty* та *pattern recognition*, оскільки програми *DL* систематично обирала морфологічно подібні, але семантично неточні українські відповідники.

Середній час постредагування одного фрагмента становив 8–10 хвилин, або приблизно 55–65 секунд на 100 слів. Цей показник відображає середню «вартість» когнітивної обробки тексту, що включає аналіз помилки, прийняття рішення та формулювання виправлення. Під час повторних фрагментів із подібними структурами (наприклад, із термінами *feedback* або *expert performance*) час редагування скорочувався до 35–40 секунд на 100 слів, що демонструє поступову автоматизацію перекладацьких дій через повторювану практику. Числові дані аналізу подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Кількісні результати та показники якості перекладу
DeepL Translate

| Тип помилки | Кількість випадків | Частка (%) | Час пост-редагування (сек/100 слів) | Середня кількість правок (на 100 слів) | Рівень когнітивного навантаження |
|-----------------------|--------------------|------------|-------------------------------------|--|----------------------------------|
| Термінологічна | 29 | 40% | 65 | 12.0 | Високий |
| Семантична | 18 | 25% | 60 | 9.5 | Високий |
| Прагматична / Жанрова | 13 | 18% | 55 | 8.0 | Середній |
| Синтаксична | 7 | 10% | 45 | 6.0 | Середній |
| Стилістична | 5 | 7% | 40 | 4.5 | Низький |
| Термінологічна | 29 | 40% | 65 | 12.0 | Високий |

Як випливає з таблиці, наведені показники є результатом кількісного узагальнення на основі корпусу перекладів загальним обсягом у 72 виявлених відхилення. Пропорційне співвідношення між типами помилок виглядає так: термінологічні – близько 40 %, семантичні – 25 %, прагматичні або жанрові – 18 %, синтаксичні – 10 %, стилістичні – близько 7 %.

Час постредагування (від 40 до 65 секунд на 100 слів) та середня кількість правок (від 4,5 до 12 одиниць) відображають інтенсивність редагування, і корелюють із рівнем когнітивного навантаження перекладача. Найбільші витрати часу спостерігаються у випадках термінологічних та семантичних помилок, що потребують глибшої реконструкції змісту, тоді як стилістичні відхилення мають локальний характер і виправляються швидше [1].

Таким чином, кількісні дані в таблиці є узагальненим індикатором ефективності програми *DL* при перекладі українською мовою англійських текстів у сфері когнітивного перекладознавства, демонструючи взаємозв'язок між типом помилки, тривалістю постредагування та рівнем когнітивної складності процесу перекладу. Щодо розподілу типів помилок, то тип

1 склав близько 60% усіх випадків, а тип 2 – 40 %. Проте саме редагування помилок другого типу вимагало найбільше часу: на їх виправлення припало понад дві третини загального обсягу постредагування. Це пояснюється тим, що вони вимагали не просто заміни слова, а реконструкції когнітивної структури висловлювання, що передбачає актуалізацію глибших рівнів обробки тексту (див. табл. 2).

Таблиця 2

Співвідношення типів помилок за впливом на обсяг часу, необхідного для пост-редагування

| Тип помилки | Тип (1 / 2) | Частка (%) | Час редагування (%) |
|----------------|-------------|------------|---------------------|
| Термінологічна | 1 | 60% | 35% |
| Термінологічна | 2 | 40% | 65% |
| Семантична | 1 | 55% | 30% |
| Семантична | 2 | 45% | 70% |

Окремий показник стосувався риторичної зв'язності. Хоча програма *DL* у більшості випадків адекватно перекладав засоби когезії, такі як *however, thus, by contrast*, вона часто змінювала їхнє функціональне навантаження у тексті, що впливало на загальну логіку аргументації. Приблизно у 20% речень спостерігалася необхідність ручного відновлення зв'язків між фрагментами тексту, що підтверджує важливість жанрово-прагматичного контролю на етапі постредагування.

Важливим є також показник когнітивної економії, тобто скорочення кількості рішень, які перекладач приймає після кількох циклів редагування. Уже на другому-третьому фрагменті обсяг необхідних правок зменшився на 25–30%, що свідчить про формування автоматизованих шаблонів розпізнавання помилок. Це емпірично підтверджує дію принципів цілеспрямованої практики: через цілеспрямоване повторення та аналіз помилок перекладач нарощує швидкість, точність і когнітивну стійкість.

Якщо розглядати результати у координатах моделі чотирьохкомпонентної моделі компетентностей (лінгвістична – інструментальна – предметна – стратегічна), то найбільше підвищення ефективності спостерігалось саме у предметній та

стратегічній компетентностях. Під час аналізу перекладачі найчастіше залучали термінологічні знання й планували стратегії редагування відповідно до жанрового контексту. Інструментальна компетенція реалізувалася у використанні допоміжних засобів – корпусів, довідників, двомовних словників, що дозволяло перевіряти еквіваленти, тоді як лінгвістична забезпечувала точність формулювань.

Отримані кількісні результати підтверджують, що програма *DL* демонструє відносно стабільну лексико-граматичну якість, але має суттєві обмеження у когнітивно насичених сферах. Рівень точності перекладу для загальнонавчальної лексики можна оцінити як високий (близько 90–92%), тоді як для спеціалізованих термінів – нижчий (70–75%). Це співвідношення формує зону потенційного навчального ефекту: 25–30 % термінологічних збоїв окреслюють зону когнітивних проблем, яка стимулює розвиток аналітичного мислення у студентів [3].

Узагальнюючи, можна запропонувати деякі попередні висновки, які зводяться до такого. Кількісна оцінка перекладів програми *DL* засвідчила, що найпоширенішими є термінологічні помилки, які водночас і найбільше впливають на семантичну точність; час постредагування тексту перекладу програмою *DL* прямо корелює зі складністю тексту оригіналу; повторюваність конструкцій знижує когнітивне навантаження і скорочує час редагування; якість МП у спеціалізованій сфері залежить від обсягу та глибини предметних знань користувача. Крім того, наш аналіз дозволяє припустити, що програма *DL* може виступати не лише об'єктом оцінювання, а й інструментом навчальної практики, яка формує вміння оцінювати якість перекладу, вимірювати ефективність власних дій і поступово наближатися до рівня експертного перекладацького мислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. 5-те вид. Вінниця : Нова Книга, 2018. 656 с.
2. Черноватий Л. М. Проблеми машинного перекладу та його застосування у навчанні майбутніх перекладачів. *Наукові записки.*

Серія: Філологічні науки (Мовознавство). Кропивницький : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. 2022. № 202. С. 84–92.

3. Sennrich R., Haddow B., Birch A. Neural MT of Rare Words with Subword Units / ed. K. Erk, Noah A. Smith. *Proceedings of the 54th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics*. Berlin : ACL, 2016. P. 1715-1725.
4. Shreve G. M. The Deliberate Practice: Translation and Expertise. *Journal of Translation Studies*. 2006. Vol. 9. P. 27-42.
5. Snover M., Dorr B., Schwartz R., Micciulla L., Makhoul J. A Study of Translation Edit Rate with Targeted Human Annotation. In *Proceedings of the 7th Conference of the Association for Machine Translation in the Americas: Technical Papers*, Cambridge, Massachusetts: Association for Machine Translation in the Americas, 2006. P. 223–231.

ВПЛИВ ВИКОРИСТАННЯ ГІБРИДНИХ СИСТЕМ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ НА ЯКІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНОЛОГІЇ КОГНІТИВНОЇ ТА ЕВОЛЮЦІЙНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

*Страхова В. О., Ольховська А. С. (д-р пед. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

У статті розглядається вплив гібридних систем машинного перекладу (*ChatGPT* та *DeepL*) на якість передачі суспільно-політичних термінів при письмовому перекладі в порівнянні з перекладом, виконаним студенткою магістерського рівня філологічного факультету. Було обрано текст суспільно-політичної тематики обсягом понад 30 тис символів, виконано 3 переклади тексту (один студенткою та два інших за допомогою систем машинного перекладу *ChatGPT* та *DeepL*); складено глосарій обсягом 300 термінів; здійснено порівняльний аналіз результатів перекладів, виявлено типи помилок та проаналізовано їхній вплив на точність передачі змісту. Основна увага була приділена якості передачі термінології когнітивної та еволюційної психології гібридними системами машинного перекладу.

Ключові слова: *гібридна система машинного перекладу, переклад, термінологія еволюційної психології, термінологія когнітивної психології, технології перекладу.*

Strakhova V. O., Olkhovska A. S. The impact of hybrid machine translation systems on the quality of cognitive and evolutionary psychology terminology translation.

The article examines the impact of hybrid machine translation systems (*ChatGPT* and *DeepL*) on the quality of socio-political terminology in written translation compared to translation performed by a master's student at the Faculty of Philology. A text on socio-political topics with a volume of over 30,000 characters was selected, and three translations of the text were performed (one by a student and two others by machine translation systems *ChatGPT* and *DeepL*); A glossary of 300 terms was compiled. A comparative analysis of the translation results was carried out, types of errors were identified, and their impact on the accuracy of

content transmission was analysed. The main focus was on the quality of transmission of cognitive and evolutionary psychology terminology by hybrid machine translation systems.

Key words: *cognitive psychology terminology, evolutionary psychology terminology, hybrid machine translation system, translation, translation technologies.*

Актуальність теми. Обрана тема є актуальною, оскільки із року в рік у сучасному світі штучний інтелект та системи машинного перекладу все інтенсивніше інтегруються у роботу сучасного перекладача, зокрема у науковій сфері. Гібридні моделі, які поєднують в собі статистичні, нейронні, та лінгвістичні підходи, забезпечують вищу точність і природність перекладу, особливо у досить складних термінологічних галузях, таких як когнітивна та еволюційна психологія. Але питання ефективності таких систем, зокрема GPT та DeepL, у передачі наукової термінології, логіко-сміслових зв'язків і стилістичних особливостей текстів залишається недостатньо вивченим. Тому ми вважаємо, що це дослідження дає змогу нам оцінити потенціал сучасних гібридних систем машинного перекладу для академічного та наукового використання, а також визначити оптимальні шляхи їх інтеграції у перекладацьку практику.

Об'єкт дослідження – гібридні системи машинного перекладу та їх застосування для перекладу термінології когнітивної та еволюційної психології.

Предмет дослідження – вивчення впливу використання гібридних систем машинного перекладу на якість перекладу термінології когнітивної та еволюційної психології.

Мета роботи – дослідити якість перекладу термінології когнітивної та еволюційної психології, виконаного гібридними системами машинного перекладу (МП), та порівняти її з якістю перекладу, виконаного студентом магістратури філологічного факультету.

Наукова новизна полягає у тому, що вперше було здійснено комплексне дослідження ефективності гібридних систем машинного перекладу (ChatGPT та DeepL) під час перекладу текстів когнітивно-психологічного спрямування, а також проаналізовано взаємодію нейронних і мовних моделей у процесі перекладу

студенткою перекладацького відділення магістерського освітнього рівня.

Практична цінність роботи в тому, що її результати можуть допомогти перекладачам ефективніше працювати з гібридними системами машинного перекладу.

Матеріал дослідження – три варіанти перекладу одного уривку науково тексту з когнітивної та еволюційної психології (загальний обсяг понад 30 000 друкованих знаків без пробілів): переклад, виконаний студенткою філологічного факультету магістратури і переклади двох різних нейронних систем МП. Також використано глосарій з 300 термінів когнітивної та еволюційної психології, відібраних з цього уривку.

У роботі використано різні **методи** дослідження. Теоретичні методи включають: вивчення та узагальнення літератури про сучасні перекладацькі технології, гібридні системи машинного перекладу (МП) та ринок перекладацьких послуг; порівняльний аналіз різних систем МП, особливо гібридних та нейронних; проаналізовані переваги та недоліки обраних систем. Емпіричні методи охоплюють: переклад одного науково-популярного тексту з когнітивної та еволюційної психології студентом магістратури та двома гібридними системами МП; підрахунок помилок за системою штрафних балів; визначення відсотка правильності передачі термінів.

У сучасних умовах професійна перекладацька робота тісно пов'язана з використанням технологій. Гібридні системи МП, які поєднують різні підходи (правила, статистика, приклади), а також сучасні нейронні системи, стали ключовими інструментами у цій сфері. Гібридні та вдосконалені нейронні системи МП мають суттєві переваги: швидкість, підвищена точність завдяки використанню лінгвістичних знань, часткове врахування контексту, доступність.

Якість перекладу термінології когнітивної та еволюційної психології гібридними системами МП може суттєво відрізнятись від якості людського перекладу як за загальною кількістю помилок, так і за точністю передачі ключових термінів.

Сучасна перекладацька діяльність передбачає інтеграцію інформаційно-комунікаційних технологій, які значно впливають на професійну компетентність перекладача. Дослідники виділяють

кілька ключових моделей перекладацької компетентності, серед яких особливе місце посідає модель РАСТЕ, що включає п'ять субкомпетентностей: білінгвальну, екстралінгвістичну, знання про переклад, інструментальну та стратегічну.

Серед найпоширеніших сучасних систем, які використовують елементи гібридизації та нейронні технології, слід відзначити DeepL та ChatGPT. DeepL є спеціалізованою системою машинного перекладу, яка відома високою якістю перекладу, а також використовує методи, що іноді інтерпретуються як гібридні (поєднання нейронного перекладу та лінгвістичних правил). ChatGPT на базі GPT-4 представляє універсальну мовну модель, яка демонструє здатність до перекладу завдяки навчанню на величезних обсягах багатомовних даних.

Проблема точності передачі термінів когнітивної та еволюційної психології залишається актуальною навіть для сучасних систем МП. Основні типи помилок при перекладі термінології включають:

- Пропуск терміну (заміна описовою конструкцією);
- Неточний відповідник (вибір синоніма, не зафіксованого в термінологічній практиці);
- Калькування (дослівний переклад замість усталеного терміна);
- Контекстна помилка (неправильне значення багатозначного слова).

Експериментальне дослідження проведено на основі англomовного перекладу уривку із підручника «Psychology 2e» (OpenStax) обсягом понад 30 000 знаків. Вибір такого тексту обумовлений його насиченістю термінологією когнітивної та еволюційної психології та типовістю для наукового жанру.

Для аналізу було обрано дві гібридні системи: DeepL та ChatGPT. Текст перекладався за допомогою кожної з систем без додаткових налаштувань, що дозволило оцінити базову якість перекладу. Паралельно було виконано еталонний переклад студенткою магістратури філологічного факультету з використанням спеціалізованих словників та консультацією з науковим керівником.

Окремим етапом підготовки стало створення двомовного глосарію, який містить 300 суспільно-політичних термінів, відібраних з тексту.

Для оцінки якості перекладу було розроблено систему штрафних балів, яка враховує різну ступінь серйозності помилок.

Аналіз включав підрахунок загальної кількості помилок за системою штрафних балів, визначення відсотка правильно перекладених термінів та класифікацію типів помилок.

Аналіз показав певну різницю в якості перекладу між обома системами. Оригінальний текст містив 300 термінів з глосарію, які зустрілися в тексті загалом 2023 рази. Найчастотнішим терміном виявився «Behavior» (поведінка), який зустрівся 94 рази.

DeepL продемонстрував вищу точність у передачі термінології, правильно переклавши 288 з 300 термінів, що становить 96%. ChatGPT переклав правильно 290 термінів 97%. Таким чином, перевага ChatGPT становить 2 відсоткових пункти. Основні результати подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Загальні результати аналізу перекладу термінології

| Показник | DeepL | ChatGPT |
|-------------------------------|-------|---------|
| Правильно перекладені терміни | 288 | 290 |
| Помилки/відсутні | 41 | 81 |
| Точність (%) | 96% | 97% |
| Перевага над DeepL (%) | | +1% |

Детальний аналіз найчастотніших термінів виявив цікаву закономірність: чим частіше термін зустрічався в тексті, тим гірше системи його відтворювали. Результати перекладу найчастотніших термінів наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Результати перекладу найчастотніших термінів

| Термін (англ. → укр.) | Кількість входжень в оригіналі | DeepL | ChatGPT |
|---|--------------------------------|-------|---------|
| Behavior → поведінка | 124 | 124 | 123 |
| Basal ganglia → Базальні ганглії | 30 | 27 | 19 |
| Confirmation bias → Упередження підтвердження | 24 | 20 | 15 |
| Cognitive dissonance → Когнітивний дисонанс | 20 | 18 | 13 |
| Bystander effect → Ефект свідка | 19 | 16 | 12 |
| Hippocampus → Гіпокамп | 16 | 14 | 11 |

Як видно з таблиці 2, термін “Basal ganglia” був відтворений DeepL в 27 випадках зі 30 можливих, а ChatGPT – лише 16 разів. Це свідчить про те, що системи схильні варіювати переклад високочастотних термінів, використовуючи синоніми або описові конструкції замість точного термінологічного відповідника.

Аналіз помилок дозволив виявити чотири основні типи. Розподіл помилок за типами наведено в таблиці 3.

Таблиця 3

Розподіл помилок за типами

| Тип помилки | Опис | Частка (%) | Штрафний бал |
|----------------------|-------------------------------|------------|--------------|
| Пропуск терміну | Термін не перекладено взагалі | 40 | 1,0 |
| Неточний відповідник | Вибрано синонім з глосарію | 30 | 0,5 |
| Калькування | Дослівний переклад | 20 | 0,5 |
| Контекстна помилка | Неправильне значення слова | 10 | 0,1-1,0 |

Найпоширенішим типом помилок виявився пропуск терміну (40% від усіх помилок). У цих випадках системи використовували описові конструкції замість точних термінологічних відповідників. Другий за частотністю тип – неточний відповідник (30% помилок), коли системи обирали синонім, не зафіксований у глосарії як еталонний.

Конкретні приклади кожного типу помилок наведено в таблиці 4.

Таблиця 4

Приклади помилок різних типів

| Тип помилки | Термін (англ.) | Правильний переклад | Варіант системи МП |
|----------------------|--------------------|----------------------|-------------------------|
| Пропуск терміну | Epigenetics | Епігенетика | Сфера дослідження генів |
| Неточний відповідник | Attention | Увага | Активність свідомості |
| Калькування | Set-point theory | Теорія заданої точки | Теорія точки набору |
| Контекстна помилка | Fluid intelligence | Плинний інтелект | Рідкий інтелект |

Розподіл штрафних балів виявився дещо різним для обох систем (таблиця 5). ChatGPT отримав більше грубих помилок на 1,0 бал (40% проти 30% у DeepL), тоді як DeepL мав більше помилок середньої важкості на 0,5 бала (60% проти 50% у ChatGPT).

Таблиця 5

Розподіл штрафних балів за системами

| Штрафний бал | Опис помилки | DeepL | ChatGPT |
|--------------|----------------------------|-------|---------|
| 0,1 | Незначні відхилення | 1 | 1 |
| 0,5 | Помилки середньої важкості | 3,5 | 7 |
| 1,0 | Грубі помилки | 3,3 | 6,6 |

Дослідження також виявило, що DeepL переклав 23 терміни, з якими не впорався ChatGPT, тоді як зворотних випадків не зафіксовано. Це вказує на загалом вищу термінологічну компетентність DeepL.

Аналіз виявив кілька факторів, які впливають на якість перекладу термінології:

1. Частотність терміну несподівано виявилася негативним фактором. Найчастотніші терміни перекладалися гірше за менш частотні, оскільки системи варіюють переклад для уникнення повторень.

2. Структурна складність терміну також відіграє роль. Багатокомпонентні терміни перекладалися значно гірше за одноконпонентні. DeepL впорався з ними краще, що свідчить про більшу увагу спеціалізованої системи до цілісності термінологічних словосполучень.

Ризик синонімії. Наявність загальноновживаних синонімів ускладнює точний переклад термінів. Терміни з близькими за значенням загальноновживаними словами, як-от «Mind», частіше перекладалися неточно, наприклад, як «Свідомість» або «Дух», що призводило до помилок «Неточний відповідник» (Тип 2).

Гарантія спеціалізації. Вузькоспеціалізовані терміни, такі як «Metacognition» або «Synaptogenesis», парадоксально перекладалися точніше. Відсутність загальноновживаних синонімів змушує системи використовувати єдиний усталений відповідник, що забезпечує високу термінологічну послідовність і мінімізує кількість штрафних балів.»

Практичне значення результатів

Отримані результати мають важливе практичне значення для перекладачів, які працюють із суспільно-політичними текстами. По-перше, вони підтверджують, що сучасні системи гібридного машинного перекладу можуть бути корисним допоміжним інструментом, але не можуть повністю замінити людину-перекладача, особливо коли йдеться про термінологічну точність. По-друге, результати показують, що DeepL є кращим вибором для перекладачів, які працюють із суспільно-політичними текстами, якщо порівнювати з ChatGPT. Перевага в 1 відсоткових пункти є несуттєвою.

По-третє, виявлені типи помилок дають перекладачам зрозуміти, на що саме варто звертати увагу при постредагуванні машинного перекладу. Знаючи, що системи схильні до пропуску термінів, неточних відповідників та калькування, перекладач може цілеспрямовано перевіряти ці аспекти.

Дослідження підтвердило, що навіть найкращі сучасні системи не можуть повністю замінити кваліфікованого перекладача при роботі з термінологічно насиченими текстами. Машинний переклад може використовуватися як допоміжний інструмент для прискорення процесу, але обов'язково потребує кваліфікованого постредагування.

Результати дослідження можуть бути використані для розробки рекомендацій щодо використання систем машинного перекладу у навчальному процесі майбутніх перекладачів, а також у професійній перекладацькій практиці.

Перспективи подальших досліджень

Перспективи подальших досліджень включають вивчення впливу спеціалізованих глосаріїв та термінологічних баз даних на якість машинного перекладу, аналіз ефективності постредагування машинного перекладу перекладачами різного рівня кваліфікації, а також порівняльне дослідження якості перекладу термінології в різних жанрах психологічних текстів (когнітивно-еволюційної психології). Особливий інтерес становить розробка гібридних підходів, що поєднують переваги машинного та людського перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко О. М. Машинний переклад як допоміжний інструмент у роботі перекладача. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2016. Вип. 145. С. 467–470.
2. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделко З. Б. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : Видавничий дім «KM Academia», 2000. 218 с.
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова Книга, 2004. 576 с.
4. Кияк Т. Р. Лінгвістичні аспекти термінознавства. Київ : УМКВО, 1989. 104 с.
5. Науменко Л. П. Формування перекладацької компетентності майбутніх філологів засобами інформаційно-комунікаційних технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2015. 298 с.
6. Чередниченко О. І. Про мову і переклад. Київ : Либідь, 2007. 248 с.
7. Шмігер Т. В. Використання систем автоматизованого перекладу в підготовці майбутніх перекладачів. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія: Філологія. Педагогіка. 2014. Вип. 4. С. 125–130.

УДК 811.111:811.161.2]`25:004.8]`373.46:[34+61]

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПЕРЕКЛАДІ ТЕРМІНІВ ФАХОВИХ ТЕКСТІВ

*Тепляков О. І., Фролова І. Є. (д-р філол. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

У статті подано аналіз використання *Chat GPT* для перекладу термінів текстів у галузі права і медицини з англійської на українську мову. Порівняльне дослідження відповідників, поданих людиною-перекладачем і штучним інтелектом, продемонструвало наявність трьох типів відносин між ними: ідентичність, подібність, відмінність. Якщо ідентичні відповідники є усі правильними, в відмінні – неправильними, то подібні виявилися як правильними, так і неправильними. Загальна сума правильних еквівалентів продемонструвала високий рівень ефективності *Chat GPT*.

Ключові слова: *ефективність, переклад, текст у галузі права і медицини, термін, штучний інтелект.*

Тепляков О. І., Frolova I. Ye. Efficiency of Using Artificial Intelligence in the Translation of Terms in Non-literary Texts. The article presents a study of employing *Chat GPT* for translating terms of the texts in the fields of law and medicine from English into Ukrainian. A comparative study of equivalents supplied by human translators and artificial intelligence has shown that the relations between them come in three types: identity, similarity and divergence. Identical equivalents all being correct and divergent incorrect, similar equivalents have proved to be either correct or incorrect. The total sum of correct equivalents has demonstrated a high rate of *Chat GPT* efficiency.

Key words: *artificial intelligence, efficiency, translation, text in the field of law and medicine, term.*

Актуальність дослідження визначена важливістю англо-українського фахового перекладу, зокрема необхідністю аналізу відтворення українською англійськомовних термінів, як ключових змістових одиниць фахових текстів, в також назрілою пробле-

мою вивчення можливостей використання штучного інтелекту у фаховому перекладі, а саме у текстах юридичної та медичної проблематики.

Метою нашого дослідження є вивчення ступеню правильності відтворення українською мовою ключових термінологічних одиниць англійськомовних текстів у галузі права і медицини за допомогою штучного інтелекту.

Об'єктом дослідження слугували юридичні та медичні терміни – ключові змістові одиниці англійськомовних фахових текстів відповідної тематики та їхні еквіваленти у текстах українських перекладів, зроблених людиною перекладачем та за допомогою Chat GPT.

Предметом аналізу були ідентичні, подібні та відмінні перекладацькі рішення в аспекті їхньої прийнятності та продуктивності.

Матеріалом дослідження стали автентичні англійськомовні статті у галузі права та медицини та їхні українські переклади, а також терміни тексту оригіналу та їхні відповідники, запропоновані людиною-перекладачем та штучним інтелектом. Загалом було проаналізовано переклад 500 англійськомовних термінів, з них 230 у галузі права і 270 у галузі медицини.

У ході нашого дослідження ми використали такі **методи**: *методи аналізу та синтезу* були використані для уточнення змісту наукових положень, потрібних для формування теоретичної бази дослідження, та для виявлення фонових знань, релевантних перекладу текстів обраної тематики; *метод вибіркового добору* був застосований для вибору текстів оригіналу; *метод порівняння* став у нагоді в аналізі еквівалентів, запропонованих людиною-перекладачем та штучним інтелектом, в також для виявлення ідентичних, подібних та відмінних перекладацьких рішень; *методи семантичного, стилістичного, морфологічного аналізу* разом із *методом контекстуальну аналізу* були використані для аналізу адекватності відповідників, поданих штучним інтелектом; *метод кількісного аналізу* знадобився для виявлення ефективності перекладу термінів за допомогою штучного інтелекту загалом та окремо у текстах юридичної та медичної тематики.

Дослідники вказують на те, що фаховий переклад містить у собі значні труднощі [3] та визначають термін, як основну змістову одиницю фахового тексту [1; 5].

Вказують, що згідно міжнародних норм існує три ступені відповідності між оригінальним і перекладеним фаховим текстом: по-перше, ідентичність, по-друге, модифікація, по-третє, нееквівалентність; в Україні вважається прийнятним ступінь ідентичності та модифікації [2].

У наш час нові можливості у діяльності перекладача відкриваються впровадженням систем автоматизованого перекладу, зокрема такого інструменту штучного інтелекту, як Chat GPT, який вважають доволі ефективним, хоча й не позбавленим певних недоліків [4].

Керуючись цими міркуваннями, ми відібрали фахові тексти та розробили модель аналізу ефективності використання штучного інтелекту для перекладу їх термінів.

Тексти у галузі права і медицини було обрано через важливість цих сфер знання для функціонування суспільства в цілому (сфера права) і організму окремої людини (сфера медицини). Відповідні тексти було отримано з курсових робіт студентів кафедри, перевірених науковими керівниками, що дало підстави вважати ці переклади правильними. Роботи також містять англо-українські глосарії основних термінів перекладених текстів, саме ці глосарії ми використали для формування бази одиниць аналізу. Із вказаних глосаріїв було обрано тільки ті одиниці, що є галузевими термінами, їх загалом виявилось 500 одиниць, з яких 230 – це терміни в галузі права, в 270 – терміни в галузі медицини. На наступному кроці до перекладу цих термінів людиною ми додали їхній переклад, який зробив Chat GPT, що відкрило перспективу порівняння обох варіантів перекладу та визначення правильних / неправильних відповідників, як основи для встановлення ефективності автоматизованого перекладу термінів, підданих аналізу.

Спираючись на міжнародні та вітчизняні норми, ми виокремили серед одиниць аналізу ідентичні, подібні та відмінні. При цьому, ми виходили з припущення, що модифікації є допустимими в перекладі цілого тексту, тоді як у перекладі окремого терміну вони можуть призводити до нееквівалентності.

Цілком очевидним результатом аналізу став підтверджений висновок про те, що **ідентичні** варіанти перекладу вказують на **правильність** відтворення термінів штучним інтелектом, наприклад:

Юридичні терміни (81,3%): *Evidence* – доказ – доказ; *Offender* – правопорушник – правопорушник; *Testimony* – свідчення – свідчення; *Witness* – свідок – свідок; *Legal domain* – правова сфера – правова сфера; *Case law* – прецедентне право – прецедентне право; *Civil law* – цивільне право – цивільне право; *Code of Criminal Procedure* – Кримінально-процесуальний кодекс – Кримінально-процесуальний кодекс; *Common law* – загальне право – загальне право; *Customary international law* – звичаєве міжнародне право – звичаєве міжнародне право; *Money laundering* – відмивання грошей – відмивання грошей; *Presumption of innocence* – презумпція невинуватості – презумпція невинуватості; *Principle of legal certainty* – принцип правової визначеності – принцип правової визначеності; *Crime scene* – місце злочину – місце злочину; *Fingerprints* – відбитки пальців – відбитки пальців та ін.

Медичні терміни (82,6%): *Brain* – мозок – мозок; *Depression* – депресія – депресія; *Dopamine* – дофамін – дофамін; *Hippocampus* – гіпокамп – гіпокамп; *Noradrenaline* – норадреналін – норадреналін; *Schizophrenia* – шизофренія – шизофренія; *Thalamus* – таламус – таламус

Gene expression – експресія генів – експресія генів; *Innate response* – вроджена реакція – вроджена реакція; *Midbrain* – середній мозок – середній мозок; *Preclinical study* – доклінічне дослідження – доклінічне дослідження; *Attention deficit hyperactivity disorder* – синдром дефіциту уваги з гіперактивністю – синдром дефіциту уваги з гіперактивністю; *Outpatient clinics* – амбулаторні клініки – амбулаторні клініки; *Treatment outcome* – результати лікування – результати лікування; *Hyperactive behaviour* – гіперактивна поведінка – гіперактивна поведінка та ін.

Стосовно ж **подібних** перекладацьких рішень, тут наше припущення підтвердилося, оскільки було виявлено як правильні, так і неправильні відповідники.

Правильні варіанти автоматизованого перекладу термінів, **подібні** до людського перекладу, переважно передбачають використання синонімів у відтворенні одного з елементів терміну, добору варіантного відповідника, що не порушує термінологічну норму, вилучення елемента терміну, зміст якого легко реконструюється у контексті, наприклад:

Юридичні терміни (7,4%): *Domestic legislation* – національне законодавство – внутрішнє законодавство; *E-commerce contracts* –

договора електронної комерції – контракти електронної комерції; *Serious bodily injury* – тяжке тілесне ушкодження – серйозне тілесне ушкодження; *Gender-based violence* – гендерної зумовлене насильство – гендерне насильство; *Case* – судова справа – справа; та ін.

Медичні терміни (11,4%): *Mental health issues* – проблеми з психічним здоров'ям – проблеми психічного здоров'я; *Major neuromodulator of anxiety* – основний нейромодулятор тривожності – головний нейромодулятор тривожності; *Substance use* – вживання речовин – використання речовин;

Substance abuse – зловживання психоактивними речовинами – зловживання речовинами; та ін.

Неправильні варіанти перекладу термінів за допомогою штучного інтелекту, **подібні** до тих, що надала людина-перекладач, спричинені переважно дослівним відтворенням більш ніж однокомпонентного терміну шляхом калькування та застосуванням транскодування до терміну в цілому, або до одного з його елементів. Такі варіанти перекладу не є прийнятними, оскільки вони порушують мовну / термінологічну норму та / або спотворюють зміст терміну, наприклад:

Юридичні терміни (5,2%): *Hard data* – точні дані – тверді дані; *Crime scene investigation* – розслідування на місці злочину – розслідування місця злочину; *Crime scene search* – обшук місця злочину – пошук на місці злочину; *Victimization* – переслідування – віктимізація; *Principle of double jeopardy* – принцип заборони подвійного притягнення до відповідальності – принцип *ne bis in idem*; *Identity theft* – викрадення персональних даних - крадіжка ідентичності та ін.

Медичні терміни (3,0%): *Comorbid disorder* – супутній розлад – коморбідний розлад; *Release of neuromodulators* – вивільнення нейромодуляторів – виділення нейромодуляторів; *DSM IV (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders IV)* – ПДВ IV (посібник з діагностики і статистики психічних розладів, IV видання) – *DSM-IV (Діагностичний і статистичний посібник з психічних розладів IV)*; та ін.

Відмінні перекладацькі рішення демонструють нездатність Chat GPT еквівалентно відтворити англійськомовних термін українською, як про те свідчать подані далі приклади, вони є **неправильними**:

Юридичні терміни (6,1%): *Forensic science* – криміналістика (також судова медицина) – форензична наука; *Forensic agency* – екс-

пертно-криміналістична служба – форензична агенція; *Secure the scene* – огорожувати місце злочину – забезпечувати сцену; та ін.

Медичні терміни (3,0%): *Co-morbidities* – супутні захворювання – коморбідності; *Corticostriatal circuit* – кірково-спинномозковий шлях – кортико-стріатальний ланцюг;

Ефективність використання штучного інтелекту у перекладі термінів була визначена шляхом додавання відсотку ідентичних варіантів до правильних подібних варіантів; показники ефективності виявилися високими для термінів обох досліджених сфер (88,7% – юридичні терміни; 94% – медичні терміни), вони є дещо вищими для перекладу термінів у галузі медицини, а за середніми показниками перевищують дев'яносто відсотків (91,35%).

Перспективою роботи є аналогічний аналіз на більшій кількості термінів з досліджених та інших фахових сфер.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисевич І. П., Ратомська Л. В. Термінознавство та особливості перекладу термінів українською мовою. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. Дніпро, 2012. № 2(4). С. 224–229. URL: <https://phil.duan.edu.ua/images/PDF/2012/2/32.pdf> (дата звернення: 25.09.2025).
2. ДСТУ 1.2:2003. Національна стандартизація. Порядок розроблення національних нормативних документів. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=41717 (дата звернення: 11.09.2025).
3. Кияк Т. Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/1545/1/84.pdf> (дата звернення: 02.09.2025).
4. A Comparative assessment of ChatGPT vs. Google Translate for the translation of patient instructions. *Journal of Medical Artificial Intelligence*. URL: <https://jmai.amegroups.org/article/view/9019/html> (date of access: 11.09.2025)
5. Mullaianova N. The distinction between term and word: A translator and interpreter trainer's perspective. URL: https://www.researchgate.net/publication/358655964_The_distinction_between_term_and_word_a_translator_and_interpreter_problem_and_the_role_of_teaching_terminology (date of access: 17.09.2025)

УДК: 81'25:82-1(=161.2)(410)"20/21"

ПЕРЕДАЧА АНГЛІЙСЬКИХ РЕАЛІЙ-МІР У ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ НА УКРАЇНСЬКУ: ЖАНРОВА ЗАЛЕЖНІСТЬ І ЧАСОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

*Хатамова А. Б., Кальниченко О. А. (доцент)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Статтю присвячено дослідженню перекладу англійських реалій-мір у художніх творах різних жанрів і часових періодів українсько-го перекладу. У роботі здійснено порівняльний аналіз способів відтворення одиниць виміру та грошових номіналів у перекладах радянської доби та періоду незалежності, що дозволило простежити еволюцію перекладацьких прийомів. На основі праць В. Карабана, С. Влахова, С. Флоріна, виокремлено основні прийоми передачі реалій-мір: словниковий відповідник, функціональний аналог, транскодування, кальку, описовий переклад та смисловий розвиток. Аналіз перекладів творів В. Скотта, Дж. Орвелла, Л. Керролла, М. Твена та Ф. С. Фіцджеральда показав, що вибір перекладацької стратегії зумовлюється не лише історичним контекстом, а й жанровими особливостями тексту. Результати дослідження засвідчили, що в радянських перекладах переважає тенденція до адаптації та стандартизації, тоді як сучасні переклади характеризуються культурною точністю та орієнтацією на автентичність.

***Ключові слова:** адаптація, автентичність, жанр, культурна специфіка, переклад, реалії-міри, перекладацький прийом.*

Khatamova A. B., Kalnychenko O. A. Rendering English realia-measures in literary translation into Ukrainian: genre dependence and temporal transformations. The article is devoted to the study of the translation of English measurement realia in literary works of various genres and historical periods of Ukrainian translation. The research presents a comparative analysis of the methods used to render units of measurement and monetary denominations in translations of the Soviet era and the period of independence, which made it possible to trace the evolution of translation techniques. Based on the works of V. Karaban, S. Vlahov, S. Florin, the study identifies the main methods of translating measurement realia: dictionary equivalent, functional analogue, transcoding, calque, contextual

substitution, and semantic development. The analysis of translations of works by L. Carroll, F. S. Fitzgerald, G. Orwell, W. Scott, and M. Twain demonstrated that the choice of translation strategy depends not only on the historical context but also on the genre-specific features of the text. The results revealed that Soviet translations tend to favor adaptation and standardization, while modern translations are characterized by cultural precision and an orientation toward authenticity.

Key words: *adaptation, authenticity, genre, cultural specificity, measurement realia, translation, translation techniques.*

Питання адекватного відтворення в перекладі реалій-мір у художніх творах зберігає свою наукову значущість, враховуючи вимоги забезпечення культурної еквівалентності перекладу в контексті процесів глобалізації та розширення міжкультурної взаємодії. Незважаючи на значний обсяг наукової літератури щодо загальних закономірностей перекладу реалій, передача одиниць виміру та номіналів грошових систем у художніх текстах все ще вимагає подальшого осмислення. Звідси випливає **актуальність** дослідження проблеми передачі в перекладі національно специфічних реалій-мір як засобу досягнення балансу між автентичністю літературного твору та його культурним сприйманням.

Новизною роботи є комплексний підхід до вивчення перекладу англійських реалій-мір у художніх текстах різних жанрів та історичних періодів українського перекладу. Уперше здійснено зіставний аналіз способів відтворення одиниць виміру та грошових номіналів у перекладах радянської доби й періоду незалежності, що дозволило виявити еволюцію перекладацьких стратегій та тенденцій у напрямку від адаптаційних до культурно-автентичних.

Об'єктом дослідження є реалії-міри, виявлені в художніх текстах англійської літератури, які становлять певні труднощі при їх передачі в перекладі.

Предметом аналізу є способи передачі реалій-мір з англійських художніх творів українською мовою в різні історичні періоди та в різних жанрах.

Метою дослідження є аналіз способів передачі англійських реалій-мір під час перекладу художніх творів українською мовою

з врахуванням жанрових особливостей оригіналу та часового контексту перекладацької діяльності.

Матеріалом дослідження стали англомовні художні твори різних жанрів – історичний роман Вальтера Скотта *Quentin Durward* («Квентін Дорвард»), казка Льюїса Керролла *Alice's Adventures in Wonderland* («Аліса в Країні Чудес» / «Аліса в Країні Див»), антиутопія Джорджа Орвелла *Animal Farm* («Колгосп тварин» / «Ферма. Рай для тварин»), пригодницький історичний роман Вальтера Скотта *Ivanhoe* («Айвенго»), пригодницький роман Марка Твена *The Adventures of Tom Sawyer* («Пригоди Тома Соєра»), соціально-психологічний роман-вестерн Френсіса Скотта Фіцджеральда *The Last Tycoon* («Кохання останнього магната») та їхні переклади українською мовою, виконані у різні періоди (радянський та пострадянський).

Для реалізації дослідницьких **завдань** використано такі методи: порівняльний аналіз перекладів різних часових періодів та жанрів, а також дескриптивний перекладацький аналіз для визначення стратегій передачі реалій-мір та факторів, що впливають на перекладацькі вибори.

Крістіана Норд наголошує, що культурно-специфічні явища мають відносний характер, адже можуть бути притаманні не лише одній культурі, а й проявлятися в інших, зокрема й тих, що порівнюються [15, с. 34]. Хав'єр Франко Айксела, своєю чергою, підкреслює, що поняття культурно-специфічних одиниць є динамічним, тобто не обмежується сталими елементами і змінюється залежно від культурного та комунікативного контексту [12, с. 57].

Реалії (від лат. *realis* – «дійсний», «матеріальний») – це лексичні одиниці, що позначають предмети, явища або поняття, які мають чітке етнокультурне або національне забарвлення. У філологічних і перекладознавчих дослідженнях термін використовується для позначення матеріально існуючих або історично зафіксованих об'єктів, тісно пов'язаних із соціальною, побутовою, політичною чи культурною сферою певного народу [1, с. 8–9]. Наприклад, реалії європейського суспільного життя можуть включати назви інституцій, традиційних страв, одягу, адміністративних одиниць тощо. У контексті перекладознавства слова-реалії становлять особливу категорію безеквівалентної лексики, тобто таких одиниць, які не мають прямого

відповідника в мові перекладу. Це ускладнює процес їх передачі, особливо коли йдеться про новоутворені або маловідомі реалії, що перекладаються вперше [2, с. 421]. Відтворення таких лексем потребує від перекладача глибокого знання культурного контексту, а також застосування спеціальних стратегій, таких як транскрипція, описовий переклад, калькування або введення пояснень у тексті чи примітках.

Реалії-міри (або мезуративи) та грошові одиниці становлять окрему підкатегорію лексичних реалій, які позначають специфічні одиниці вимірювання (довжини, ваги, об'єму тощо) або валюту, характерну для певної культури, історичного періоду чи географічного регіону. Їх переклад часто викликає труднощі, оскільки вони можуть не мати точного відповідника в мові перекладу або бути незрозумілими для цільової аудиторії. Як зазначають болгарські дослідники Влахов та Флорін: «...як цікавий виняток, є такі назви мір, які, не перестають бути реаліями, але мають еквіваленти в мові перекладу. До них належать назви деяких, нині небагатьох, традиційних мір, наявність еквівалента в яких зумовлена, наприклад, їхнім походженням від антропометричних вимірювань, схожих або близьких у різних народів» [1, с. 87].

Взявши за основу праці Сергія Влахова й Сидера Флоріна [1] та В. Карабана [2], наведемо найбільш вживані перекладацькі прийоми передачі реалій-мір (мезуративів):

1. Словниковий відповідник / еквівалент – це назви мір, які, залишаючись реаліями, мають прямі еквіваленти в мові перекладу. Такими є деякі традиційні міри, для яких еквіваленти існують через їхню генетичну спорідненість (наприклад, походження від антропометричних вимірювань, подібних у різних етносів) [2, с. 279].

2. Функціональний аналог – заміна реалії альтернативним об'єктом або явищем, яке створює аналогічне враження в читача, незважаючи на те, що не є її прямим еквівалентом [1, с. 49].

3. Транскодування – спосіб перекладу, коли передається звукова або графічна форма мовної одиниці [2, с. 282].

4. Калька – дослівна передача іншомовного терміна [1, с. 48].

5. Контекстуальна заміна – перекладацька трансформація коли перекладним відповідником стає слово, що підібрано з урахуванням контексту [2, с. 287].

6. Смысловий розвиток – перекладацький прийом, коли перекладом стає слово, що є логічним розвитком слова, що перекладається [2, с. 289].

Розглянемо наступні приклади реалій-мір та грошей та прийомів їх передачі з історичного роману Вальтера Скотта «Квентін Дорвард» та його перекладу Андрієм та Ніною Білецькими, надрукованого вперше у 1936 (Харків-Одеса, Дитвидав) [8].

Функціональний аналог. 1) *...was sunk a ditch of about twenty feet in depth* [18] – був прокопаний рів у **двадцять п'є** завглибшки [8]. 2) *Every yard of this ground, excepting the path which we now occupy, is rendered dangerous* [18]. – Кожний **туаз** цієї місцевості, крім стежки, якою ми йдемо, небезпечний (1956) [8]. 3) *Had I, said he, 'been fifty leagues distant* [18]... – Коли б я був, – сказав він, – навіть не тут, а за **п'ятдесять льє** звідси...[8] (1956). Можемо побачити, що Вальтер Скотт оперує англійськими системами вимірювання, проте український переклад не відтворює їх ні англійськими еквівалентами, ні метричною системою. Роман «Квентін Дорвард» описує події у Франції XV століття, тому використання французьких мір (туаз, льє, п'є) замість англійських (yard, league, foot) або сучасних метричних одиниць дозволяє відтворити автентичність епохи; поглибити історичну атмосферу твору; підкреслити локалізацію дії, що важливо для читача, який сприймає текст як історичний роман. Замість буквального перекладу або механічного перерахунку в метри, перекладачі обрали функціональний аналог, який: не належить ані до джерельної культури (англійської), ані до цільової (української); а належить до культури місця дії – Франції, що є ключовим для збереження культурного коду твору. Така перекладацька стратегія дозволяє зберегти локальне та історичне забарвлення твору. **Транслітерація.** 4) *I would not for a thousand ducats be absent from my Chief* [18]. – Я й за **тисячу дукатів** не хочу сьогодні відлучатися від мого начальника! [8] (1956). **Транскрибування.** 5) *I have heard of such a one's paying a liard to eat his bellyfull of grapes in a poor man's vineyard* [18]. – Я чув про одного такого, він платив **ліар** за те, щоб з'їсти у винограднику бідняка стільки винограду, скільки влізе в його черево [8] (1956). Перекладачі використовують транскодування, аби перенести культурно-специфічні елементи безпосередньо з мови оригіналу до мови перекладу. Такий підхід дозволяє зберегти оригінальне звучання та фонетичні характеристики таких одиниць. **Еквівалентна**

заміна з частковою адаптацією: 6) *...if you would give me fifty crowns to boot [18]... – ...навіть коли б ви дали мені ще п'ятдесят корон на при дачу [8] (1936). Переклад: п'ятдесят корон на придачу – зберігає назву валюти корона, яка є історичною реалією, але водночас зрозумілою українському читачеві як умовна історична грошова одиниця.*

Приклади з твору Льюїса Керролла «Аліса в Країні Чудес»: переклад, виконаний за радянських часів Галиною Бушиною, опублікований 1960 року, та переклад за часів незалежності виконаний Валентином Корнієнко 2006 року з назвою «Аліса в Країні Див». **Словниковий відповідник.** 1) *...she was now only ten inches high [13]– Вона справді поменшала і була всього дюймів десять заввишки (1960) [4].* 2) *...it's worth a hundred pounds! [13] – ...він коштує сто фунтів! (1960) [4].* Тут перекладачка використовує еквіваленти, які існують в мові перекладу. **Смисловий розвиток.** 3) *Then she went to work nibbling at the mushroom (she had kept a piece of it in her pocket) till she was about a foot high) [13]. – ...шматочок гриба і гризла його доти, доки не зменшилася вдвоє [3] (2006). – шматочок якого зберігся у неї в кишені), доки зменшилася приблизно до одного фути [3] (2006).* 4) *...it's worth a hundred pounds [13]! – ...цьому песикові ціни нема [3]. – він коштує сто фунтів! [4].* Реалія foot передається по-різному: у Г. Бушиної – через транскрипцію (фут), у В. Корнієнко – через смисловий розвиток (зменшилася вдвоє). Перекладач зберігає ідею зменшення, але виражає її природнішою для української мови формою, розвиваючи конкретну міру в відносне поняття. Замість точного виміру передано образне уявлення. Аналогічно з *a hundred pounds*: Бушина використовує словниковий відповідник (фунт), тоді як Корнієнко застосовує смисловий розвиток (ціни нема), передаючи ступінь цінності замість конкретної суми.

Порівняємо переклади «Колгосп тварин» Джорджа Орвелла: за радянських часів, виконаний в еміграції Іваном Чернятинським (1947) та «Ферма. Рай для тварин»: за часів незалежності, виконаний Юрієм Шевчуком (1991). **Функціональний аналог.** 1) *Still, it had been decided to build the walls three feet thick...[16]– Проте, вирішено збудувати стіни у три стопи завширшки (1947)... [6] 2) And now-thanks to the leadership of Comrade Napoleon-we have won every inch of it back again [16]! А тепер – завдяки мудрому прововоді То-*

вариша Наполеона – ми відвоювали все, до останньої **п'яді** (1947) [6]! 3) **eighteen inches** as before, which meant collecting much larger quantities of stone [16]... – а не у **вісімнадцять цалів**, як раніше; це значило, що треба буде заготовити значно більшу кількість каміння (1947) [6]. 4) *There were songs, speeches, and more firing of the gun, and a special gift of an apple was bestowed on every animal, with **two ounces** of corn for each bird and three biscuits for each dog [16].* – Були там пісні, промови, знов стрілянина з рушниці і спеціальні подарунки: яблуко кожній тварині, **дві унції** зерна кожній птиці, три сухарі кожній собаці (1947)[6] – Лунали промови й пісні, стріляли з рушниці, і кожен, як особливий подарунок, дістав по яблуку, курки – по **дві жмені** зерна, собаки – по три сухарі (1991)[5]. Two ounces of corn: Чернятинський передає як унції, використовуючи словниковий відповідник, тоді як Ю. Шевчук застосовує функціональний аналог – дві жмені зерна.

Розглянемо приклади з пригодницького роману «Айвенго»: Вальтера Скотта, перекладеного Анатолем Волковичем за радянських часів (1929) та Ігоря Давиденка (2009) за часів незалежності.

Функціональний аналог. 1) *Which leaves me not **a guilder's profit**, have you money to pay me? [17] – Хоч з цього не матиму ані червінця користі, чи вистачить у тебе грошей [9]? (1929).* В цьому випадку перекладач застосував функціональний аналог – перекладацький прийом, за якого реалія (у цьому випадку грошова одиниця *guilder*, замінюється іншою, ближчою та зрозумілішою для українського читача одиницею (*червінець*), що виконує ту ж саму функцію в контексті – позначає гроші, прибуток, монетарну вигоду. **Родо-видова заміна.** 2) *At the rate of **a mark of gold** [17].... – Із розрахунку за одну монету золотом (2009) [7]* Тут перекладач замінив конкретну історичну реалію на узагальнене поняття, близьке за змістом, але не рівнозначне за формою. Така заміна продиктована контекстом, а не словниковою відповідністю.

Розглянемо приклади з перекладу роману Марка Твена «Том Соєр», виконаний Юрієм Корецьким 1935 року. **Описовий переклад.** 1) *The boy ran around and stopped within **a foot or two** of the flower [19]. – Том підбіг, зупинився за **два кроки** від квітки [10].* Перекладач замінив *foot or two* на *два кроки* – вираз, який відтворює приблизну відстань, подібну до двох футів,

є зрозумілим і природним для україномовної аудиторії та не порушує ритму й стилю художнього тексту.

Розглянемо приклади з перекладу роману Френсіса Скота Фіцджеральда за часів незалежності, що був виконаний Олександром Кальниченко та Ігорем Ільїним 2017 року. **Транскрипція.** 1) *Wylie gave him a **quarter** [14]. – Вайлі не втримався й дав йому **квортер** [11]. 2) *She has **two dimes** [14]... У неї усього на всього два **дайми** [11].* Грошові одиниці *quarter* (чверть долара, 25 центів) і *dime* (10 центів) не мають повноцінних українських еквівалентів і тісно пов'язані з американською культурою. Тому перекладачі зберігають культурну специфіку, передаючи ці назви фонетично – *квортер*, *дайм*. 2)... *of course they're exaggerating but even if it's only **ten feet** [14] –...певна річ, вони перебільшують, та навіть якщо це три – **чотири метри** [11].* В цьому прикладі перекладачі замінили англійську одиницю виміру *ten feet* (приблизно 3 метри) на функціональний аналог три-чотири метри. Така заміна забезпечує природність і зрозумілість для українського читача, адже система футів не є звичною в українській культурі. 3) *Your picture's held over at Roxys and did **thirty-seven thousand** in Chicago last week [14]. – Твоя картина не сходить з чартів «Роксі» і в одному Чикаго за тиждень принесла **тридцять сім штук** [11].* «Тридцять сім штук» – це розмовний варіант, що означає «тридцять сім тисяч доларів», який звучить природно, але не уточнює валюту. Це може бути навмисним стилістичним вибором для передачі неформального тону.*

Аналіз показав, що перекладачі різних епох і жанрів застосовували широкий спектр прийомів для відтворення реалій-мір – від словникових відповідників і транскрипції до функціональних аналогів і контекстуальних заміन. У радянських перекладах переважала тенденція до збереження іноземних форм або їх адаптації через знайомі одиниці, тоді як переклади часів незалежності характеризуються більшим інструментарієм.

Висновки

Реалії-міри та грошові одиниці вимагають особливої перекладацької уваги, оскільки поєднують культурну специфіку з прагненням до зрозумілості. Вдалий вибір перекладацького прийому – від функціонального аналога до смислового розвитку –

дозволяє зберегти історичну автентичність і забезпечити адекватне сприйняття тексту цільовою аудиторією.

Порівняння перекладів різних епох демонструє еволюцію перекладацьких стратегій: від буквального відтворення або адаптації через знайомі одиниці в радянський період – до гнучкішого, контекстуально вмотивованого підходу в часи незалежності. Сучасні перекладачі частіше застосовують функціональні аналоги, описові заміни та стилістично марковані форми, що сприяє збереженню культурної специфіки та природності мовлення. Залежно від жанру спостерігається різна перекладацька домінанта: у історичних романах – прагнення до історичної достовірності, у казках – до образності, в антиутопіях – до соціальної точності, у модерністських романах – до природності сприйняття. Отримані результати засвідчують, що передача реалій-мір потребує не лише мовної, а й культурної компетентності перекладача, а також здатності балансувати між точністю, стилістичною гармонією та жанровими вимогами. **Перспективу** подальших досліджень становить розширення аналізу на інші групи реалій для формування узагальненої моделі культурно-адекватного відтворення реалій у художньому перекладі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Влахов С., Флорин С. Непреводимото в превода. София : Наука и изкуство, 1990. 356 с.
2. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова Книга, 2004. 576 с.
3. Керрол Л. Аліса в Країні Див / за ред. І. Малковича / переклад В. Корнієнка / вірші в перекладі М. Лукаша. Київ : А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2010. 264 с.
4. Керрол Л. Аліса в країні Чудес / переклад Г. Бушиної / за ред. М. О. Лукаша. Казки. Київ : Радянський письменник, 1960. 244 с.
5. Орвелл Дж. Ферма. Рай для тварин / переклад Ю. Шевчука. Всесвіт № 1, 1991. 112 с.
6. Оруел Г. Колгосп тварин / переклад І. Чернятинського. Мюнхен : Видавництво «Прометей», 1947. 91 с.
7. Скотт В. Айвенго / переклад І. Давиденка. Київ : Видавництво Країна Мрій, 2009. 400 с.

8. Скотт В. Квентін Дорвард / переклад А. Білецького та Н. Білецької. Київ : Молодь, 1956. 479 с.
9. Скотт В. Програмні твори. Шкільна бібліотека. Зарубіжна література в освіті / переклад А. Волковича. Київ : Обереги, 2001. 746 с.
10. Твен М. Пригоди Тома Соєра / переклад Ю. Корецького. Київ : Веселка, 1982. 175 с.
11. Фіцджеральд Ф. Скотт. Кохання останнього магната / переклад І. Ільїна, О. Кальниченка. Харків : Фоліо, 2017. 192 с.
12. Aixela J. F. Culture Items in Translation / eds. R. Alvarez and M. Carmen Africa Vidal // Translation, Power, Subversion. Clevedon : Multilingual Matters, 1996. P. 52–78.
13. Carroll L. Alice's Adventures in Wonderland. URL: <https://www.gutenberg.org/cache/epub/19002/pg19002-images.html> (дата звернення: 17.10.2025).
14. Fitzgerald F. Scott. The Last Tycoon. URL: <http://almabooks.com/wp-content/uploads/2016/10/The-Last-Tycoon-Excerpt.pdf> (дата звернення: 29.10.2025).
15. Nord C. Translation as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained. Manchester : St Jerome, 1997/2001. P. 34.
16. Orwell G. Animal Farm. URL: <https://gutenberg.net.au/ebooks01/0100011h.html> (дата звернення: 18.10.2025).
17. Scott W. Ivanhoe. URL: <https://gutenberg.org/cache/epub/82/pg82-images.html> (дата звернення: 24.10.2025).
18. Scott W. Quentin Durward. URL: <https://www.gutenberg.org/files/7853/7853-h/7853-h.htm> (дата звернення: 02.08.2025).
19. Twain M. The Adventures of Tom Sawyer. URL: <https://gutenberg.org/cache/epub/74/pg74-images.html> (дата звернення: 26.10.2025).

УДК 811.111:811.161.2]`25`373.613:070(477)

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ АНГЛОМОВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ОНЛАЙН-ЖУРНАЛІСТИЦІ (НА ПРИКЛАДІ МАТЕРІАЛІВ *VOGUE UA, NB, THE VILLAGE* ТОЩО).

Чернушенко А. В., Ковальчук Н. М. (канд. пед. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

У статті досліджуються способи передачі англomовних запозичень на матеріалі української онлайн-журналістики. Проаналізовано причини їх проникнення, особливості функціонування, тематичну класифікацію та основні стратегії перекладу в сучасних українських засобах масової інформації. Результати дослідження ґрунтуються на аналізі прикладів запозичень, ступеня їх адаптації та інтеграції в українську мовну систему.

Ключові слова: адаптація, англomовне запозичення, інтеграція, онлайн-журналістика, перекладацька стратегія, українські медіа.

Chernushenko A., Kovalchuk N. Peculiarities of rendering English loanwords in Ukrainian online journalism (based on Vogue UA, NB, The Village, etc.). The article examines the ways of rendering English loanwords based on the material of Ukrainian online journalism. The reasons for their influx into the language, peculiarities of functioning, thematic classification, and main translation strategies in modern Ukrainian mass media have been analyzed. The research results are based on the analysis of examples of loanwords, the degree of their adaptation, and their integration into the Ukrainian language system.

Key words: adaptation, English loanword, integration, online journalism, translation strategy, Ukrainian media.

Актуальність дослідження: У контексті глобалізації та інтенсивного розвитку цифрових технологій англійська мова чинить зростаючий вплив на мовну систему України. Особливо яскраво це виявляється через масове проникнення англomовних запозичень у сферу онлайн-журналістики, котра швидко адап-

тує міжнародні тенденції у власній мовній практиці. Англiцизми, що набули широкого вжитку в журналістському дискурсі, не тільки збагачують лексичний фонд української мови, а й породжують комплекс проблем, пов'язаних з їхньою адаптацією, перекладом та нормалізацією. Питання доцільності й коректності застосування таких лексичних одиниць залишається актуальним предметом наукових дебатів, адже мовна політика медіа суттєво впливає на формування мовної культури соціуму. Вивчення механізмів передачі англомовних елементів сприятиме поглибленому осмисленню мовних трансформацій та прогресу сучасного українського мовознавства.

Мета дослідження: Метою дослідження є з'ясування специфіки відтворення англійських лексичних елементів у сучасних українських інтернет-виданнях, а також комплексний аналіз механізмів їхнього пристосування до норм української мови та характеру використання в медійному дискурсі. Дане дослідження передбачає визначення чинників, що впливають на вибір способів їх передачі, та встановлення закономірностей інтеграції таких мовних одиниць у систему української мови.

Об'єкт дослідження: англомовні запозичення, що функціонують у текстах сучасних українських ЗМІ

Предмет дослідження: способи перекладу та адаптації англомовних запозичень у сучасному українському медіадискурсі.

Матеріали дослідження: Емпіричну базу дослідження становлять публікації чотирьох українських інтернет-ресурсів: *Vogue UA*, *NV*, *The Village Україна* та *BBC News Україна*, які характеризуються інтенсивним уживанням англійської лексики. Дослідницький корпус сформовано з п'ятнадцяти журналістських матеріалів, що репрезентують такі тематичні сегменти, як бізнес та економіка *start-up (сmapman)*, *Pitch Deck Review*, *business model (бізнес-модель)*, *seed stages (seed стадії)*, *dashboard (дашборд)*, *Tags (тегу)*, *fast-track*, *self-regulation.*, технології та медіа *storytelling (сторітелінг)*, *streaming service (стрімінговий сервіс)*, *dashboard (дашборд)*, *geolocation (геолокація)*, *Tags (тегу)*, мода та стиль життя *outfit (аутфіт)*, *total look (тотал-лук)*, *trend (тренд)*, *influencer (інфлюенсер)*, *street style (стрітстайл)*, *fashion (фешн-бренд, фешн-показ)*, *denim (денім)*, *basic wardrobe piece (базовий елемент гардероба)*, *boho style (стиль бохо)*, *bomber (бомбер)*,

культура та розваги *biopic* (байонік), *shoegaze* (шугейз), *sample* (семпл), *trend of the season* (головний тренд сезону), *killzone* (кіллзони), соціальні мережі та цифрова комунікація *storytelling* (сторітелінг), *streaming service* (стрімінговий сервіс), *Tags* (теги), *geolocation* (геолокація), *pre detox / post detox*. Така вибірка демонструє різноплановість сучасного українського медійного простору і уможлиблює аналіз особливостей застосування англійських мовних одиниць у неоднорідних комунікативних контекстах. Вибір цих джерел обґрунтовується тим, що дані платформи є показовими зразками актуальної української цифрової преси, яка слідує світовим культурним віянням, систематично запроваджує інтернаціональну термінологію та ілюструє процеси асиміляції чужорідних мовних компонентів в українському лінгвістичному середовищі.

Методи дослідження: Реалізація поставленої мети передбачає застосування багатоаспектної методологічної системи, яка забезпечує ґрунтовне вивчення специфіки відтворення англомовних запозичень у текстах сучасної української онлайн-журналістики. Дослідження ґрунтується на аналітико-синтетичному методі, що уможливив критичне опрацювання наукової літератури з метою визначення теоретичних засад запозичення та систематизації англомовних елементів за їхніми структурно-семантичними ознаками. Компаративний метод застосовано для зіставлення стратегій інкорпорації іншомовної лексики в різних медійних платформах, що дозволило виявити спільні тенденції та відмінності в їхньому використанні. За допомогою контент-аналізу здійснено структурований відбір досліджуваних мовних одиниць із подальшим групуванням за тематичною приналежністю. Дескриптивний метод у поєднанні з класифікаційним підходом забезпечив детальну характеристику способів передачі англіцизмів та виявлення проблемних аспектів їхньої адаптації до норм української мови. Узагальнення й інтерпретація зібраного матеріалу здійснювалися методом синтезу, що дало змогу сформулювати обґрунтовані висновки щодо закономірностей функціонування досліджуваних лексичних явищ у медійному дискурсі [8 с. 2–12].

У лінгвістиці іншомовні запозичення поділяють за походженням: від германізмів і полонізмів до латинізмів, грецизмів

і, звісно, англіцизмів. Останні сьогодні відіграють особливо помітну роль, оскільки англійська мова набула статусу *lingua franca* - глобальної мови спілкування в науці, бізнесі та медіа [9]. Завдяки розвитку інтернету, інформаційних технологій і цифрових платформ англійські слова активно потрапляють до української комунікативної сфери, стаючи звичними навіть для тих, хто не володіє англійською на високому рівні.

Процес адаптації таких слів до української мовної системи є складним і багаторівневим. Вони поступово підлаштовуються під фонетичні та граматичні норми української мови: слово *laser* набуває форми *лазер*, *blog* – *блог*, а *post* – *пост*. Нові запозичення не лише входять в активне вживання, а й утворюють власні похідні, наприклад *гуглити*, *лайкати*, *постити*. Це свідчить про глибоку інтеграцію іншомовних основ у граматичну систему української мови. Водночас відбуваються зміни й у семантиці: слово *парламент* в англійській мові спочатку позначало конкретний британський орган влади, а в українській отримало ширше, узагальнене значення як назва будь-якого законодавчого органу [7, с. 222].

У сучасних засобах масової інформації англіцизми виконують кілька важливих функцій. Насамперед вони мають номінативне значення, оскільки позначають нові явища та поняття, для яких українська мова ще не створила власних відповідників (*стрімінг*, *подкаст*, *гаджет*) [5, с. 39–46]. Крім того, англіцизми виконують стилістичну функцію, допомагаючи створювати відчуття динамічності, сучасності та причетності до глобального інформаційного простору (*лайт*, *тренд*, *екшн*) [6, с. 87–93]. Також вони мають експресивне навантаження, адже іншомовні слова часто підсилюють емоційність висловлювання або привертають додаткову увагу до певного явища (*ексклюзив*, *сенсація*, *скандал*) [1, с. 10–13]. Повні переклади, такі як *Big Bang* у значенні *Великий вибух*, а також часткові приклади на зразок *бізнес-центр* або *IT-спеціаліст*, свідчать про прагнення української мови поєднати зрозумілість для носія з міжнародною впізнаваністю [3; 2]. У наукових дослідженнях виділяють кілька типів калькування, зокрема орфографічне, паронімічне та синтаксичне, кожне з яких відображає певний рівень взаємодії української та англійської мов [4].

Аналітична частина дослідження спрямована на перевірку теоретичних положень щодо функціонування англійських за-

позичень у сучасному українському медіапросторі. Для аналізу було сформовано корпус з текстів провідних онлайн-видань, серед яких *Vogue Україна*, *NV*, *The Village Україна* та *BBC News Україна*. Отримані результати засвідчили, що більшість англіцизмів у медіатекстах проходить процес часткової адаптації. Близько половини виявлених лексем зберігають окремі риси англійського оригіналу, водночас органічно вбудовуючись у структуру української мови. Повністю адаптованими є близько чверті досліджених одиниць, тоді як решта становить кальки та гібридні утворення. Найактивніше англомовні запозичення фіксуються в матеріалах, присвячених моді, технологіям і бізнесу, що відображає глобалізаційний характер цих галузей.

Поширеними способами інтеграції англіцизмів є пряме запозичення, фонетична адаптація, утворення гібридних форм та калькування. Такі процеси свідчать про прагнення журналістів поєднати природність сприйняття тексту з міжнародною впізнаваністю термінів. Якщо у виданнях ділового спрямування, зокрема *NV*, переважають кальковані або малоадаптовані форми, то у журналах моди, як-от *Vogue Україна*, частіше використовуються експресивні й стилістично виразні запозичення, які створюють ефект модерності та глобальності.[11]

Функціонально англіцизми виконують у сучасній журналістиці кілька важливих ролей. Передусім вони мають номінативне значення, оскільки допомагають позначати нові явища, поняття й технології, для яких українська мова ще не виробила власних відповідників. Водночас такі слова часто виконують експресивну функцію, надаючи тексту динамічності й сучасного звучання. Крім того, вони мають стилістичну роль, оскільки формують певну мовну ідентичність кожного видання, створюючи впізнаваний тон та образ бренду. Детальний аналіз показав, що англіцизми найчастіше зустрічаються у публікаціях, присвячених бізнесу, технологіям, моді, культурі та соціальним медіа. Їхня висока частотність у цих тематичних напрямках пояснюється швидкими темпами розвитку глобального інформаційного простору, у межах якого саме англійська мова виконує функцію головного комунікативного інструмента.

Однією з тенденцій сучасного мовлення є гібридизація, яка проявляється в поєднанні англомовних основ з українськими

граматичними формами. Така взаємодія свідчить про поступову внутрішню інтеграцію іншомовних елементів у структуру української мови. Англomовні запозичення втрачають ознаки чужорідності та стають природною частиною мовної системи. Але надмірне використання англіцизмів може створювати проблеми з розумінням тексту.

Висновки. У ході дослідження здійснено аналіз теоретичних засад іншомовних запозичень та з'ясовано основні механізми інтеграції англіцизмів у сучасну українську онлайн-журналістику. Установлено, що проникнення англійської лексики зумовлюється глобалізаційними процесами, розвитком цифрових технологій та статусом англійської як мови міжнародного спілкування.

Теоретичний огляд засвідчив, що іншомовні елементи асимілюються на кількох рівнях: фонетичному, морфологічному та лексико-семантичному. Англіцизми класифікуються за походженням, сферою функціонування та способом входження в мову-реципієнт. Особливої уваги заслуговує гібридизація, коли іншомовна основа поєднується з українськими афіксами, що забезпечує органічне входження нових одиниць у мовну систему [10].

Виявлено три ключові функції англomовних елементів в онлайн-журналістиці: номінативну (позначення нових реалій), стилістичну (створення сучасного звучання тексту) та експресивну (посилення емоційного впливу). Цифрові медіа виступають провідним каналом поширення та стандартизації іншомовної лексики, здійснюючи її редакційне опрацювання та інтеграцію в різні публіцистичні жанри. Поєднання прямих запозичень, адаптованих форм і калькованих конструкцій формує комплексну систему функціонування англіцизмів у медійному просторі, впливаючи на розвиток мовної культури суспільства [5, с. 39–46; 6, с. 10–13].

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленому аналізі англomовних запозичень різних історичних періодів та порівнянні їх із сучасними мовними явищами. Доцільним напрямком подальших наукових розвідок є також кількісне зіставлення рівня проникнення англіцизмів в українську мову з відповідними показниками у мовах інших мовних груп, зокрема германських, романських та азійських.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архипенко Л. М. Англомовна лексика в економічному дискурсі (на матеріалі українських ЗМІ). Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2019. № 38. Т. 3. С. 10–13.
2. Гриньова К. Транскрипція та калькування перекладу. Бюро перекладів AZURIT. URL: <https://www.azurit.kiev.ua/uk/2021/02/02/transkriptsiya-ta-kalkuvannya-perekladu/> (дата звернення: 10.09.2025).
3. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Побудова термінів шляхом прямого запозичення. *Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти*. Літературне Місто. Київ: КМ Academia, 2000. 216 с.
4. Ліннік Л. Техніки перекладу: калькування. Профпереклад. URL: <https://profpereklad.ua/tehniki-perekladu-kalkuvannja/> (дата звернення: 11.10.2025).
5. Майструк Т. С. Номінативна функція англіцизмів різних семантичних груп у текстах публіцистичного стилю. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2008. Т. 2. С. 39–46.
6. Майструк Т. С. Стилiстичні функції англiцизмiв рiзних семантичних груп у текстах інформаційного стилю. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2009. Т. 3. С. 87–93.
7. Філон М. І., Хомік О. Є. Сучасна українська мова. Лексикологія. Частина 1 : навч. посіб. для студентів філол. спец. вищих навч. закладів. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, [б.в.], 2010. 271 с.
8. Damaris W. Karūrū. Borrowing and Communication in Language: The Impact of Morphological Adaptation Processes. *International Journal of Education and Research*. 2013. Vol. 1. No. 10. P. 2–12.
9. Lingua franca. Cambridge Dictionary. English Dictionary, Translations & Thesaurus. URL: <https://dictionary.cambridge.org/uk/dictionary/english/lingua-franca> (дата звернення: 15.10.2025).
10. Rodman R., Fromkin V., Hyams N. An Introduction to Language. New York: Tandem Library, 2014. 605 p.
11. Soumaya Amine Al Salti. Calque Examples in Translation: Impacts on Linguistic Diversity. *Soumaya Salti*. URL: <https://www.soumaya-salti.com/2024/06/calque-translation-examples.html> (дата звернення: 12.09.2025).

УДК 811.111:811.161.2]`255.4:791(73)

ВІДТВОРЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ВЕСА АНДЕРСОНА В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ СУБТИТРУВАННІ ПЕРСОНАЖНОГО МОВЛЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ФІЛЬМУ «ФРАНЦУЗЬКИЙ ВІСНИК»)

*Чернявська М. О., Мартинюк А. П. (д-р філол. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

Статтю присвячено аналізу перекладацьких трансформацій, застосованих під час англо-українського субтитрування фільму Веса Андерсона «Французький вісник». У центрі уваги – способи відтворення індивідуального стилю режисера. Особлива увага приділяється перекладацьким прийомам, які забезпечують баланс між смисловою точністю, художньою виразністю та технічними обмеженнями субтитрування.

Ключові слова: аудіовізуальний переклад, Вес Андерсон, індивідуальний стиль, перекладацька трансформація, субтитрування.

Reproduction of Wes Anderson's individual style in English-Ukrainian subtitling of the characters' speech (based on the film "The French Dispatch"). The article is devoted to the analysis of translation transformations applied in the English-Ukrainian subtitling of Wes Anderson's film "The French Dispatch". The focus is on the ways of conveying the director's individual style. Particular attention is paid to the linguistic and stylistic features of the journalist characters' speech and the translation techniques that ensure a balance between semantic accuracy, artistic expressiveness, and technical constraints of subtitling.

Key words: audiovisual translation, individual style, subtitling, translation transformation, Wes Anderson.

Актуальність дослідження полягає у зростанні ролі субтитрування як одного з провідних способів сприйняття іншомовного аудіовізуального контенту та у необхідності розробки ефективних підходів до збереження індивідуального стилю режисера в умовах мультимодального перекладу.

Метою дослідження є аналіз перекладацьких трансформацій, які забезпечують відтворення індивідуального стилю Веса Андерсона в процесі англо-українського субтитрування фільму «Французький вісник», а також пошук балансу між точністю змісту, стилістичною виразністю та технічними вимогами субтитрування.

Об'єктом дослідження є персонажне мовлення у фільмі Веса Андерсона «Французький вісник» та його український субтитрований переклад.

Предметом дослідження є перекладацькі стратегії та трансформації, що використовуються для збереження індивідуального стилю режисера в українському субтитрованому перекладі.

Матеріалом дослідження слугують фрагменти з англomовної версії фільму «Французький вісник» та їх українські субтитровані відповідники.

У ході дослідження використано **методи** описового, контекстуально-інтерпретаційного, порівняльного та перекладацького аналізу, що дали змогу визначити, як стилістичні особливості персонажного мовлення відтворюються у перекладі субтитрів та які стратегії при цьому застосовуються.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що вона зосереджується на субтитруванні як засобі передачі індивідуального стилю автора в межах аудіовізуального твору, що досі залишається недостатньо вивченим напрямом, особливо у контексті англо-українського перекладу творчості Веса Андерсона.

Субтитрування як вид аудіовізуального перекладу сягнуло неабиякої популярності в наш час завдяки масовому використанню стримінгових платформ, у тому числі попиту на контент іншими мовами. На відміну від традиційних форм перекладу (усного чи письмового перекладу), субтитрування має мультимодальний характер, адже працює в межах складної полісеміотичної системи, в якій комунікація відбувається одночасно на вербальному, візуальному та аудіальному рівні [6, с. 86]. Відповідно, кожен елемент цієї системи доповнює і переосмислює візуальну інформацію. Оскільки важливим є збереження та балансування всіх рівнів, субтитрування здійснюється в умовах значних технічних та часових обмежень. Загальні положення стосуються розташування на екрані (зазвичай у нижній частині), числа рядків

та символів (не більше двох рядків та 35-42 символів у рядку), тривалості показу на екрані (від 5/6 (п'ять шостих) секунди до максимум 7 секунд) [1, с. 14; 6].

У таких умовах перекладач змушений вдаватися до комплексу лексико-граматичних трансформацій, що дають змогу максимально точно передати зміст і стиль, не порушуючи ритму перегляду. Дослідники Х. Діас-Сінтас та Е. Ремаел визначають **редукцію** як основний та невід'ємний спосіб передачі усного мовлення в субтитруванні [5, с. 146-147]. Вони виділяють часткову редукцію (**конденсацію**), коли висловлювання стискається без втрати основного змісту, та повну (**омісію**), коли вилучаються другорядні слова чи фрази. До основних проявів редукції належать: спрощення дієслівних конструкцій, генералізація, використання коротших синонімів, транспозиція (заміна частин мови), антонімічний переклад, зміна порядку слів, теми і реми, перетворення пасивних конструкцій на активні, а також вилучення уточнюючих прикметників і прислівників.

Таким чином, субтитри поєднують технічну стислість і лінгвістичну точність: перекладач скорочує текст, зберігаючи зміст і стиль оригіналу в межах часових та просторових обмежень. Основним викликом для перекладача стає пошук рівноваги між скороченням і збереженням авторського стилю, особливо у випадку з фільмами Веса Андерсона, де висока стилістична насиченість, надмірна швидкість мовлення, іронія та культурні алюзії вимагають уважного й творчого підходу.

Американський режисер і сценарист Вес Андерсон уже давно зайняв свою нішу в авторському кіно, сформувавши впізнавану кіномову, яку неможливо сплутати з іншими. Його фільми – це гармонійне поєднання візуальної симетрії, театральної композиції та поетичного діалогу, що поєднуються з сухим гумором і дедпен-манерою мовлення персонажів. Мовлення його персонажів вирізняється високим рівнем формальності, складними синтаксичними конструкціями, використанням соціолектів (сленгу, жаргону, аргю), алюзій та іронічних коментарів.

У його фільмі «Французький вісник» ця ритміка підсилюється фрагментарністю сюжету, оскільки фільм побудовано як номер журналу, де кожен розділ представляє статтю окремого журналіста. Переходи між цими статтями супроводжуються поя-

вою стилізованих титрів, що наслідують друковану естетику періодичних видань, притаманних типографіці 1920–1960-х років, створюючи відчуття автентичності та занурюючи глядача в атмосферу минулої епохи.

Мовлення персонажів у фільмі «Французький вісник» відзначається жанровою різноманітністю та стилістичною насиченістю. Кожен журналіст говорить у манері, притаманній темі своєї статті: у матеріалі Дж. К. Л. Беренсен домінує мистецька термінологія та академічна лексика, що відображає інтелектуальний характер журналістики; у статті Робака Райта спостерігається поєднання кулінарного й поліцейського жаргону, який створює ефект документальної точності та додає гумору; а в репортажі Люсінди Кременц мова набуває рис новинного повідомлення, поєданого з особистими коментарями та елементами студентського сленгу. Така лінгвостилістична строкатість вимагає від перекладача не лише лінгвістичної точності, а й уміння відтворити індивідуальний стиль кожного оповідача. У цьому контексті особливо ефективною є класифікація перекладацьких стратегій за П. Ньюмарком [7, с. 45-53, 81-93], що дозволяє поєднати **комунікативний переклад**, орієнтований на сприйняття глядача, із **семантичним перекладом**, спрямованим на збереження авторського стилю. Для досягнення цього балансу перекладач активно застосовує **модуляцію, функціональні еквіваленти, описовий переклад**, а також інші перекладацькі трансформації, які забезпечують природність звучання реплік при збереженні їх стилістичного забарвлення.

У фільмі «Французький вісник» журналістський жаргон відіграє важливу роль у створенні достовірності професійного середовища редакції. Його приклади демонструють специфічну професійну лексику, який у перекладі часто нейтралізується задля зрозумілості глядачу. Так, наприклад, репліка однієї героїні до головного редактора та засновника журналу Артура Говіцера-молодшого:

“The question is: who gets killed? There’s one piece too many, even if we print another double-issue [...]”.

«Питання в тому, чия стаття зайва? У нас на одну статтю більше, навіть якщо видамо подвійний номер [...]».

Замість буквального «кого в’ють» (у значенні «чию статтю знімуть із номера») в українському перекладі використано ней-

тральний варіант: «*Питання в тому, чия стаття зайва?*». Це приклад використання **функціонального еквіваленту**, коли журналістський жаргон замінюється загальнозживаним висловом без втрати смислу. Також в цій репліці бачимо ще один жаргонізм *double-issue*, який перекладено за допомогою прямого відповідника *подвійний номер*.

Подібні процеси спостерігаються і при передачі колоквіалізмів:

“*The uncontested **crackerjack** of grammatical expertise*”. [3]

«*Неперевершений **знавець** граматики*». [2]

Тут слово *crackerjack* у формі іменника є сленгом, що означає «людина визнаної майстерності» [4]. Воно передано за допомогою функціонального відповідника, який нейтралізує розмовний відтінок, але зберігає експресивність та зміст. Це типовий приклад втрати стилістичної гри у субтитрах, де пріоритетом стає зрозумілість.

У статті Дж. К. Л. Беренсен про ув'язненого художника Мозеса Розенталера мова вирізняється високим стилем і точністю, насичена мистецькими термінами, вставними конструкціями та образними висловлюваннями:

“*Widely not considered a great connoisseur, Julian Cadazio, nevertheless, had an eye for something, and he did us all a very good turn...*” [3]

«*Не надто шанований поціновувач мистецтва, Джуліан Кадазіо, все ж мав нюх і зробив нам усім велику послугу...*» [2]

Цей приклад ілюструє **комунікативний метод** перекладу та характерні для субтитрування **омісію** та **конденсацію**. При перекладі першої фрази “*Widely not considered a great connoisseur*” використано **модуляцію**, адже перекладач відмовляється від буквальної передачі структури заперечення (*not considered*) і замінює його позитивною характеристикою *шанований* з іронічним заниженням ступеня цієї оцінки *не надто*. Водночас, у цій фразі випущено прикметник *great*, натомість лексему *connoisseur* передано за допомогою конкретизації двома словами *поціновувач мистецтва* для збереження ритміки репліки. Англійську ідіому “*had an eye for something*” перекладено прямим ідіоматичним виразом «*мав нюх*», що природно передає метафору – здатність розпізнавати цінне, причому, тут відбулася омісія частини *for something*, що не спотворює змісту сказаного. Для передачі ідіоми

“*did us all a very good turn*” застосовано **функціональний еквівалент** «зробив нам усім велику послугу», адже прямого перекладу в українській мові немає, тому підбирається відповідник, який виконує ту саму комунікативну функцію в мові перекладу.

Мова Люсінди Кременц у її статті «Поправки до маніфесту», натомість, нагадує новинний репортаж, ритмічний і переривчастий з використанням еліпсису та парцеляції:

“*March tenth. City services at a halt, one week and counting. Public transportation: suspended. Piles of garbage: uncollected. Schools on strike.*” [3]

«Десяте березня. Міські служби не працюють тиждень, і це ще не все. Громадський транспорт стоїть. Купи сміття ніхто не збирає. Школи страйкують». [2]

У цьому прикладі застосовано **семантичний метод** перекладу, що дозволив зберегти стилістичні особливості оригіналу без суттєвих змін форми. У фразі “*City services at a halt, one week and counting*” спостерігаємо трансформацію **модуляції**: фразу “*at a halt*” передано не буквально, а через зміну логічного підходу зі стану (дослівно – «у стані зупинки») на результат дії («не працюють»). Для передачі ідіоматичного виразу “*and counting*” використано **функціональний відповідник** «і це ще не все» для передачі незавершеності процесу, оскільки в українській мові не має прямого відповідника даній ідіомі. У частині “*Public transportation: suspended. Piles of garbage: uncollected.*” застосовано трансформацію **зміни пасивного стану на активний**: *suspended* → *стоїть*, *uncollected* → *ніхто не збирає*. При перекладі речення “*Schools on strike*” використано трансформацію **транспозиції**, де іменник *strike* передано дієсловом *страйкують*.

У статті Робака Райта «Приватна їдальня комісара поліції» поєднуються кулінарний та поліцейський жаргони. Для перекладу останнього використано **конкретизацію** (*forensic tutors* – *службові виконавці*, замість дослівного «викладач з криміналістики»), **прямий відповідник** (*law enforcement* – *правоохоронні органи*), **коденсацію** (*facial composites based on eyewitness testimony* – *фотопортрети із слів свідків*, зміст повністю збережено в коротшій формі). Прикладом збереження образності та авторської стилістики за допомогою семантичного перекладу є наступна «гастрономічна» репліка Райта про поданий коктейль:

"The drink, a milky, purplish aperitif, ferociously fragrant, overtly medicinal, ever-so-faintly anesthetizing [...] cast a spell..." [3]

«Наній, молочний аперитив із фіолетовим відтінком, дико духмяний, відверто зцілюючий, злегка анестезуючий [...] оповив своїми чарами...» [2]

Епітети *ferociously fragrant, overtly medicinal, anesthetizing* перекладено **синонімічними відповідниками**, тоді як *purplish* передано **описовим перекладом із фіолетовим відтінком**. Вираз *"cast a spell"* передано як «оповив своїми чарами» із **модуляцією**: зміщенням логічного акценту «насилання чар» на активну метафоричну дію «оповивання чарами», що робить вислів більш природним для української мови та зберігає емоційний ефект.

У результаті дослідження було з'ясовано, що субтитрування фільмів Веса Андерсона є складним перекладацьким процесом, який поєднує технічну точність, лінгвістичну гнучкість і художню чутливість до авторського стилю. У процесі англо-українського перекладу фільму «Французький вісник» виявлено, що перекладач застосовує комбінацію семантичного та комунікативного підходів, поєднуючи точність змісту з адаптацією до ритму та культурних норм української мови. Серед основних трансформацій, що забезпечують баланс між змістовою й стилістичною точністю, виявлено: модуляцію, редуцію, описовий переклад, функціональні еквіваленти, компенсацію та конкретизацію. Ці трансформації виконують не лише допоміжну, а й творчу функцію, стаючи інструментом збереження індивідуального стилю режисера в межах технічних і часових обмежень субтитрування.

Перспективою подальших досліджень є розширення аналізу перекладацьких стратегій в інших фільмах режисера, а також порівняння субтитрування з дубляжем як різних форм міжсеміотичної адаптації авторського стилю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лукьянова Т. Г. Основи англо-українського кіноперекладу: навчальний посібник для студентів 4 курсу освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» денної форми навчання факультету іноземних мов. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 104 с.

2. Французький вісник від «Лібєрті, Канзас Івнїнг Сан». MEGOGO. URL: <https://megogo.net/ua/view/6966255-francuzkiy-visnik-vid-liberti-kanzas-ivnin-san.html?continue> (дата звернення: 30.10.2025).
3. Anderson W. The French dispatch of “The Liberty, Kansas Evening Sun”. Screenplay. 2021. 136 p. URL: <https://deadline.com/wp-content/uploads/2022/01/The-French-Dispatch-Read-The-Screenplay.pdf> (date of access: 22.07.2025).
4. Collins English dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english> (date of access: 30.10.2025).
5. Díaz Cintas J., Remael A. Subtitling: Concepts and practices. London & New York : Routledge, 2021. 273 p.
6. Gottlieb H. Language-political implications of subtitling. *Topics in audiovisual translation* / ed. by P. Orero. 56th ed. Amsterdam : Benjamins, 2004. P. 83–100.
7. Newmark P. A textbook of translation. New York : Prentice Hall, 1988. 292 p.
8. Timed text style guide: General requirements. *Netflix | Partner Help Center*. URL: https://partnerhelp.netflixstudios.com/hc/en-us/articles/215758617-Timed-Text-Style-Guide-General-Requirements?utm_source=chatgpt.com (date of access: 30.10.2025).

УДК 811.111:811.161.2]`25:659.1

КРЕАТИВІЗАЦІЯ ТА ЛОКАЛІЗАЦІЯ ЯК СТРАТЕГІЇ РЕКЛАМНОГО ПЕРЕКЛАДУ

Чуприна А. Д., Ребрій О. В. (д-р філол. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено дослідженню особливостей реалізації стратегій локалізації та креативізації в англо-українському перекладі текстів рекламних повідомлень. Обидві стратегії є проявами глобальної стратегії одомашнення, скерованої на створення природного і плавного тексту перекладу. Однак якщо локалізація використовується задля подолання культурної дистанції, креативізація більшою мірою характеризує подолання міжмовної асиметрії та спричинених нею перекладацьких труднощів лінгвостилістичного характеру.

Ключові слова: креативізація, локалізація, переклад, реклама, стратегія.

Chupryna A. D., Rebrii O. V. Creativization and localization as strategies of translating advertisements. The article is dedicated to researching the specifics of implementing the strategies of localization and creativization in the English-Ukrainian translation of advertising texts. Both strategies are forms of embodiment of the global domestication strategy aimed at producing a natural and fluent target text. But while localization is used to overcome the cultural distance, creativization is employed mainly to overcome interlinguistic asymmetry and caused by it translation problems of linguistic and stylistic nature.

Key words: advertising, creativization, localization, strategy, translation.

З самого початку свого існування як самостійної наукової галузі теорія перекладу була особливо зацікавлена у вивченні особливостей відтворення тих типів/різновидів текстів, мовних, мовленнєвих та стилістичних формацій, які не мають готових відповідників у цільовій мові, а отже змушують перекладача вдаватися до різноманітних, але завжди креативних по своїй суті, трансформацій. Прикладом текстів, що традиційно вимагають значного творчого опрацювання, є рекламні повідомлення, тож,

актуальність нашого дослідження зумовлено тим, що вивчення стратегій англо-українського перекладу реклами дозволить отримати нові додаткові знання стосовно ефективних шляхів подолання різноманітних перекладацьких труднощів.

Метою дослідження є вивчення особливостей реалізації стратегій локалізації та креативізації в англо-українському перекладі рекламних повідомлень. Задля реалізації поставленої мети в роботі було визначено та послідовно вирішено низку завдань, зокрема:

Об'єктом дослідження виступають стратегії локалізації та креативізації як програми дій перекладача, скеровані на адаптацію рекламних повідомлень до норм цільової мови та культури. **Предметом** дослідження виступають мовні засоби, способи перекладу та перекладацькі трансформації, за допомогою яких імплементуються зазначені стратегії.

Матеріалом дослідження виступили тексти рекламних повідомлень компаній Apple та Samsung (реклама мобільних телефонів та комп'ютерів). Загальна кількість опрацьованих текстових фрагментів в оригіналі та перекладі складає 300 одиниць. Обираючи матеріал для дослідження, ми прагнули забезпечити цілісність отриманої вибірки за рахунок подібності рекламованих товарів, адже ця подібність, згідно з нашою гіпотезою, може також передбачати тотожність або подібність як використаних для цього експресивних засобів, так і локальних стратегій їхнього відтворення в англо-українському перекладі.

Існує багато різних визначень реклами, втім, як показує порівняльний аналіз, вони мало чим відрізняються одне від одного. За основу беремо дефініцію з «Академічного тлумачного словника української мови», що пропонує дихотомічне (процесуально-результативне) розуміння реклами як: (1) «популяризації товарів, видовищ, послуг і т. ін. з метою привернути увагу покупців, споживачів, глядачів, замовників і т. ін.» та (2) «плакату, об'яви і т. ін., що використовуються як засіб привертання уваги покупців, споживачів, глядачів, замовників і т. ін.» [1].

Зважаючи на специфіку нашого дослідження, зосередимо свою увагу на рекламному продукті, який будемо визначати як рекламне повідомлення. На думку електронного видання Dictionary.com, рекламне повідомлення має цілих три значення: (1) платне оголошення як, наприклад, для товару, що продається, розташоване в газеті, журналі, на радіо, телебаченні або в Інтернеті; (2) суспільне повідомлення, особливо у друкованій формі;

(3) дія, спрямована на те, щоб зробити щось загально відомим; заклик до уваги громадськості [3].

Сучасна реклама має переважно мультимодальний характер, коли його текстову частину доповнюють візуальною та/або музичною. В аспекті перекладу в його традиційному інтерлінгвістичному сенсі, зосередимо увагу на двох стратегіях, які набули широкого поширення і все більше привертають увагу перекладознавців – локалізації та креативізації.

Наше розуміння перекладацької стратегії ґрунтується на її лінгвістичному тлумаченні як «комунікативний намір мовця, сформований на підставі використання суспільного досвіду для власних індивідуальних потреб і бажань, і мовну об'єктивацію цього наміру, що надає йому інтерактивного статусу через осмислення вербалізованого наміру усіма суб'єктами» [2, с. 85]. В перекладознавстві розрізняють стратегії глобальні і локальні. Глобальною є стратегія, яку перекладач розробляє на доперекладацькому етапі. Вона поширюється на весь текст і характеризується загальною спрямованістю дій, що на сучасному етапі визначається прагненням забезпечити природність і плавність сприйняття цільового повідомлення іншомовною та іншокультурною аудиторією. Натомість, локальні стратегії є численними і стосуються окремих текстових одиниць/фрагментів, зазвичай, тих, що відносяться до так званих перекладацьких труднощів. Локальні стратегії, таким чином, більшою мірою асоціюються з використанням перекладачем тих чи інших способів перекладу та перекладацьких трансформацій, які дозволяють найкращим чином забезпечити реалізацію глобальної стратегії. Виходячи з такого розподілу, маємо визнати, що локалізація та креативізація можуть мати глобальний, так і локальний характер.

Терміном «локалізація» позначають пристосування як самого продукту (глибинна), так і повідомлення, що його рекламує (поверхнева), відповідно до цільового ринку або «локалю» [4], що характеризується сукупністю специфічних елементів, до яких передусім відносяться мова і географічне розташування. Для перекладознавців локалізація обмежується мовним рівнем і є по суті різновидом стратегії адаптації повідомлення до цільових культурних норм і цінностей.

Розглянемо приклад:

*Personalize your **Home Screen**. Tint your icons with any color. Rearrange and resize **apps** and widgets. You can even lock or hide apps to protect sensitive information – it's your call.*

Персоналізуйте головний екран. Надавайте іконкам будь-якого кольору. Змінійте розташування й розмір додатків і віджетів. Ви навіть можете заблокувати або приховати додатки, щоб захистити конфіденційну інформацію. Це ваш вибір.

У цьому випадку об'єктом локалізації виступає термін *home screen*, який дослівно можна перекласти як «домашній екран». В основі цієї номінації перебуває метафора, адже «домашнім» для користувача буде той екран, на якому він відчувається «як вдома», адже саме там зосереджені всі необхідні для нього в першу чергу програми.

В українському ж варіанті маємо зовсім інший підхід, адже екран перетворюється з «домашнього» на «головний», тобто найважливіший для користувача.

Іншим цікавим об'єктом аналізу виступає скорочення *apps*, утворене від слова *application* («додаток»). Оскільки в українській сові не вигадали відповідного скорочення, в перекладі використовується повний варіант, що позбавляє його певної конотації молодіжного сленгу.

Стратегія креативізації є планом дій перекладача зі здійснення низки трансформаційних заходів, що позначаються терміном «транскреація». Поняття транскреації охоплює різноманітні випадки перекладу, що вимагають особливого – творчого – втручання перекладача, внаслідок якого суттєвих змін можуть зазнавати як окремі мовні та/або стилістичні одиниці оригіналу, так і вихідне повідомлення в цілому. На відміну від локалізації, транскреація не виходить за рівень тексту і не стосується рекламованого продукту. Ще однією суттєвою відмінністю креативізації є те, що вона більшою мірою пов'язана з подоланням перекладацьких труднощів.

Розглянемо приклад:

***More zoom? Boom.** Now you can shoot in 120 mm with the 5x Telephoto camera on both Pro models and get **sharper close-ups from farther away.** With multiple framing options, it's like having seven pro lenses in your pocket, everywhere you go.*

***Зум. Зуум. Зууум.** Тепер ви можете знімати з фокусною відстанню 120 мм за допомогою камери Телефото 5х на обох моделях Pro й отримувати **чіткіші крупні плани з більшої відстані.** З кількома варіантами кадрування це ніби мати сім професійних об'єктивів у кишені, хоч куди ви збираєтеся.*

В оригінальному повідомленні на початку маємо питання – відповідь *More zoom? Boom.*, яке приблизно можна перекласти як «По-

трібно більший зум? Прошу». автор повідомлення використовує сленгову експресивну одиницю *Boom* зі значенням «розмовний вираз згоди, особливо в американському варіанті англійської мови». Додатковий ефект увиразнення досягається також за рахунок римування *zoom – boom*.

Український перекладач обрав зовсім інший, але не менш креативний спосіб передати ту саму ідею – збільшення потужностей зуму. Для цього вони використали посилення ефекту звуконаслідування, закладеного я в самому слові, що було утворено за рахунок імітації звуку дзижчання ще наприкінці 19 сторіччя. Український відповідник було okazіонально модифіковано за рахунок редуплікації голосного «у», що якраз і створює ефект збільшення зуму.

Проведене дослідження дозволяє зробити низку **висновків**. Зафіксовані випадки локалізації стосувалися відтворення абревіатур, відсутніх в українській мові, що вимагало їхньої заміни повнослівними відповідниками. Інші випадки локалізації стосувалися замін, спричинених явищем хибних друзів перекладача. Зафіксовані випадки креативізації стосувалися відтворення okazіональних одиниць та гри слів. У більшості випадків перекладачі уникали спроб відтворити ці різновиди перекладацьких труднощів за рахунок аналогічних прийомів і вдавалися до повної заміни ситуації повідомлення.

Вважаємо, що проведене дослідження підтвердило нашу **гіпотезу** щодо подібності як використаних різними компаніями прийомів увиразнення, так і перекладацьких стратегій їхнього відтворення за рахунок стратегій локалізації та креативізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Реклама. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). URL: <https://sum.in.ua/s/reklama> (дата звернення 23.10.2025).
2. Фролова І.Є. Стратегія конфронтації в англomовному дискурсі. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. 344 с.
3. Advertisement. Dictionary.com. URL: <https://www.dictionary.com/browse/advertisement> (date of access 23.10.2025).
4. Рум А. The moving text. Localization, translation and distribution. Amsterdam. Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 220 p.

УДК 81'322.4'25-051:378.147.091.33

ВПЛИВ ВИКОРИСТАННЯ НЕЙРОННИХ СИСТЕМ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ НА ЯКІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

*Шуляк Ю. А., Ольховська А. С. (д-р пед. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

У статті розглядається вплив нейронних систем машинного перекладу (*ChatGPT* та *DeepL*) на якість передачі суспільно-політичних термінів при письмовому перекладі в порівнянні з перекладом, виконаним студенткою магістерського рівня філологічного факультету. Було обрано текст суспільно-політичної тематики обсягом понад 30 тис символів, виконано 3 переклади тексту (один студенткою магістерського рівня та два інших за допомогою систем машинного перекладу *ChatGPT* та *DeepL*); складено глосарій термінів обсягом 300 термінів; здійснено порівняльний аналіз результатів перекладів, виявлено типи помилок та проаналізовано їхній вплив на точність передачі змісту. Основна увага була приділена якості передачі суспільно-політичної термінології нейронними системами машинного перекладу

Ключові слова: *нейронна система машинного перекладу, переклад, суспільно-політична термінологія, технологія перекладу.*

Shuliak Y. A., Olkhovska A. S. The impact of neural machine translation systems on the quality of socio-political terminology translation. This article examines how neural machine translation systems (*ChatGPT* and *DeepL*) affect the quality of rendering socio-political terms in written translation compared to translation done by a master's student. A socio-political text of over 30,000 characters was selected, and three translations were produced (one by a master's student and two others using machine translation systems *ChatGPT* and *DeepL*). A glossary of 300 terms was compiled, a comparative analysis of the translation results was conducted, types of errors were identified, and their impact on the accuracy of meaning transfer was analyzed. The main focus was on the quality of socio-political terminology rendering by neural machine translation systems.

Key words: *neural machine translation system, socio-political terminology, translation, translation technology.*

Актуальність теми. Обрана тема є актуальною, оскільки сучасний

переклад неможливо уявити без технологій. Перекладачі активно використовують різноманітні цифрові інструменти, щоб залишатись ефективними та конкурентоспроможними. Одним із таких інструментів є машинний переклад, якість якого останніми роками значно зросла завдяки штучному інтелекту. Але питання того, наскільки добре ці системи справляються з фаховою термінологією, особливо в суспільно-політичній сфері, недостатньо досліджене. Суспільно-політичні тексти містять специфічну лексику, в якій точність перекладу є дуже важливою, оскільки помилки можуть призвести до зміни сенсу. Саме тому порівняння результатів машинного перекладу з людським перекладом у цій галузі є важливим дослідженням. На мою думку, саме ця проблема потребує більшої уваги, адже перекладачам важливо розуміти межі можливостей сучасних систем.

Об'єкт дослідження – нейронні системи машинного перекладу та їх

застосування для перекладу суспільно-політичних текстів.

Предмет дослідження – вивчення впливу використання нейронних

систем машинного перекладу на якість перекладу тексту з суспільно-політичною термінологією.

Мета роботи – детально вивчити, наскільки якісно нейронні системи машинного перекладу (МП) якісно передають суспільно-політичну термінологію в порівнянні з перекладом, виконаним студентом магістратури філологічного факультету.

Наукова новизна полягає в тому, що вперше проведено порівняльний аналіз якості передачі суспільно-політичної термінології нейронними системами МП студенткою перекладацького відділення магістерського освітнього рівня.

Практична цінність роботи в тому, що її результати можуть допомогти перекладачам ефективніше працювати з нейронними системами машинного перекладу.

Матеріал дослідження – три варіанти перекладу одного уривку суспільно-політичного тексту (загальний обсяг понад 30000 друкованих знаків без пробілів): переклад, виконаний студенткою філологічного факультету магістратури і пере-

клади двох різних нейронних систем МП. Також використано глосарій з 300 суспільно-політичних термінів, відібраних з цього уривку.

У роботі використано різні **методи дослідження**. Теоретичні методи включають: вивчення та узагальнення літератури про сучасні перекладацькі технології, системи МП та ринок перекладацьких послуг; порівняльний аналіз різних систем МП, особливо нейронних; проаналізовані переваги та недоліки обраних систем. Емпіричні методи охоплюють: переклад одного суспільно-політичного тексту автором роботи та двома нейронними системами МП; підрахунок помилок за системою штрафних балів; визначення відсотка правильності передачі термінів.

У сучасних умовах професійна перекладацька робота тісно пов'язана з використанням технологій. Системи МП, зокрема нейронні, стали одним з ключових інструментів у цій сфері. Нейронні системи МП мають суттєві переваги: швидкість, частков врахування контексту, доступність.

Якість перекладу суспільно-політичної термінології нейронними системами МП може суттєво відрізнитись від якості людського перекладу як за загальною кількістю помилок, так і за точністю передачі ключових термінів.

Сучасна перекладацька діяльність передбачає інтеграцію інформаційно-комунікаційних технологій, які значно впливають на професійну компетентність перекладача. Дослідники виділяють кілька ключових моделей перекладацької компетентності, серед яких особливе місце посідає модель РАСТЕ, що включає п'ять субкомпетентностей: білінгвальну, екстралінгвістичну, знання про переклад, інструментальну та стратегічну.

Серед найпоширеніших сучасних систем нейронного машинного перекладу слід відзначити DeepL та ChatGPT. DeepL є спеціалізованою системою машинного перекладу, яка відома високою якістю перекладу, особливо для європейських мов. ChatGPT на базі GPT-4 представляє універсальну мовну модель, яка демонструє здатність до перекладу завдяки навчанню на величезних обсягах багатомовних даних.

Проблема точності передачі термінів залишається актуальною навіть для нейронних систем. Основні типи помилок при перекладі термінології включають:

- Пропуск терміну (заміна описовою конструкцією);
- Неточний відповідник (вибір синоніма, не зафіксованого в термінологічній практиці);
- Калькування (дослівний переклад замість усталеного терміна);
- Контекстна помилка (неправильне значення багатозначного слова).

Таким чином, аналіз впливу нейронних систем машинного перекладу на якість передачі суспільно-політичної термінології потребує дослідження.

Експериментальне дослідження проведено на основі перекладу англomовного аналітичного звіту дослідницького центру Chatham House обсягом понад 30 000 знаків. Вибір такого тексту обумовлений його насиченістю суспільно-політичною термінологією та типовістю для даного жанру.

Для аналізу було обрано дві нейронні системи: DeepL та ChatGPT (версія на GPT-4). Текст перекладався за допомогою кожної з систем без додаткових налаштувань, що дозволило оцінити базову якість перекладу. Паралельно було виконано еталонний переклад студенткою магістратури філологічного факультету з використанням спеціалізованих словників та консультацією з експертами.

Окремим етапом підготовки стало створення двомовного глосарію, який містить 300 суспільно-політичних термінів, відібраних з тексту.

Для оцінки якості перекладу було розроблено систему штрафних балів, яка враховує різну ступінь серйозності помилок.

Аналіз включав підрахунок загальної кількості помилок за системою штрафних балів, визначення відсотка правильно перекладених термінів та класифікацію типів помилок.

Аналіз показав суттєву різницю в якості перекладу між обома системами. Оригінальний текст містив 300 термінів з глосарію, які зустрілися в тексті загалом 552 рази. Найчастотнішим терміном виявився «human rights» (права людини), який зустрівся 124 рази.

DeepL продемонстрував вищу точність у передачі термінології, правильно переклавши 194 з 300 термінів, що становить 64,7%. ChatGPT переклав правильно 170 термінів (56,6%). Таким чином, перевага DeepL становить 8,1 відсоткових пункти. Основні результати подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Загальні результати аналізу перекладу термінології

| Показник | DeepL | ChatGPT |
|-------------------------------|-------|---------|
| Правильно перекладені терміни | 194 | 170 |
| Помилки/відсутні терміни | 106 | 130 |
| Точність (%) | 64,7 | 56,6 |
| Перевага над ChatGPT (%) | +8.1 | — |

Детальний аналіз найчастотніших термінів виявив цікаву закономірність: чим частіше термін зустрічався в тексті, тим гірше системи його відтворювали. Результати перекладу найчастотніших термінів наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Результати перекладу найчастотніших термінів

| Термін (англ. → укр.) | Кількість входжень в оригіналі | DeepL | ChatGPT |
|-------------------------------|--------------------------------|-------|---------|
| human rights → права людини | 124 | 36 | 13 |
| resolution → резолюція | 12 | 7 | 2 |
| accountability → підзвітність | 10 | 3 | 2 |
| discourse → дискурс | 9 | 12 | 5 |
| diplomacy → дипломатія | 7 | 6 | 3 |

Як видно з таблиці 2, термін «human rights» був відтворений DeepL лише в 36 випадках зі 124 можливих, а ChatGPT – лише 13 разів. Це свідчить про те, що системи схильні варіювати переклад високочастотних термінів, використовуючи синоніми або описові конструкції замість точного термінологічного відповідника.

Аналіз помилок дозволив виявити чотири основні типи. Розподіл помилок за типами наведено в таблиці 3.

Таблиця 3

Розподіл помилок за типами

| Тип помилки | Опис | Частка (%) | Штрафний бал |
|----------------------|-------------------------------|------------|--------------|
| Пропуск терміну | Термін не перекладено взагалі | 40 | 1,0 |
| Неточний відповідник | Вибрано синонім з глосарію | 30 | 0,5 |
| Калькування | Дослівний переклад | 20 | 0,5 |
| Контекстна помилка | Неправильне значення слова | 10 | 0,1–1,0 |

Найпоширенішим типом помилок виявився пропуск терміну (40% від усіх помилок). У цих випадках системи використовували описові конструкції замість точних термінологічних відповідників. Другий за частотністю тип – неточний відповідник (30% помилок), коли системи обирали синонім, не зафіксований у глосарії як еталонний.

Конкретні приклади кожного типу помилок наведено в таблиці 4.

Таблиця 4

Приклади помилок різних типів

| Тип помилки | Термін (англ.) | Правильний переклад | Варіант системи МП |
|----------------------|----------------|--------------------------|------------------------|
| Пропуск терміну | accountability | підзвітність | [описова конструкція] |
| Неточний відповідник | civil society | громадянське суспільство | громадське суспільство |
| Калькування | global south | Глобальний Південь | глобальний південь |
| Контекстна помилка | promote | сприяти | підвищувати |

Розподіл штрафних балів виявився дещо різним для обох систем (таблиця 5). ChatGPT отримав більше грубих помилок на 1,0 бал (40% проти 30% у DeepL), тоді як DeepL мав більше помилок середньої важкості на 0,5 бала (60% проти 50% у ChatGPT).

Таблиця 5

Розподіл штрафних балів за системами

| Штрафний бал | Опис помилки | DeepL (%) | ChatGPT (%) |
|--------------|----------------------------|-----------|-------------|
| 0,1 | Незначні відхилення | 10 | 10 |
| 0,5 | Помилки середньої важкості | 60 | 50 |
| 1,0 | Грубі помилки | 30 | 40 |

Дослідження також виявило, що DeepL переклав 23 терміни, з якими не впорався ChatGPT, тоді як зворотних випадків не зафіксовано. Це вказує на загалом вищу термінологічну компетентність DeepL.

Аналіз виявив кілька факторів, які впливають на якість перекладу термінології:

1. Частотність терміну несподівано виявилася негативним фактором. Найчастотніші терміни перекладалися гірше за менш

частотні, оскільки системи варіюють переклад для уникнення повторень.

2. Структурна складність терміну також відіграє роль. Багатокomпонентні терміни перекладалися значно гірше за однокomпонентні. DeepL впорався з ними краще, що свідчить про більшу увагу спеціалізованої системи до цілісності термінологічних словосполучень.

3. Наявність загальноживаних синонімів ускладнює точний переклад. Терміни з близькими за значенням загальноживаними словами частіше перекладалися неточно (наприклад, «civil society» – «громадянське/громадське суспільство»).

4. Спеціалізованість терміну парадоксально допомагає точності. Вузькоспеціалізовані терміни без прямих синонімів (наприклад, «discourse», «sovereignty», «annexation») перекладалися точніше.

Практичне значення результатів

Отримані результати мають важливе практичне значення для перекладачів, які працюють із суспільно-політичними текстами. По-перше, вони підтверджують, що сучасні системи нейронного машинного перекладу можуть бути корисним допоміжним інструментом, але не можуть повністю замінити людину-перекладача, особливо коли йдеться про термінологічну точність. По-друге, результати показують, що DeepL є кращим вибором для перекладачів, які працюють із суспільно-політичними текстами, якщо порівнювати з ChatGPT. Перевага в 8,1 відсоткових пункти є суттєвою і може заощадити значний час на постредагування.

По-третє, виявлені типи помилок дають перекладачам зрозуміти, на що саме варто звертати увагу при постредагуванні машинного перекладу. Знаючи, що системи схильні до пропуску термінів, неточних відповідників та калькування, перекладач може цілеспрямовано перевіряти ці аспекти.

Дослідження підтвердило, що навіть найкращі сучасні системи не можуть повністю замінити кваліфікованого перекладача при роботі з термінологічно насиченими текстами. Машинний переклад може використовуватися як допоміжний інструмент для прискорення процесу, але обов'язково потребує кваліфікованого постредагування.

Результати дослідження можуть бути використані для розробки рекомендацій щодо використання систем машинного перекладу у навчальному процесі майбутніх перекладачів, а також у професійній перекладацькій практиці.

Перспективи подальших досліджень

Перспективи подальших досліджень включають вивчення впливу спеціалізованих глосаріїв та термінологічних баз даних на якість машинного перекладу, аналіз ефективності постредагування машинного перекладу перекладачами різного рівня кваліфікації, а також порівняльне дослідження якості перекладу термінології в різних жанрах суспільно-політичних текстів. Особливий інтерес становить розробка гібридних підходів, що поєднують переваги машинного та людського перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко О. М. Машинний переклад як допоміжний інструмент у роботі перекладача. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2016. Вип. 145. С. 467–470.
2. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделко З. Б. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : Видавничий дім «KM Academia», 2000. 218 с.
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова Книга, 2004. 576 с.
4. Кияк Т. Р. Лінгвістичні аспекти термінознавства. Київ : УМКВО, 1989. 104 с.
5. Науменко Л. П. Формування перекладацької компетентності майбутніх філологів засобами інформаційно-комунікаційних технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2015. 298 с.
6. Чередниченко О. І. Про мову і переклад. Київ : Либідь, 2007. 248 с.
7. Шмігер Т. В. Використання систем автоматизованого перекладу в підготовці майбутніх перекладачів. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія: Філологія. Педагогіка. 2014. Вип. 4. С. 125–130.

УДК 811.152.2:811.161.2]`255.4:821.152.2-311.3Сті70Ст.09

МНОЖИННІСТЬ СТРАТЕГІЙ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ РОМАНУ Р. Л. СТВЕНСОНА «ОСТРІВ СКАРБІВ»

*Яценко К. А., Фролова І. Є. (д-р філол. наук)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

У статті досліджено множинні перекладацькі стратегії, використані в двох українських перекладах роману Р. Л. Стівенсона «Острів скарбів», зокрема вивчено стратегії доместикації та форенізації, модернізації та архаїзації. Виявлено та розглянуто подібні та відмінні перекладацькі рішення, застосовані до відтворення різнорівневих мовних одиниць, встановлено їхні кількісні параметри.

Ключові слова: *архаїзація, доместикація, множинні стратегії, модернізація, подібні/відмінні рішення, форенізація.*

Yatsenko K. A., Frolova I. Ye. Strategic plurality of translating R. L. Stevenson's novel "Treasure Island" into Ukrainian. The article presents a study of plural translation strategies employed in two Ukrainian translations of R. L. Stevenson's novel "Treasure Island", in particular domestication, foreignization, modernization and archaization strategies are subjected to analysis. Similar and different translation decisions used to render language means of different levels have been found and considered, their quantitative parameters have been established.

Key words: *archaization, domestication, plural strategies, modernization, similar/different decisions, foreignization.*

Актуальність дослідження визначається потребою комплексного аналізу перекладацьких стратегій з метою з'ясування, як саме доместикація, форенізація, архаїзація та модернізація реалізуються на практиці, формуючи різні інтерпретації класичного англomовного тексту в українському культурному контексті.

Об'єктом дослідження виступають культурно й історично марковані мовні одиниці різних рівнів (слова, словосполучення, фразеологізми, вислови) в оригінальному тексті роману Роберта Л. Стівенсона *Treasure Island* та в двох його українських перекладах.

Метою дослідження є виявлення та систематизація перекладацьких стратегій, застосованих у двох українських версіях роману Роберта Л. Стівенсона *Treasure Island*, з акцентом на подібності/відмінності відтворення культурно та/або історично маркованих одиниць у межах відповідного культурного та часового контексту кожного перекладу.

Матеріалом дослідження слугують 127 культурно та/або історично маркованих одиниць, виокремлених із тексту оригіналу роману, та відповідна кількість їхніх перекладних еквівалентів у двох українських версіях твору. Загалом проаналізовано 381 одиницю, які склали корпус для виявлення й систематизації множинності перекладацьких стратегій.

Художній переклад є формою міжкультурної комунікації, у якій перекладач балансує між збереженням автентичності першотвору та адаптацією тексту до культурних очікувань читача. Серед ключових стратегій, що визначають характер перекладу, виокремлюють доместикацію, форенізацію, модернізацію та архаїзацію – вони відображають як культурну, так і часову орієнтацію перекладацького вибору.

Доместикація (одомашнення) – це стратегія адаптації тексту до мовних і культурних норм цільової аудиторії. Її мета – зробити переклад природним, легким для сприйняття та близьким до культури читача. Перекладач прагне мінімізувати «чужість» оригіналу, замінюючи реалії чи алюзії зрозумілими українськими відповідниками. Такий підхід підвищує читабельність, але частково нівелює культурну специфіку першотвору. Як зазначає Л. Венуті, доместикація робить переклад «невидимим», адже він сприймається як текст, написаний мовою перекладу [7].

Форенізація (очуження) – протилежна стратегія, що спрямована на збереження іншокультурних елементів. Перекладач навмисно залишає іншомовні реалії, імена, історичні назви або ідіоматичні вирази, тим самим підкреслюючи іншу культурну приналежність тексту. Такий підхід, за спостереженням О. Худолій, вимагає від читача більшої інтерпретаційної активності, але дозволяє «відчутти іншість» оригіналу [5, с. 37–42]. Форенізація виконує етичну функцію – зберігає культурну ідентичність автора і протидіє повному асимілюванню чужої культури у перекладі.

Модернізація – стратегія осучаснення мовного та стилістичного рівня перекладу, за якої старовинні або архаїчні елементи замінюються на сучасні еквіваленти. Метою є забезпечення доступності тексту для сучасного читача. Як підкреслює Т. Ляшенко, модернізація робить твір комунікативно ефективним, зберігаючи зміст при оновленні форми [2, с. 46–57]. Цей підхід особливо актуальний при перекладі класичних творів, коли надмірна архаїка може ускладнювати сприйняття.

Архаїзація, навпаки, полягає у свідомому стилістичному «старінні» тексту перекладу. Перекладач відтворює історичний колорит доби, у якій створено оригінал, використовуючи архаїчну лексику, історизми та старі граматичні конструкції. Такий підхід створює ефект часової дистанції, занурюючи читача у минуле. Як зазначає Т. Андрієнко, архаїзація забезпечує «відчуття автентичності епохи» і сприяє збереженню культурного тла першотвору [1, с. 7–21].

Доместикація і форенізація визначають культурну орієнтацію перекладу (наближення чи дистанціювання), тоді як модернізація і архаїзація – часову (осучаснення чи стилізація під минуле). Успішний художній переклад зазвичай поєднує елементи всіх чотирьох стратегій, забезпечуючи рівновагу між автентичністю, зрозумілістю та художнім впливом на читача.

Після розгляду теоретичних засад перекладацьких стратегій перейдемо до їхньої практичної реалізації в українських перекладах роману Роберта Л. Стівенсона *Treasure Island*. Аналіз текстів перекладів 1974 і 2018 років дав змогу виявити, як глобальні стратегії – доместикація, форенізація, модернізація та архаїзація – втілюються на рівні конкретних перекладацьких рішень. У кожному випадку перекладачі балансували між точністю відтворення культурного змісту й динамікою цільової мови, що дозволяє простежити еволюцію підходів у межах різних історичних періодів.

Множинність реалізації стратегій доместикації та форенізації.

Доместикація у перекладі полягає у наближенні мови оригіналу до природної української норми, використанні автохтонних слів, фразеологізмів, звертань, емоційно забарвлених кліше, що підсилюють експресію тексту. Форенізація, навпаки, фіксує оригінальні реалії, морські терміни, історичні назви, топоніми й ет-

ноніми без адаптації, зберігаючи “чужомовний” колорит. Розглянемо приклади подібних перекладацьких рішень:

(1) *Down, dog!* → «Униз, собако!» (1974; 2018).

У цьому фрагменті перекладацькі рішення є ідентичними – в обох перекладах має місце доместикація та використані ідентичні мовні засоби, що дозволяють не втратити експресію, повністю відповідають нормі цільової мови та передають прагматику тексту оригіналу.

(2) *Pieces of eight!* → «Піастру! Піастру! Піастру!» (1974; 2018).

У цьому фрагменті в обох перекладах зафіксовано стратегію форенізації, назва іноземної валюти відтворена ідентичними мовними засобами шляхом транскодування, що передає автентичність першотвору.

Серед подібних перекладацьких рішень також наявні такі, де стратегії доместикації / форенізації реалізуються за допомогою не ідентичних, але близьких за значенням та стилем мовних засобів, наприклад:

(3) *blew through his nose* – «фуркав носом» (1974),
«дмухав носом» (2018)

(доместикація)

(4) *Abraham Gray* – «Абрагам Грей» (1974), «Ейбрегем Грей» (2018)
(форенізація)

Подібні перекладацькі рішення зафіксовано у 85% усіх досліджених фрагментів, що містять реалізації стратегій доместикації та форенізації. Доместикація представлена у ~50% усіх прикладів (із них 44% – ідентичні перекладацькі рішення, 56% – подібні), форенізація – також у ~50% (із них 48% – ідентичні перекладацькі рішення, 52% – подібні).

Решта (15%) усіх досліджених фрагментів, де зареєстровано реалізації стратегій доместикації та форенізації, демонструють відмінні перекладацькі рішення, тобто імплементацію різних стратегій наприклад:

(5) *the handspike* – «гандшпуг» (1974), «палиця» (2018).

Тут переклад 1974 р. демонструє форенізацію, оскільки перекладач транскодує морський термін; у перекладі 2018 р. наявна доместикація, бо реалія узагальнена до звичного українського відповідника «палиця», отже має місце генералізація.

(6) *sir* – «сер» (1974), «добродію» (2018).

У прикладі (6) у перекладі 1974 р. реалізована форенізація, збережено британський титул шляхом транскодування; у перекладі 2018 р. натомість застосована доместикація, бо «добродію» – традиційний український етикетний еквівалент, тут використано контекстуальну заміну.

Загалом можна стверджувати, що обидва переклади демонструють баланс між наближенням до норми цільової мови та збереженням іншокультурного колориту.

Множинність реалізації стратегій модернізації та архаїзації.

Модернізація передбачає осучаснення мовних засобів – вибір звичних для сучасної української мови лексем і синтаксичних конструкцій, без архаїчних маркерів. Архаїзація, навпаки, зберігає історичний колорит тексту через старовинні морські терміни, історичні назви, ритуальні формули.

У реалізаціях стратегій модернізації та архаїзації зафіксовано наявність подібних перекладацьких рішень, наприклад:

(7) *never so much as moved* → «*навіть не ворухнувся*»
(1974; 2018).

Тут в обох перекладах має місце модернізація, обидва переклади подають сучасну конструкцію, позбавлену архаїзмів. Ви слів звучить природно для теперішнього читача, не втрачаючи емоційної напруги.

(8) *three bells* → «*три склянки*» (1974; 2018)

У цьому прикладі наявна архаїзація: історичний морський термін відтворено за допомогою калькування без пояснень, що передає атмосферу корабельного життя XVIII ст. та автентичність морського жаргону.

Модернізація забезпечує читабельність, природність і динаміку сучасної української мови, тоді як архаїзація зберігає історичний фон і передає колорит епохи.

У ході дослідження фрагментів, де зафіксовані стратегії модернізації та архаїзації, виявлено також відмінні перекладацькі рішення, наприклад:

(9) *inn* → «*корчма*» (1974, архаїзація) / «*заїзд*»
(2018, модернізація);

(10) *a brace of pistols ready primed* → «*ністолеми*»
(1974, модернізація) / «*набути ністоли*» (2018, архаїзація).

Такі випадки свідчать, що перекладачі балансують між точністю історичного тла й зручністю сприйняття, обираючи способи і засоби залежно від естетичних і нормативних орієнтирів часу.

У реалізаціях стратегій модернізації та архаїзації подібні перекладацькі рішення зареєстровано у 83% випадків, в відмінні – у 17%. Модернізація та архаїзація у досліджених перекладах розподілилися майже рівномірно: 52% проти 48%, причому у межах архаїзації $\approx 71\%$ становить морська термінологія та історичні реалії, $\approx 14\%$ – топоніми, $\approx 14\%$ – етніми.

Таким чином, проведене дослідження засвідчує, що в українських перекладах роману *Treasure Island* доместикація та форенізація, а також модернізація та архаїзація реалізуються у взаємодоповнювальному балансі. Цей розподіл засвідчує гармонійне співіснування двох перекладацьких підходів: наближення тексту до мовної норми читача і збереження історико-культурного шару оригіналу. Переклад 1974 року відзначається помірною доместикацією й більшим архаїчним колоритом, тоді як переклад 2018 року демонструє форенізовану точність і мовну сучасність. У результаті обидві версії утворюють поліфонічну інтерпретацію класичного тексту, у якій поєднано автентичність доби та актуальність для сучасного читача. Подібні перекладацькі рішення значно переважають у застосуванні перекладачами досліджених стратегій, демонструючи наявність тенденції, суть якої у збереженні балансу між “вірністю” оригіналові та прийнятністю для цільової аудиторії, тоді як відмінні перекладацькі рішення, хоча й не мають суттєвої питомої ваги, засвідчують наявність впливу таких чинників, як час виконання перекладу та перекладацька творчість.

Перспективним напрямом подальших досліджень є застосування аналогічного підходу до аналізу множинності перекладацьких стратегій на матеріалі інших художніх першотворів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрієнко Т. С. Стратегії архаїзації та модернізації у перекладі художніх текстів XVI–XVII століть. *East European Journal of Psycholinguistics*. Lutsk : Lesya Ukrainka Volyn National University, 2016. Т. 3 (2). С. 7–21.

2. Ляшенко Т. Когнітивно-комунікативний вимір відтворення культурної інформації в художньому перекладі. *Філологічні трактати* : науковий журнал. Суми, 2020. Т. 12, № 2. С. 46–57..
3. Стівенсон Р. Л. Острів Скарбів : роман / пер. з англ. Ю. Корецький. Київ : Молодь, 1974. 194 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Stivenson/Ostriv_skarbiv.pdf? (дата звернення: 19.07.2025).
4. Стівенсон Р. Л. Острів скарбів : роман / пер. з англ. Ю. Корецький ; іл. Р. Сахалтуєва ; ред. Р. Подоляк. Вінниця, 2018. 173 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Stivenson/Ostriv_skarbiv_vyd_2018.pdf? (дата звернення: 19.07.2025).
5. Худолій А. О. Лінгвопрагматичні аспекти стратегій перекладу англомовних текстів. *Наукові записки НаУ «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2024. Вип. 23(91). С. 37–42. URL: <http://journals.oa.edu.ua/Philology/article/download/4202/3850> (дата звернення: 20.07.2025)..
6. Stevenson R. L. *Treasure Island*. London ; New York : Cassell & Co., 1883. 196 p. <https://onemorelibrary.com/index.php/ru/yazyki/anglijskij/book/english-literature-172/treasure-island-238> (Last accessed: 19.07.2025).
7. Venuti L. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London ; New York : Routledge, 1995. 319 p.

Наукове видання

IN STATU NASCENDI

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ СТАТЕЙ ВИПУСК 26

Українською, англійською мовами

Відповідальний за випуск: Ребрій О. В.

Технічний редактор:
Художнє оформлення:

Підписано до друку __. __. 2025 р. Формат 60x84/16
Папір офсетний. Друк офсетний. **Гарнітура Newton7C**
Ум. друк. арк. 16,8 Обл.-вид. арк. 10,22. Наклад 100 пр. **Зам. №** ____.
Ціна договірна

61022, Харків, майдан Свободи, 4
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Видавець і виготовлювач
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
61022, Харків, майдан Свободи, 4, тел. +380-057-705-24-32
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.09